

**OPINTO-OHJAAJAN TYÖVUODET KUUDEN
ELÄKÖITYNEEN OPINTO-OHJAAJAN KERTOMANA**

” Ettei tullu semmosta hommaa vastaan, mihin mie oisin tän opoilun
vaihtanu”

Ville Könönen

Itä- Suomen Yliopisto
Filosofinen tiedekunta
Pro Gradu -tutkielma
Ohjauksen koulutus
Kevät 2018

TIIVISTELMÄ

Tekijä Ville Könönen	
Työn nimi Opinto-ohjaajan työvuodet kuuden eläköityneen opinto-ohjaajan kertomana - ”Ettei tullu semmosta hommaa vastaan, mihin mie oisin tän opoilun vaihtanu”	
Oppiaine Kasvatustiede, ohjaus	Työn laji Pro Gradu -tutkielma
Aika Kevät 2018	Sivumäärä 89 sivua
<p>Tiivistelmä</p> <p>Pro Gradu –tutkielmani tarkoituksena on selvittää eläköityneiden opinto-ohjaajien ajatuksia ja kokemuksia menneistä vuosista pitkällä uralla. Tutkimuksen on tarkoitus muodostaa haastattelujen pohjalta käsitys haastateltavien opinto-ohjaajien uran alkuvaiheista, työssäjaksamisesta, uran aikana tapahtuneista muutoksista sekä uran loppuvaiheista ja eläköitymisestä.</p> <p>Olen valinnut tämän aiheen ensisijaisesti siksi, koska aihetta ei ole juurikaan tutkittu. Tutkimusten vähäisyyden yhtenä syynä voidaan nähdä olevan opinto-ohjaajan profession lyhytikäisyys Suomessa. Lisäksi aihe on hyvin ajankohtainen, koska opinto-ohjaajiksi koulutautuneiden ensimmäiset ikäluokat ovat alkaneet eläköityä viimeisten vuosien aikana. Opinto-ohjaus on muun yhteiskunnan tavoin kohdannut paljon muutoksia viimeisten vuosikymmenten aikana, ja myös näihin muutoksiin liittyviä ajatuksia ja kokemuksia on tarpeellista ja mielenkiintoista selvittää.</p> <p>Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa tutkimusaineisto hankittiin haastattelemalla viime vuosina eläköityneitä opinto-ohjaajia. Valitsin tutkimusmenetelmäksi teemahaastattelun, joka on osittain strukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelu kohdennetaan tiettyihin, kaikille haastateltaville samoihin teemoihin. Aineiston analyysimenetelmänä toimi sisällön teemoittelu, jossa tarkastellaan sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle.</p> <p>Tutkimuksen tulokset osoittavat, että eläköityneet opinto-ohjaajat ovat hyvin tyytyväisiä: he olivat erittäin tyytyväisiä työhönsä, ja myös tällä hetkellä nauttivat aktiivisista eläkepäivistään. Opinto-ohjaajat jaksoivat työssään hyvin, eikä kukaan kokenut työtään liian kuormittavaksi. Opinto-ohjaajat kohtasivat tutkimuksen mukaan urallaan paljon muutoksia, ja muutosten ja niiden vaikutusten opinto-ohjaajan työhön uskotaan lisääntyvän edelleen. Opinto-ohjaajat näkevät yhteistyön merkityksen olleen erittäin suuri opinto-ohjaajan työssä. Lisäksi tulokset osoittavat, että opinto-ohjaajat näkevät opinto-ohjauksen ydintehtävänä nuorten auttamisen.</p>	
Asiasanat: Opinto-ohjaus, Laadullinen tutkimus, Teemahaastattelu	
Säilytyspaikka: Itä-Suomen yliopisto, Filosofinen tiedekunta, kasvatustieteiden ja psykologian osasto	

ABSTRACT

Authors Ville Könönen	
Title Opinto-ohjaajan työvuodet kuuden eläköityneen opinto-ohjaajan kertomana - ”Ettei tullu semmosta hommaa vastaan, mihin mie oisin tän opoilun vaihtanu”	
Subject Education, Career counselling	Type of work Master’s Thesis
Time Spring 2018	Number of pages 89 sivua
<p>Abstract</p> <p>The purpose of this master’s thesis is to find out the thoughts and perceptions that retired career counsellors have about their long careers. The aim of this study is to research the early phases of the careers of counsellors, the changes taken place since the beginnings of their careers as well as the well-being of counsellors at work during long careers. Additionally, this study aims to explore the final years of the careers and finally their retirement processes.</p> <p>I have primarily chosen this topic due to the lack of research related to this subject. Additionally, this is a very topical issue at the moment since the first educated career counsellors have started to retire during recent years. Counselling, as well as the society at large, has faced a lot of changes during the last decades and, thus, I consider the thoughts and experiences of counsellors related to these changes to be very important to explore more precisely.</p> <p>This study is a qualitative research in which the data has been collected by interviewing six retired career counsellors living in Kymenlaakso, Finland. The data collection method is theme interview which is a semi-structured method in which the interview is allocated in particular themes for every person interviewed. The data analysis is carried out with content themes from which one can look for features which often emerge in the interviews.</p> <p>The results of this study indicate that retired career counsellors are very satisfied: they were very satisfied with their jobs as career counsellors and currently they enjoy their active retirement. This study showed that counsellors coped well in their work and no one considered their job to be too burdening. The results also pointed out that career counsellors have faced a lot of changes affecting their work during their long careers and they also think changes and the impacts of these changes will increase in the future as well. A very important finding of this study is that counsellors consider cooperation especially with other counsellors to be very important. Additionally, the results indicate that counsellors consider helping students the core task of career counselling.</p>	
Key words: Career counselling, Qualitative research, Theme interview	
Location: University of Eastern Finland, Philosophical Faculty, School of Educational Sciences and Psychology	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT	3
1. Johdanto	7
2. Opinto-ohjauksen kehitysvaiheita.....	11
2.1 Opinto-ohjauksen synty, kehitys ja nykytila	12
2.2 Opinto-ohjauksen konteksti ja yhteiskunnan muutokset.....	19
2.3 Opinto-ohjaajan ammatti ja koulutus	21
3. Työuran rakentuminen	24
3.1 Työuran vaiheet	25
3.2 Työssäjaksaminen	26
3.3 Työuran loppuvaiheet ja eläköityminen	31
4. Tutkimusaineisto ja –menetelmät	33
4.1 Tutkimustehtävä ja –kysymykset	33
4.2 Laadullinen tutkimus	34
4.2.1 Haastattelu.....	34
4.2.2 Teemahaastattelu.....	38
4.3 Aineiston analyysi	40
5. Onnelliset opovuodet	42
5.1 Opinto-ohjaajaksi kouluttautuminen ja työuran alkuvaiheet.....	43
5.1.1 Sattuman kautta opetusosalta opoksi	43
5.1.2 Muotoaan hakeva tiivis koulutus apuna kokonaiskuvan hahmottamisessa .	45
5.1.3 Opinto-ohjauksen pioneerit.....	47
5.2 Ura opinto-ohjaajana ja työssäjaksaminen	50
5.2.1. Tyytyväiset opinto-ohjaajat.....	50
5.2.2. Yhteistyöstä ja yksityiselämästä voimaa työhön.....	52
5.2.3 Erilaisista tekijöistä kuormitusta työhön.....	56
5.2.4 Auttaminen opinto-ohjauksen ytimessä	59
5.3 Muuttuva opinto-ohjaus	61
5.3.1 Erilaisten muutosten sävyttämä opinto-ohjaus	61
5.3.2 Näkymiä opinto-ohjauksen tulevaisuuteen	66
5.4 Uran loppuvaiheet ja eläköityminen.....	68
5.4.1 Ikääntyessä fokus työssä perusasioihin.....	69

5.4.2 Valmiit lähtijät	71
5.4.3 Aktiiviset eläkeläiset	74
6. Yhteenveto ja Pohdinta	77
6.1 Yhteenveto tutkimustuloksista	77
6.2. Pohdinta.....	80
6.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi.....	85
6.4 Jatkotutkimusaiheet	87
Lähteet.....	89
Liitteet	92

1 JOHDANTO

Pro Gradu –tutkielmani tarkoituksena on selvittää eläkkeellä olevien opinto-ohjaajien ajatuksia ja kokemuksia menneistä vuosista opinto-ohjaajan uralla. Tutkimuksen on tarkoitus muodostaa haastattelujen pohjalta käsitys haastateltavien opinto-ohjaajien uran alkuvaiheista. Lisäksi tehtävänä on selvittää, ovatko opinto-ohjaajat olleet tyytyväisiä työhönsä, mitkä välineet ovat auttaneet heitä työssäjaksamisessa, ja mikä puolestaan on vaikuttanut työhön kuormittavasti. Tutkimus kartoittaa myös haastateltavien pitkän uran aikana opinto-ohjauksessa tapahtuneita muutoksia. Näiden lisäksi tehtävänä on muodostaa käsitys opinto-ohjaajien työuran loppuvaiheista sekä eläköitymisprosessista.

Ohjaus määritellään yleisellä tasolla toiminnaksi, jossa ohjaaja antaa toiselle ihmiselle aikaa, huomiota ja kunnioitusta (Onnismaa 2007, 7). Suomessa perinteisiä ohjauksen kenttiä ovat esimerkiksi opinto-ohjaus, ura- ja ammatinvalintaohjaus sekä työnohjaus. Ohjaus on usein pitkäkestoinen prosessi, ja sitä tarvitaan etenkin erilaisissa siirtymävaiheissa, valintatilanteissa tai muissa ongelmanratkaisua vaativissa tilanteissa elämän varrella. (Vehviläinen 2014, 5, 12-13.)

Opinto-ohjaus, yksi ohjauksen perinteinen muoto, voidaan nähdä opiskelijoille suunnattuna tiedotus- ja neuvontapalveluna, jonka tavoitteena on auttaa oppilaan ura- ja elämänsuunnittelupäätösten toteutumisessa. Opinto-ohjaus on oppilaalle osoitettua ja tarkoitettua toimijuuden ja toimintakyvyn tukea, jota tarjoaa koulussa jokainen aikuinen. (Kasurinen 2004, 40; Opetushallitus 2018.) Tämä vaatii kuitenkin äärettömän suuren tietotaidon, joten jo 1960-luvulta lähtien on tähän tehtävään koulutettu ihmisiä,

jotka kantavat koulussa suurimman vastuun ohjaustyöstä. Opinto-ohjauksella voidaan nähdä olevan kolme tehtävää, jotka ovat oppilaan kasvun ja kehityksen tukeminen, opiskelutaitojen kehittäminen ja opintojen kulussa edistäminen sekä ura- ja elämänsuunnittelun ohjaus (Kasurinen 2004, 41). Opinto-ohjaus liitetään vahvasti koulumaailmaan, koska jokaisella peruskoulun 1970-luvun jälkeen käyneellä on jonkinlainen kokemus opinto-ohjaajista, mutta opinto-ohjaajia työskentelee kuitenkin myös muissa valtiollisissa ja yksityisissä instituutioissa. (Lairio & Varis 2000, 5-6; Vuorinen 2000, 72-73.)

Opinto-ohjaus kehitettiin 1900-luvulla vastaamaan työllistymiseen liittyviin käytännön ongelmiin, jotka nähtiin suurina haasteina nuorten keskuudessa. Akateemisuus oppilaanohjaukseen syntyi vasta myöhemmin peruskoulun uudistuksen kautta, kun ensimmäisiä opinto-ohjaajia alettiin kouluttaa 1960-1970-lukujen taitteessa. (Ahola & Mikkola 2004, 32; Lairio & Varis 2000, 6; Merimaa 1992, 22.)

Opinto-ohjauksen arvostus ja tarve on kasvanut noista päivistä räjähdysmäisesti, ja erityisesti 2000-luvulla opinto-ohjaus on muuttunut merkittäväksi tekijäksi suomalaisessa koulumaailmassa. Ohjaus saatiin kiinteämmäksi osaksi koulun rakenteita 2000-luvun alkupuolella, kun ohjaus sisällytettiin opetussuunnitelmien yleisiin teksteihin, ja vastuuta ohjauksesta alkoi ottaa koko opetushenkilöstö. Vaikka opinto-ohjaajan työssä nuorten oikeiden uravalintojen paikantaminen on tärkeää, on oppilashuollon merkitys kasvanut ohjaajan työssä merkittävästi viimeisten vuosien aikana. Voidaankin sanoa, että oppilashuolto ja ohjaus ovat integroituneet vahvasti yhteen, mikä johtuu nuorten ja perheiden kohtaamista ongelmista muuttuvassa maailmassa. (Ahola & Mikkola 2004, 81; Onnismaa 1996; Varis & Lairio 2000, 6, 14.)

Yhteiskunnassa tapahtuvilla jatkuvilla muutoksilla, kuten koulutuspoliittisilla muutoksilla, joita on tapahtunut paljon, on siis opinto-ohjauksen tarvetta lisäävä vaikutus kaikilla luokka-asteilla. Koulutuksen kentän voidaan nähdä olevan vapauttavien uudistuksien myötä helpompi paikka nuorelle, mikäli ajatellaan tilannetta valintojen näkökulmasta - nuorilla on paljon valinnanvaraa. Yhteiskunta on kuitenkin muuttunut lyhyessä ajassa niin paljon, että nuoren kokema epävarmuus ennustamattomassa yhteiskunnassa asettaa suuria paineita. Opinto-ohjaajan tulisikin

nähdä jokainen nuori yksilönä, joka kilpailee epävarmuuden vallitessa opiskelu- ja työpaikoista, ja tukea häntä mahdollisimman hyvin näiden paineiden keskellä. (Atjonen, Mäkinen, Manninen & Vanhalakka-Ruoho 2009, 51; Ahola & Mikkola 2004, 33; Tuijula 2015, 77.)

Ohjauksen tehtäväkenttä pirstaloituu jatkuvasti, ja ohjausta tehdään jatkuvasti yhä erilaisemmissa toimintaympäristöissä. Suurien muutosten keskellä vähäiset ohjausresurssit aiheuttavat henkilökohtaisen ohjauksen vähentymistä, joka on kuitenkin opinto-ohjauksen tärkein elementti (Pekkari 2006, 17). Erilaisten muutosten myötä opinto-ohjaajan työn painopiste siirtyy pois opinto-ohjauksen ydinasioista, mikä nähdään huonona asiana. Kiire on läsnä opinto-ohjaajien arjessa, mille ei resurssipulan vuoksi nähdä loppua, ja opinto-ohjaajien työssä jaksaminen onkin työtaakan vuoksi todellinen uhka. (Ahola & Mikkola 2004, 76, 96; Jankko 2000, 36-37, 93; Korkeakivi 2016; Moilanen 2005, 19-20; Similä 2008, 19; Tuijula 2015, 77.)

Opinto-ohjaajan työ on siis kokenut merkittäviä muutoksia viimeisten vuosien aikana. Viimeisen vuosikymmenen aikana on myös alkanut eläköityä ensimmäisiä opinto-ohjaajia, jotka aloittelivat uraansa peruskoulun uudistuessa. Näistä johtuen mielenkiintoni tutkimuksen aihetta kohtaan heräsi ja halusin selvittää eläköityneiden opinto-ohjaajien kokemuksia ja ajatuksia heidän urastaan sekä opinto-ohjauksesta yleisemmin. Lisäksi olen valinnut tämän aiheen, koska aiheen voidaan nähdä olevan ajankohtainen, eikä sitä ole tutkittu juurikaan, mikä johtunee luonnollisesti opinto-ohjaajan profession lyhytikäisyydestä Suomessa. Lisäksi aihe valikoitui, koska uskon hiljaisen tiedon siirtymiseen ja ajattelin saavani tärkeää ja merkittävää tietoa opinto-ohjauksesta vahvoilta pitkän uran luoneilta opinto-ohjaajilta haastatteluiden välityksellä.

Seuraavassa luvussa käsittelen opinto-ohjauksen kehitysvaiheita, joihin sisältyvät opinto-ohjauksen synty, opinto-ohjauksen konteksti ja yhteiskunnalliset muutokset, sekä sivuan opinto-ohjauksen roolia koulumaailmassa. Kolmas luku käsittelee työuran rakentumista ja työssäjaksamista. Neljännessä luvussa selvitetään tutkimusaineistoa ja –menetelmiä ja pohjustetaan sitä, minkä takia päädyin laadulliseen tutkimukseen. Viidennessä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset, jonka jälkeen kuudennessa luvussa

vedetään johtopäätökset tutkimuksen tuloksista, pohditaan tuloksia sekä tutkimuksen luotettavuutta.

2 OPINTO-OHJAUKSEN KEHITYSVAIHEITA

1900-luvulla syntynyt opinto-ohjaus on tärkeää eri instituutioissa harjoitettavaa toimintaa, jonka tarkoituksena on auttaa nuoria eri elämänvaiheissa. Opinto-ohjauksella pyritään tukemaan nuorten kasvua ja kehitystä, auttamaan opiskelutaitojen kehityksessä sekä ohjaamaan ura- ja elämänsuunnittelussa. (Kasurinen 2004, 41) Opinto-ohjaus on ollut virallisesti osa suomalaista koulujärjestelmää 1970-luvulta alkaen, kun peruskoulun myötä kaikkien ikäluokkien koulutus yhtenäistettiin ja opetus annettiin saman katon alla. Kuitenkin jo paljon ennen virallista opinto-ohjauksen syntyä on oppilaita ohjattu kouluissa opettajien toimesta, ja jo kansakouluaikana oppilaanohjauksen edeltäjä ammatinvalinnanohjaus kuului opetussuunnitelmaan. (Ahola & Mikkola 2004, 32; McLeod 2003, 1.)

Opinto-ohjaajat ovat asiantuntijoita – he ohjaavat nuoria oppimisessa ja opiskelussa peruskouluissa, lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa ja korkeakouluissa. Suomessa opinto-ohjaus on suurimmaksi osaksi koulun vastuulla, vaikka opinto-ohjaajia löytyykin myös koulumaailman ulkopuolelta, kuten esimerkiksi vankiloista ja työvoimatoimistoista. (Lairio & Varis 2000, 5-6.) Suurin osa ihmisistä myös mieltää opinto-ohjauksen koulumaailmaan, ja sanasta opinto-ohjaaja tulee mieleen yläkoulun, ammattikoulun tai lukion ”opo”. Tutkimuksessani keskityn koulumaailman opinto-ohjaajiin. Tässä luvussa esittelen lyhyesti opinto-ohjauksen syntyä, historiaa ja sitä, mitä opinto-ohjaus pitää sisällään.

2.1 Opinto-ohjauksen synty, kehitys ja nykytila

Koko Suomen itsenäisyyden ajan on yhteiskunnassa kannettu huolta koululaisten valmiuksista ammatinvalintaan - jo itsenäisyyden alkuvuosista asti on pohdittu mahdollisuuksia auttaa oppilaita ohjautumaan oikein opiskeluissaan ja uravalinnoissa (Merimaa 2011, 27). Pian itsenäistymisen jälkeen ilmestyi ensimmäinen ehdotus ammatinvalinnanohjauksesta, kun Eino Kuusen teoksessa ”Työnvälityksen Opas” painotettiin, että nuorille pitäisi tarjota neuvontaa tulevan työalan valinnassa. Tämän päätelmänsä kautta hän ehdotti vuonna 1919, että suurimpiin Suomen kaupunkeihin pitäisi perustaa työvälitystoimistojen yhteyteen ammattialanneuvontakunta, johon kuuluisi työnantajien ja opettajien edustus. (Merimaa 1992, 1.)

Vuonna 1921 voimaan astunut laki yleisestä oppimisvelvollisuudesta tarkoitti sitä, että lähes jokainen lapsi ja nuori tuli oppivelvollisuuden piiriin. Tämän lain voimaan astumisen johdosta tarvittiin ohjauksellisia välineitä jatko-opintojen suunnitteluun. Vuonna 1922 astui voimaan kansakoululaki, jonka mukaan kansakoulun lopettaneen nuoren tuli hakeutua vielä kahdeksi vuodeksi jatko-opetukseen. Jatko-opetuskomitea esitti ajatuksen kahdesta peräkkäisestä jatkoluokasta, joille molemmille tarjottaisiin opastusta ammatinvalintaan. Komitean mukaan olisi tärkeää, että oppilaat olisivat tietoisia ainakin pääsuunnastaan ammatillisessa suuntautumisessaan siinä vaiheessa, kun he toisena vuonna siirtyisivät linjajakoiseen opetukseen. Komitea ehdotti nuorten työelämän kokemattomuuden takia ammatinvalinnanopetuksen rinnalle työn- ja ammatinvalinnan opastusta, joita opetettaisiin kolme tuntia viikossa. Käytännössä opastus ammatinvalintaan tarkoitti sitä, että oppilaat tutustuisivat enimmäkseen oman paikkakuntansa työpaikkoihin, mitä kautta oppilaat voisivat vertailla mihin työhön he parhaiten sopisivat. Kun soveltuvin työ olisi selvinnyt, olisi aika keskustelulle, jossa neuvoteltaisiin ohjaajan ja oppilaan vanhempien kanssa nuoren tulevasta ammatista, vaikkakin päätös vastuu asiasta olisi loppujen lopuksi nuorella ja hänen vanhemmillaan. (Merimaa 2011, 27.)

Komitean mukaan ammatinvalinta tarkoitti siis ensisijaisesti oppilaiden tutustuttamista eri ammattialoihin. Opinto-ohjauksen edeltäjänä oli täten ammatinvalinta, joka näkyi ensimmäisen kerran helsinkiläisen kansakoulun opetussuunnitelmassa vuonna 1929,

jolloin oppiaine oli opetussuunnitelmassa nimellä ”työntieto ja ammatinvalinta”. Ammatinvalinnan opettajaksi haluttiin työalaan erikoistunut opettaja, jolla olisi luontaista taipumusta ohjaamiseen, ja joita kouluttamaan palkattiin ammattipsykologi. Ammattimainen suullinen neuvonta ja ohjaaminen alkoivat Helsingissä 1939, jolloin psykologin virka perustettiin työvoimatoimistoon, josta oppilaat saivat hakea neuvoja ja ohjausta. (Merimaa 2011, 22, 27.)

Vuonna 1951 eduskunta koki tarpeelliseksi ammatinvalinnanohjauksen ja sen järjestämisen opetuksen yhteydessä. Aiheesta tehtiin selvitys, joka valmistui vuonna 1954. Komitea oli tullut siihen tulokseen, että ammatinvalinnan hallinnollinen organisaatio kuuluisi sijoittaa opetusministeriöön, mutta näin ei kuitenkaan käynyt. Ammatinvalinnanohjaus kulki kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön kautta koululaitokseen ensin nimellä ammatinvalinnan yhdysopettajajärjestelmä, ja myöhemmin peruskoulun saavuttua opinto-ohjaajajärjestelmä. (Merimaa 1992, 22.)

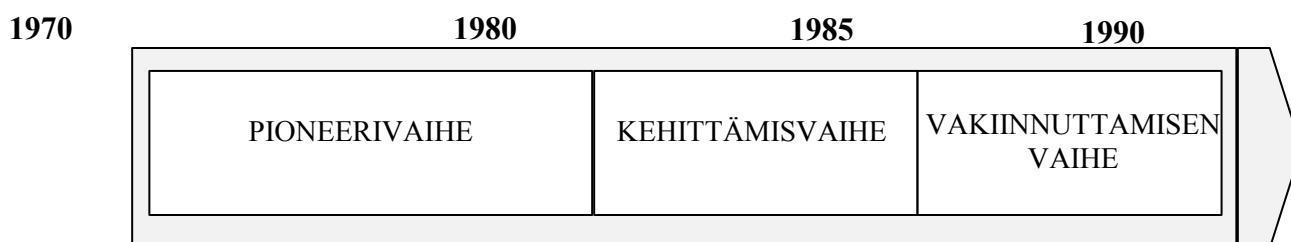
1960-luvulla rinnakkaiskoulujärjestelmä alkoi tulla tiensä päähän. Pedagoginen ja organisatorinen umpikuja asetti katseen muiden Pohjoismaiden esimerkkiin yhteiskoulusta. Hyvänä esimerkkinä organisatorisesta umpikujasta toimi tähän aikaan Pornaisten kunta, jonka keski- ja kansalaiskouluun ei riittänyt tarpeeksi oppilaita. Tällöin kunta päätti kaikkia säädöksiä vastaan opettaa koko ikäluokkaa samanaikaisesti, mikä teki Pornaisista yhden Suomen ensimmäisistä kokeiluperuskouluista. Peruskoulun jo kolkutellessa suomalaisen koulutusjärjestelmän ovia, pohdittiin opetussuunnitelmakomiteassa oppilaan ohjaus –nimistä oppiainetta, josta vastuussa olisi opinto-ohjaaja, ja jonka keskeisin tavoite olisi antaa oppilaille mahdollisimman hyvät valmiudet ammatinvalintaan. (Merimaa 1992, 22.)

Viimein vuonna 1971 peruskoulun toteuttaminen alkoi, ja samalla käynnistyi opinto-ohjaajien koulutus. Opinto-ohjaajien koulutusta on annettu Suomessa tästä lähtien, joskin koulutuksen sisältö ja toteutustapa ovat vaihdelleet. Oppilaanohjaus käynnistyi kouluissa komitean kaavailemalla tavalla. Muutamissa kokeiluperuskouluissa oli jo annettu oppilaan ohjausta, ja peruskoulun käynnistyttyä sitä ruvettiin antamaan jokaisessa peruskoulujärjestelmän piiriin liittyneessä koulussa. (Ahola & Mikkola 2004, 32; Lairio & Varis 2000, 6; Merimaa 1992, 22.)

Aiemmin ammatinvalinnanohjauksen tavoitteena oli selvittää nuoren taipumuksia ja harrastuksia, joiden pohjalta pyrittiin tekemään uravalintoja. Uuden ohjauksen näkemys oli kuitenkin kokonaisvaltaisempi: tavoitteena oli oppilas, joka suhtautuu myönteisesti opiskeluun ja kykenee luoviin ratkaisuihin. Tuohon aikaan ymmärrettiin myös peruskoulun jälkeinen kilpailuasetelma eri koululaitosten välillä, joka synnytti tarpeen uudentilaiselle oppilaita valmentavalle otteelle. Vanha ammatinvalinnanohjaus ei kyennyt antamaan nuorille oikeanlaista valmennusta tätä kilpailutilannetta ajatellen, ja opinto-ohjauksen yksi tarkoitus olikin paikata tätä puutetta. (Ahola & Mikkola 2004, 32.)

Seuraava merkittävä tapahtuma opinto-ohjauksen historiassa sijoittui vuoden 1975 öljykriisiin, jonka vaikutukset eivät suoranaisesti vähentäneet opinto-ohjaajien työpaikkoja, mutta peruskoulun toiminnallisen rakenteen muutos vaikutti opinto-ohjaajan työhön lisäten kasvatuksellisia kysymyksiä. 1980-luvulla keskiaste uudistui, ja uudistuksessa lähtökohtana oli koko ikäluokan ammatillinen koulutus. 1980-luvun alkupuolella oppilaanohjaus otettiin käyttöön ammatillisissa oppilaitoksissa ja lukiossa. Ensimmäiset lukion opinto-ohjaajan työn perusteet ja ohjeistus annettiin vuonna 1985. (Ahola & Mikkola 2004, 32; Merimaa 1992, 22-23.)

Koulutusjärjestelmämme rakenteelliset muutokset vuosien 1970-1990 välillä, peruskoulun uudistuminen, lukion muuttuminen kurssimuotoiseksi sekä ammatillisen keskiasteen uudistus näkyvät vastaavina, eriaikaisina ja peräkkäisinä kehityssiirtyminä myös opinto-ohjauksen historiassa. Nykänen ja Vuorinen (1991) jakavatkin opinto-ohjauksen kehitysvaiheet vuosien 1970-1990 aikana kolmeen vaiheeseen: pioneerivaihe, kehittämisvaihe ja vakiinnuttamisen vaihe (kuvio 1). (Nykänen & Vuorinen 1991, 26.)

KUVIO 1. Opinto-ohjauksen kehitysvaiheet (Nykänen & Vuorinen 1991, 26, mukailten)

Ensimmäinen kehitysvaihe on pioneerivaihe, jolloin oppilaanohjaus syntyi peruskoulu-uudistuksen yhteydessä. Pioneerivaihe sijoittuu vuosien 1970 ja 1980 väliselle ajalle. Peruskoulun alkuaikana opinto-ohjaus sisältyi oppilashuollon kenttään, mutta ohjaukseen edellytettiin liitettävän myös nuorten opinto-ohjelmiin liittyvää ohjausta sekä tietoa koulun tarjoamista opiskelumahdollisuuksista. Pioneerivaiheen aikana valtioneuvos päätti vuonna 1975 peruskoulun toiminnallisen rakenteen muutoksesta, jonka seurauksena opinto-ohjaajan työhön siirtyi enemmän kasvatuksellisten asioiden ja haasteiden selvittelyä. Tähän aikaan ammatinvalinnanohjaukseen liittyen opinto-ohjaajat toimivat tiiviissä yhteistyössä työvoimatoimistojen kanssa. (Nykänen & Vuorinen 1991, 28-30.)

Toista kehitysvaihetta kutsutaan opinto-ohjauksen kehittämisvaiheeksi, joka sijoittuu vuosien 1980 ja 1985 välille. Tänä aikana otettiin käyttöön opinto-ohjauksen uudet oppimäärät, ja ohjeistuksissa korostettiin opinto-ohjauksen toiminnallista tehtävänjakoa ja koulutyön, työelämän sekä vapaa-ajan sisältämää koulutusajattelua. Tällöin opinto-ohjaajan tehtävät määrättiin kouluhallituksen toimesta, uusia virkoja perustettiin runsaasti, lääninkoulutusjärjestelmä luotiin ja työelämään tutustuminen sai alkunsa. (Keskiasteen oppilaanohjaus- ja valintatoimikunnan mietintö 1982, 14–15, 39–41; Nykänen & Vuorinen 1991, 36.)

Vakiintumisen vaihe opinto-ohjauksessa alkoi vuonna 1985. Tähän aikaan opinto-ohjaajan työn hallinnollinen perusta määriteltiin koululaissa ja peruskoulua koskevassa asetuksessa. Opinto-ohjaajan työnkuvaan vaikutti paljon se, että tasokurssit poistuivat, minkä seurauksena painopiste ohjauksessa siirtyi enemmän työelämän sidosten vahvistamiseen. (Nykänen & Vuorinen 1991, 39-41.)

1990-lukua ei turhaan kutsuta opinto-ohjaajien piirissä vaaran vuosiksi. Kustannuksia pyrittiin minimoimaan kaikkialla, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että pienemmissä kunnissa opinto-ohjaajan virkaa hoiti opinto-ohjaajan sijaan liikunnanopettaja. Eduskunnassa keskusteltiin yleisesti, että vanhemmat ovat riittävän taitavia ohjaamaan lapsiaan ammatinvalintaan liittyen. 1990-luvun puolivälissä opinto-ohjaus oli melko heikolla perustalla, kun kunnilla oli valta päättää, miten paljon opinto-ohjaajille

varatuista tunteista karsitaan. Vaaran vuosien voidaan nähdä lopulta päättyneen, kun peruskoulun- ja lukion opinto-ohjaus saatiin kiinni kokonaistyöaikaan. (Vuorinen 2000, 75-77.)

2000-luvulla opinto-ohjaus on vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa koulutusjärjestelmässä, ja opinto-ohjauksen roolin voidaan nähdä kasvaneen entisestään. Tämänhetkisen valtakunnallisen opetussuunnitelman mukaan oppilaat saavat opinto-ohjausta peruskoulun aikana vähintään kahden vuosiviikkotunnin verran. Yksi vuosiviikkotunti vastaa 38 oppituntia vuodessa, joten jokainen suomalainen peruskoululainen saa ohjausta yhteensä 76 tuntia. Tavanomaisesti ohjausta annetaan peruskoulun 7-9-luokilla eli kolmen viimeisen vuoden aikana peruskoulussa. Alemmilla luokilla ohjaus on integroitu muuhun opetukseen tai koulun muuhun toimintaan. Peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmien perusteista löytyvät ne ohjauksen keskeiset sisällöt sekä tavoitteet kaikilta osa-alueilta, joiden avulla pystytään rakentamaan suunnitelmat kouluihin koulukohtaisesti. (Opetushallitus 2018.)

Opetussuunnitelman mukaan perusopetuksen opinto-ohjauksessa käsiteltäviä sisältöjä ovat nykypäivänä opiskelutaidot ja koulunkäynti, itsetuntemus, jatko-opintomahdollisuudet, ammatit ja ammattialat sekä työelämä, ja opetuksen lisäksi oppilaat saavat ohjausta joko yksilöllisesti tai pienissä ryhmissä. Oppilaiden täytyy lisäksi tutustua työelämään tutustumisjaksoilla, minkä lisäksi oppilaita tulee myös ohjata erilaisiin tiedonhankintavälineiden sekä erilaisten ohjaus- ja neuvontapalveluiden käyttöön, joita yhteiskunta tarjoaa. (Opetushallitus 2018.)

Nykypäivänä opinto-ohjauksella on yhä merkittävämpi tehtävä koulun ja työelämän yhteyksien vahvistamisessa. Koulutuksen ja työelämän yhteydet ovat lisääntyneet jatkuvasti, ja niiden lisäämiselle nähdään yhä kasvavaa tarvetta. Tet-harjoittelujen ja työssäoppimisjaksojen lisäämisellä entisestään voitaisiin laajentaa oppilaiden näkemyksiä eri työelämän mahdollisuuksista, mikä auttaisi nuoria tekemään järkeviä päätöksiä tulevaisuuden suhteen. (Ahola & Mikkola 2004, 59; Lairio & Varis 2000, 16; Lappalainen, Mietola ja Lahelma 2010, 52.)

Yhteistyö työelämän toimijoiden kanssa on tärkeää, mutta yhteistyö muiden toimijoiden kanssa voidaan nähdä vielä tärkeämpänä. Nykypäivän opinto-ohjauksessa yhteistyö on yksi avainasia, jota ilman ohjausta on lähes mahdotonta enää toteuttaa. Yhteistyön merkitys on korostunut viime aikoina entisestään johtuen yhteiskunnan muutoksista, joista esimerkiksi sosiaalisten ongelmien lisääntymisellä on merkittävä vaikutus opinto-ohjaukseen. Yhteistyötä tehdään paljon eri toimijoiden välillä – niin koulun sisällä kuin sen ulkopuolellakin, ja yhteistyön merkitys tulee vain kasvamaan ja laajentumaan tulevaisuudessa. Yhteistyön tarjoaman potentiaalın hyödyntäminen vaatii kuitenkin vielä ponnisteluja. (Ahola & Mikkola 2004, 81; Atjonen ym. 2009, 48-49; Onnismaa 1996; Varis & Lairio 2000, 6, 14.)

Kansainvälistyminen on myös nykypäivän ilmiö, joka värittää opinto-ohjauksen kenttää. Opinto-ohjausta tehdään yhä monikulttuurisemmissä ympäristöissä, mikä tuo muutoksia ja haasteita opinto-ohjaukseen. Kansainvälistymisen seurauksena opinto-ohjaaja ohjaa nuoria eri kulttuuritaustoista, eikä välttämättä tiedä kyseisten kulttuurien arvoista ja tavoista sen tarkemmin. Ohjauksen laadun kannalta olisi tärkeää, että opinto-ohjaaja tuntisi ohjattavien kulttuuriperimää tarkemmin, mutta käytännössä jo valmiiksi kiireisessä opinto-ohjaajan arjessa tämä lienee melko mahdotonta. (Atjonen ym. 2009, 51; Ahola & Mikkola 2004, 83; Jankko 2000, 111.)

Nykypäivän opinto-ohjaus kärsii resurssipulasta muun koulun tavoin, ja kaikilla kouluasteilla onkin ongelmia opinto-ohjaajien määrässä sekä ohjauksen saatavuudessa. Oppilaiden määrä suhteessa opinto-ohjaajien määrään on kasvanut valtavasti, ja siitä syystä kiire on läsnä opinto-ohjaajien työssä yhä enenevässä määrin, mikä taas nakertaa opinto-ohjaajien työhyvinvointia. (Ahola & Mikkola 2004, 76, 96; Jankko 2000, 36-37, 93; Moilanen 2005, 19-20; Puhakka & Silvonen 2011, 264; Similä 2008, 19; Tuijula 2015, 77.) Nykypäivänä olisikin tarvetta perustaa riittävästi opinto-ohjaajan virkoja, jotta liiallinen kiire helpottaisi, eivätkä opinto-ohjaajat uupuisi työkuormansa alle. (Korkeakivi 2016.)

Koska oppilaiden määrä opinto-ohjaajia kohden on kasvanut resurssipulan vuoksi, on tästä seurauksena suuret ryhmäkoot. Kasvavien ryhmäkokojen vuoksi henkilökohtaista ohjausta joudutaan karsimaan, millä on negatiivinen vaikutus ohjaukseen. Erään

tutkimuksen mukaan parasta ohjausta saatiin kouluissa, joissa ohjattavien maksimimäärä on 245. Kuitenkin joka viidennessä suomalaisessa koulussa ohjattavien määrä saattoi nousta jopa 500, minkä vuoksi ohjauksen tason lasku on ymmärrettävää. (Numminen ym. 2002, 97-99.) Opinto-ohjaajat kokevatkin huolta siitä, että erittäin tärkeäksi nähdylle henkilökohtaiselle ohjaukselle ei ole tarpeeksi aikaa. (Ahola & Mikkola 2004, 80; Jankko 2000, 143; Lairio & Varis 2000, 10, 16; Lappalainen ym. 2010, 52; Tuijula 2015, 79.)

Oppilasmäärien kasvun vuoksi vähenevä henkilökohtainen ohjaus on useiden tutkimusten mukaan selkeästi asia, johon opinto-ohjaajilla on nykyisellään liian vähän resursseja. Myös OAJ on muiden tahojen joukossa ilmaissut mielipiteensä, jonka mukaan henkilökohtaisen ohjauksen määrää kouluissa tulisi lisätä (Korkeakivi 2016). Henkilökohtaiset ohjaustilanteet nähdään erittäin tärkeänä keinona opintojen ja ammatillisen suuntautumisen suunnitelmallisessa ohjaamisessa, ja yksilöohjausta pidetäänkin jopa opinto-ohjauksen tärkeimpänä elementtinä (Pekkari 2006, 17). Runsaamman ja korkealaatuisemman ohjauksen uskottaisiin auttavan nuorta tekemään valistuneempia, hänelle parhaiten sopivia ratkaisuja ja siten löytämään oman urapolkunsu hyvissä ajoin. Onnistuneella henkilökohtaisella ohjauksella voidaan täten aikaansaada parhaimmillaan erittäin merkittäviä vaikutuksia sekä yksilön että laajemmin koko yhteiskunnan kannalta. (Atjonen ym. 2009, 48; Ahola & Mikkola 2004, 80; Jankko 2000, 143; Lairio & Varis 2000, 10, 16; Lappalainen et al. 2010, 52; Tuijula 2015, 79.)

Mahdollisuudet henkilökohtaiselle ohjaukselle eivät vähene vain kasvavien oppilasmäärien vuoksi, vaan lisäksi oppilaiden tarpeet yksilölliselle ohjaukselle lisääntyvät eri syistä johtuen entisestään. Yksilöllisen ohjauksen merkitys on korostunut esimerkiksi siirryttäessä luokattomaan lukioon, jossa nuoret tarvitsevat paljon opinto-ohjaajan tukea jo kurseista perille pääsemiseen. Lisäksi yhä lisääntyvät jatkokoulutusmahdollisuudet, jatkuvat muutokset opiskelijavalinnoissa sekä sosiaaliset ongelmat lisäävät nuorten henkilökohtaisen ohjauksen tarvetta. (Ahola & Mikkola 2004, 80; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016; Tuijula 2015, 77.) Luonnollisin ja tehokkain keino vastata sekä henkilökohtaisen ohjauksen että ylipäätään ohjauksen kasvaviin tarpeisiin olisi perustaa riittävästi virkoja opinto-ohjaajille ja osoittaa niitä

varten resurssit koulutuksen järjestäjille (Korkeakivi 2016). Tässä taloudellisen epävarmuuden leimaamassa ajassa, jossa leikkauksia kaikesta tehdään yhä enemmän, jäänee tämä kuitenkin toteutumatta.

Nykypäivänä opinto-ohjauksella on siis toisaalta hyvä tilanne - työsarkaa riittää, ohjauksella on mahdollisuudet saavuttaa hienoja tuloksia ja opinto-ohjaajien työtä arvostetaan. Opinto-ohjaukselle on nykypäivän yhteiskunnassa yhä enemmän kysyntää, mitä vahvistaa yhtenä viimeisimpänä esimerkkinä lukion opetussuunnitelmaan vuonna 2016 lisätty opinto-ohjauksen toinen pakollinen kurssi. Opinto-ohjaajat pitivät päätöstä hyvänä asiana, koska tarve sille oli hyvin ilmeinen, mutta kuitenkin samaan aikaan kantavat huolta oman työmäärän lisääntymisestä ja siitä, miten nykyisillä resursseilla ohjaus ja kurssit pystytään toteuttamaan laadukkaasti. (Opetushallitus 2018; Korkeakivi 2016.)

Toisaalta onkin siis selvää, etteivät resurssit nykyisellään riitä palvelemaan oppilaita ja laajemmin yhteiskuntaa sillä tasolla, mihin opinto-ohjaus parhaimmillaan pystyisi. Opinto-ohjauksella on merkittävä rooli yhteiskunnassa syrjäytymisen ehkäisemisessä ja nuorten kouluttamisessa työelämään (Opetushallitus 2014). Mikäli opinto-ohjausta pystyttäisiin tekemään tarvittavissa määrin, olisi sillä positiivinen vaikutus jopa kansantalouteen asti. Hyvällä ohjauksella nuori löytää oikean alan ajoissa, ilman turhia koulujen keskeytyksiä, ja työllistyy nopeasti – ohjauksella voidaan siis saavuttaa ideaalitalanteessa tehokkuutta ja säästää valtion rahoja (Korkeakivi 2016).

2.2 Opinto-ohjauksen konteksti ja yhteiskunnan muutokset

Opinto-ohjaus on nuori ammatti, mutta sen merkityksestä puhuu vahva keskustelu sen professionalisaatiosta. Opinto-ohjaus on pyrkinyt vakiinnuttamaan auktoriteetillaan ja statuksellaan paikkaansa yhteiskunnassa, ja opinto-ohjauksella voidaankin nähdä olevan yhteiskunnallisesti todella merkittävä ja arvokas rooli. (Lairio & Puukari 1999, 15-16)

Muutos, jossa koulu elää, on jatkuvaa, ja siten opinto-ohjaajien tulee olla jatkuvasti valppaina kohtaamaan tulevaisuuden muutokset ja haasteet ohjauksessa. Koulun

muutospaineisiin vaikuttavat etenkin yhteiskunnallinen kehitys, kansainvälistymisen lisääntyminen, kasvatustieteellisten tutkimusten tulva ja pedagogisten näkemysten kehittyminen. Arvoasetelmat ja kehityspäämäärät yhteiskunnassa ovat jatkuvan muutoksen kourissa, jolloin näiden asioiden muutos heijastuu jatkuvasti politiikkaan, joka taas selkeästi vaikuttaa koulujärjestelmän kehitykseen. Oppilaanohjauksen tulo Suomen koulutusjärjestelmään on ollut luonnollisesti koulutuspoliittinen heijastus koululaitoksen tavoitteista markkinoida koulutuksia. Tämän hetkinen valtion myöntämä päätösvalta, joka koskee myös opinto-ohjaajia, delegoidaan kunnille ja siitä kouluille. Kun tavoitteet oppilaanohjaukseen ilmaistaan täsmällisesti mutta sisällöllisesti hyvin väljästi, tulee esiin kuntakohtainen arvostus ja tarve opinto-ohjaukselle hyvin merkittäviksi. Kuntien pitää ymmärtää sisältöjä tehdessään, että opinto-ohjaajat ovat alansa parhaita asiantuntijoita. (Jankko 2000, 140; Lairio & Varis 2000, 6; McLeod 2003, 3; Merimaa 1992, 21.)

Maailma muuttuu nykypäivänä kuitenkin niin kiihtyvää tahtia, että ei voida olettaa opinto-ohjaajan pystyvän vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan vaativiin tarpeisiin yksin. Vaikka opinto-ohjaaja on oman ydinalansa specialisti, on muutos kokonaisuudessaan niin aggressiivista, ettei opinto-ohjaaja voi kuitenkaan hallita kaikkia ohjauksen alueita täydellisesti. Kansainvälistymisen jatkuva lisääntyminen on esimerkiksi yksi merkittävä muutos, jossa opinto-ohjaajat tarvitsevat uusia tietoja ja taitoja. Tästä syystä yhteistyön merkitys sekä koulun sisällä että muiden asiantuntijoiden kanssa on välttämätöntä. Opinto-ohjaajan tulee kyetä täten joustavaan vuorovaikutukseen eri tahojen kanssa yhä kasvavassa määrin sekä yleisemmin toimimaan ennakkoluulottomasti ja rohkeasti uutta kokeillen. Yhteistyön rinnalla olisi myös erittäin tärkeää - jopa välttämätöntä, että opinto-ohjaajat saisivat lisäkoulutusta, joka pitäisi heidät ajan tasalla sekä tukisi ammatillista kasvua. (Ahola & Mikkola 2004, 81, 83; Jankko 2000, 111, 140; Lairio & Varis 2000, 6, 8; Onnismaa 1996; Tuijula 2015, 79-80.)

Sosiaalisten ongelmien lisääntymisellä on merkittävä vaikutus opinto-ohjaukseen, ja ongelmien lisääntyminen kasvattaa nuorten ohjauksen tarvetta. Perheiden ongelmat siirtyvät kouluille, ja vanhemmat saattavat turvautua entistä enemmän opinto-ohjaajiin. Samaan aikaan vanhempien vaatimukset koulua kohtaan kasvavat. Kouluille siirtyy yhä

kasvavassa määrin vastuuta, kun vanhemmat ovat kykenemättömiä pitämään huolta nuorista. Odotukset myös nuorta kohtaan kasvavat, ja nuorelta vaaditaan jopa kohtuutonta itsenäisyyttä sekä koulussa että työmaailmassa, mikä osaltaan vaikuttaa opinto-ohjauksen kysynnän kasvuun. (Ahola & Mikkola 2004, 81; Jankko 2000, 111; Onnismaa 1996.)

Myös koulutuspoliittisilla muutoksilla on merkittävä vaikutus opinto-ohjaajan työhön. Koulutuspoliittisten muutosten myötä esimerkiksi opinto-ohjaajan hallinnolliset tehtävät ovat lisääntyneet, mikä lisää työkuormaa. Lisääntyvät työelämän yhteydet, valinnaisuuden lisääntyminen, lukioiden luokattomuus, ylioppilastutkinnon hajauttaminen, ammatillisten tutkintojen muutokset sekä yksilöllisen etenemisen mahdollisuus ovat kaikki osaltaan vaikuttamassa opinto-ohjaajien työhön. (Jankko 2000, 111.)

Kaikkien näiden muutosten voidaan nähdä nostavan ammatillista vaatimustasoa, aikaansaavan koulutustarvetta yhä enenevässä määrin ja lisäävän uusia tehtäviä opinto-ohjaajien jo valmiiksi kiireiseen työnkuvaan. Samaan aikaan myös ohjattavien tarve ohjaukselle lisääntyy yhteiskunnan muutosten seurauksena sekä yhä lisääntyvän epävarmuuden kasvaessa. (Jankko 2000, 111; Onnismaa 1996; Ahola & Mikkola 2004, 33.) Nykypäivän ja tulevaisuuden haaste opinto-ohjauksessa varmasti tulee olemaan se, miten niukentuvilla resursseilla pystytään vastaamaan yhä entisestään kasvaviin vaatimuksiin ja ohjaustarpeisiin. Ehdottoman tärkeää on luoda mahdollisuudet opinto-ohjaajien kouluttautumiselle, jotta heillä on mahdollisuus pysyä muuttuvien tehtäviensä tasalla. (Jankko 2000, 140.)

2.3 Opinto-ohjaajan ammatti ja koulutus

Opinto-ohjaus on kehitetty huolehtimaan tärkeästä tehtävästä yhteiskunnassa. Tämä tärkeä tehtävä jäsentyy opiskelun ohjaamiseen, kasvun ja kehityksen tukemiseen sekä ohjaamaan nuorten ammatillista suuntautumista jokaisella kouluasteella. Ohjauksen tavoitteena on parantaa oppilaan itsetuntemusta siten, että hän kykenisi hahmottamaan omat vahvuudet sekä ne osa-alueet, jotka kaipaavat kehittämistä. Ohjaus auttaa nuorta kehittämään ammatillisen identiteetin, tukee nuoren taitoja ura- ja

elämänsuunnittelutaitojen kehittymisessä ja lopulta valmistaa nuoren jatko-opintoihin ja työelämään. Opinto-ohjaajilla on merkittävä vastuu nuorten hyvinvoinnista ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä. (Kasurinen 2004, 41; Lairio & Varis 2000, 6; Opetushallitus 2014.)

Kriteerit professionaalistumiselle alkavat oppilaanohjauksen kohdalla täytyä yliopistollisen koulutuksen myötä. Opinto-ohjaajia koulutetaan Suomessa yliopistotasolla Joensuussa, Jyväskylässä ja Åbo Akademiassa (Vaasa). Jyväskylän yliopistossa on mahdollista suorittaa opinto-ohjauksen maisteriopinnot, mutta Itä-Suomen yliopisto Joensuussa on ainoa yliopisto Suomessa, jossa on mahdollisuus suorittaa sekä kandidaatin että maisterin tutkintoon johtava opinto-ohjaajan koulutus. (Ahola & Mikkola 2004, 38-39.) Lisäksi opinto-ohjaajia koulutetaan ammatillisissa opettajakorkeakouluissa (Opetusalan ammattijärjestö 2018).

Opinto-ohjaajilla on selkeä oma tieto-taitoalue. Päätösvalta työn sisällölle on kunnalla, mutta opinto-ohjaajat ilmoittavat vahvasti kriteerit työn tärkeille osa-alueille. Opinto-ohjaajilla on myös vahvasti halua ja tarvetta kehittyä työssään sekä jatko- ja täydennyskouluttautua. Opinto-ohjaajilla on myös vahva eettinen koodisto, joka näkyy esimerkiksi vaitiolovelvollisuutena. Oppilaanohjauksella on lisäksi vahva ammattijärjestö, jossa pyritään seminaarien ja koulutusten kautta kehittymään ja etsimään uusia haasteita. (Lairio 1999, 15-16; Lairio & Varis 2000, 6.)

Opinto-ohjauksen tärkein työväline on persoonallisuus. Näin laaja-alaisessa kasvattajan työssä oma rooli ja työ määritetään sisäisesti. Kokonaisvaltaiseksi opinto-ohjaajaksi kypsyminen vaatii kognitiivisia valmiuksia ja vahvan ammatti-identiteetin kasvattamista. Opinto-ohjaajan täytyy myös sisäistää arvot ja asenteet, jotka ovat samaan aikaan yhteiskuntakelpoiset, mutta samalla myös yhteiskuntakriittiset. (Korpinen 1991, 150-151.)

Toinen tärkeä opinto-ohjaajan ominaisuus on työtehtäviin valmistautuminen. Kasvu opinto-ohjaajaksi on prosessi, joka alkaa jo ennen yliopistoon pääsemistä, ja joka jatkuu koulutuksen jälkeen tulevissa työpaikoissa ja yleisesti yhteiskunnassa. Jatkuva kehitys haastaa koulutuspaikkoja tarjoamaan jatkuvaa jatko-opiskelun mahdollisuuksia jo

työssä oleville opinto-ohjaajille. (Korpinen 1991, 150-151.) Kuitenkin opinto-ohjaajalla on laaja työnkuva, ja välillä opinto-ohjaaja ehtiikin keskittymään ainoastaan työn keskeisimpiin osa-alueisiin, jolloin lisäkouluttautuminen, jatkuva uuden oppiminen ja koulun sisäiset työt jäävät vähemmälle (Jankko 2000, 93, 111).

Ohjauk käsitteiden määrä ja monitahoisuus problematisoi oppilaanohjauksen työnjaon ja tehtävien määrittelyä. Opinto-ohjauksesta on käytetty eri nimiä eri aikoina, ja se näkyy oppilaanohjausta kuvaavien nimien lukuisuutena. Yleisesti käytössä olleita nimiä ovat esimerkiksi informointi (information giving), neuvojen antaminen (advice), neuvonta (guidance) ja ohjaus (counselling). Käsitteiden ja tehtävien välille on vaikea vetää rajaa normaalissa ohjaustilanteessa, koska raja on häilyvä sille, missä neuvonta lopetetaan ja ohjaus aloitetaan. (Lairio & Puukari, 1999, 52.)

Oppilaanohjausta sekoitetaan kansainvälisellä tasolla usein psykoterapiaan, jossa koko yksilön persoonallisuus on muotoilussa. Tunteensiirron kanssa aktiivisesti työskentely, syvällisellä tasolla toimiminen, persoonallisuuden rakenteen muuttaminen ja pitkäaikainen terapia ovat kuitenkin myös pienissä määrin osana ohjausta. Ohjaus on kuitenkin pääasiassa ongelmien löytämistä ja ratkaisuiden esiin tuomista. Toisin kuin psykoterapia, ohjaus on kestoltaan lyhytaikaista, eikä ohjauksessa käsitellä tunteensiirtoa. Suomalaisessa koulumaailmassa opinto-ohjaajan tehtävä on ensisijaisesti tarjota ohjausta nuorille opiskeluun, uraan ja elämänhallintaan liittyvissä tehtävissä. (Lairio & Puukari, 1999, 52; McLeod 2003, 9-10.)

Opinto-ohjaajat itse kokevat opinto-ohjauksen ydintehtäväksi ohjattavien kasvun ja kehityksen tukemisen. Tämä korostuu jatkuvasti muuttuvassa maailmassa, jossa vaaditaan yhä enemmän yksilöllistä pärjäämistä sekä koulutuksessa että työelämässä. Tämän lisäksi ydinperheen aseman heikentyminen vaikuttaa siihen, että ohjattavilla on kasvava tarve saada tukea päätöksentekoon sekä elämänhallintaan ja sen kehittämiseen. (Jankko 2000, 143; Lairio & Varis 2000, 11; Onnismaa 1996.)

3 TYÖURAN RAKENTUMINEN

Ihmisen, joka tekee taide- tai tietotyöläisen työtä, on jatkuvasti eletävä uudistettavan persoonan kanssa, jotta voisi kehittyä ammatissaan. Työidentiteetin uudelleen määrittely on hyvin tärkeää luovan työn tekijälle, koska tällöin ihminen määrittää uudelleen työnsä tavoitteita ja samalla uudistaa omaa tehtävärooliaan. Suhteen luominen oppilaan kanssa on opinto-ohjaajalle pitkä prosessi samaistumista ja sitoutumista ohjattavaan. Ammatti-identiteettiprojektina voidaankin pitää niitä hetkiä, kun ohjaaja ohjaa ja neuvoo ohjattavaa, ja kovan työn jälkeen ohjaaja loppujen lopuksi korjaa työnsä hedelmät ohjattavan onnistuessa löytämään itselleen sopivan koulupaikan. (Eteläpelto, Collin & Saarinen, 2007, 10.)

Omaa ohjausta koskeva osaaminen ja asiantuntemus rakentuvat ohjausta suorittaessa. Tämän työn ansiosta syntyy uusi työidentiteetti, joka muodostuu persoonallisen ja sosiaalisen identiteettiprojektin kautta, jota työn tekeminen parhaimmillaan on. Tämä taas heijastaa tulevaisuudessa siihen, että opinto-ohjaaja kokee itsensä ammattilaisena, ja tällöin hän motivoituneena asettaa oppimistarpeensa ja kykynsä oppia uutta korkeammalle. Kasvatus-, ohjaus-, opetus- ja hoivatyöntekijöiltä vaaditaan kokonaisvaltaista persoonallista panosta. Näillä ryhmillä identiteetin rakentaminen ja sen uudelleen määrittely ovat sidoksissa työssä ja työhön oppimiseen. Työelämän ajankohtaisiin asioihin kuuluva suorituksen arviointi ja oman palkan määrittely edellyttävät vahvaa identiteettiä ja sen esille tuomista sekä vahvaa näyttöä

työsuorituksissa. Yksilövastuullinen projekti elinikäisestä oppimisesta on jatkuva identiteettineuvottelu. (Eteläpelto ym. 2007, 10.)

Tässä luvussa käydään ensin läpi työuraa kuuden toistaan seuraavan vaiheen kautta, jonka jälkeen esitellään aikaisempien tutkimusten tuloksia liittyen opinto-ohjaajien työssäjaksamiseen.

3.1 Työuran vaiheet

Eteläpellon ja Tynjälän (1999, 267-269) mukaan opettajien työuraa voidaan kuvata mallilla, jossa on kuusi vaihetta. Tätä mallia voidaan kuitenkin myös käyttää kuvaamaan opinto-ohjaajien työuraa, sillä opinto-ohjaajat luetaan aineenopettajiin.

Ensimmäisessä vaiheessa uraa kehitetään selviämistaitoja, joiden hankkiminen asettuu ensimmäisille työvuosille. Toisessa vaiheessa pätevoidytään opetuksen tai opinto-ohjauksen perustaidoissa, minkä jälkeen kolmannessa vaiheessa kehitetään joustavuutta opetus- tai ohjaustyössä, ja neljännessä vaiheessa pyritään saavuttamaan eksperttisyys. Kun omalle asiantuntijuudelle on rakennettu hyvä pohja, pyritään viidennessä vaiheessa tukemaan kollegoiden ammatillista kehitystä ja kasvua. Kuudennessa eli viimeisessä vaiheessa pyritään osallistumaan opetusta, kasvatusta sekä opinto-ohjaajien kohdalla lisäksi ohjausta koskevaan päätöksentekoon. (Eteläpelto & Tynjälä 1999, 267-269.)

Uran aloittaminen sisältää kolme eri vaihetta, joiden jälkeen opettaja tai ohjaaja sitoutuu eli vakiintuu alalle. Tässä vaiheessa opitaan perustaidot, ja kehitys jatkuu edelleen noin kymmenen vuoden ajan. Aluksi on tärkeää myös oppia reflektiivisyyteen eli itsehavainnointiin. Seuraava vaihe sisältää autonomista työskentelyä ja sen rinnalla kollegiaalista tukea ja mentoroitavana olemista. Itsetuntemuksen kasvaminen kontekstuaalisten tekijöiden korostuessa seuraa kolmannessa vaiheessa. (Eteläpelto & Tynjälä 1999, 267-269.)

Uran aloittamiseen liittyvien kolmen vaiheen jälkeen opettajalla tai opinto-ohjaajalla on edessään tilannekatsaus, jolloin opettaja tai opinto-ohjaaja alkaa epäillä ja

itsereflektoida omia kykyjä ja valmiuksia. Kriittisten hetkien vastaan tuleminen on osa kehitystä, koska kriittisyys provosoi ihmistä etsimään uusia, mahdollisesti parempia, tapoja ja tyyleyjä toimia. Nämä uudet toimintamallit vievät opettajaa tai opinto-ohjaajaa uuteen ja parempaan suuntaan. Tällaiset hetket ovat hyvin haastavia persoonalle ammatillisessa mielessä, koska tällöin muutoksessa ovat omat mielipiteet, oletukset kasvatusteorioista ja aikaisemmat ideat. Ihminen ei kuitenkaan välttämättä tajua näitä vaiheita kuin vasta myöhemmässä vaiheessa, jolloin hän pystyy selkeästi ajattelemaan ja ymmärtämään hänelle tapahtuneen muutoksen. Jos opettaja tai opinto-ohjaaja suuntautuu innokkaasti eteenpäin, seuraavassa vaiheessa hän orientoituu enemmän opettajuuteen tai opinto-ohjaukseen, mikä lisää pedagogista kykyä joustaa, kehittää eksperttilyyttä sekä aktiivista opetuskokeilua oppilaille, opettajille ja opinto-ohjaajille. (Eteläpelto & Tynjälä 1999, 267-269.)

Viimeisessä vaiheessa aktiivisen osallistumisen saavuttanut yhteisösuuntautunut opettaja tai opinto-ohjaaja osallistuu vahvasti päätöksentekoon ja kehittämisprojekteihin. Tässä vaiheessa päätöksentekoon osallistumisen lisäksi aletaan nähdä työyhteisössä erilaisia, monipuolisia mahdollisuuksia oppimiselle jokaisen - niin oppilaiden kuin myös kollegoiden - kohdalla. Täten tässä vaiheessa opettajalla tai opinto-ohjaajalla syntyy myös kyky olla apuna kollegoiden ammatillisessa kehityksessä. (Eteläpelto & Tynjälä, 1999, 269.)

3.2 Työssäjaksaminen

Aiempien tehtyjen suomalaisten tutkimusten mukaan opinto-ohjaajat ovat kaiken kaikkiaan varsin tyytyväisiä työhönsä, ja he ovat halukkaita jatkamaan opinto-ohjaajan työtä (Lairio & Varis 2000, 14-15; Similä 2008, 15). Tyytymättömyyttä opinto-ohjaajissa herättää jonkin verran palkkaus yleisesti, ja myös palkkauksen ja oppilasmäärän suhteen eriarvoisuus opinto-ohjaajien kesken. (Ahola & Mikkola 2004, 76, 96; Lairio & Varis 2000, 14; Similä 2008, 18.)

Yhdysvalloissa on laajalti tutkittu opinto-ohjaajien työtyytyväisyyttä ja työstä aiheutuvaa stressiä. Raylen (2006) tutkimukseen osallistui 388 eri kouluasteiden opinto-

ohjaajaa. Yksi selkeä tutkimustulos kyseisessä tutkimuksessa oli opinto-ohjaajien asiakaskunnan eli ohjattavien iän vaikutus opinto-ohjaajien kokemaan työtyytyväisyyteen. Mitä iäkkäämpää opinto-ohjaajien asiakaskunta oli, sitä matalampi oli työtyytyväisyys: alakouluikäisten opinto-ohjaajat olivat tyytyväisimpiä ja korkeakouluissa toimivat opinto-ohjaajat vastaavasti tyytymättömmimpiä. (Rayle 2006, ks. Puhakka & Silvonen 2011, 256-267.)

Raylen (2006) tutkimustuloksista oli havaittavissa haastateltavien työhistorian merkitys työtyytyväisyyteen. Tutkimus osoitti, että opinto-ohjaajan työtyytyväisyyteen vaikutti selkeästi myös opettajatausta. Opettajataustaiset henkilöt viihtyivät selkeästi huonommin työssään kuin ne, joilla ei ollut aiempaa työhistoriaa opettajana toimimisesta. (Rayle 2006, ks. Puhakka & Silvonen 2011, 256-267.)

Lisäksi Raylen (2006) tutkimus osoitti oman merkityksellisyyden kokemisen vaikutuksen työtyytyväisyyteen. Työtyytyväisyyden kasvuun vaikutti positiivisesti se, jos opinto-ohjaaja koki olevansa työpaikallaan merkittävä henkilö kollegoiden silmissä. Yläkoulun puolella opinto-ohjaajat kokivat eniten merkityksellisyyttä, ja vastaavasti vähiten merkityksellisyyttä työyhteisössä kokivat korkeakouluissa toimivat opinto-ohjaajat. Tutkimus antoi voimakasta näyttöä siitä, että opinto-ohjaajien työhyvinvointiin vaikuttavat vahvasti kokemukset oman työn tärkeydestä kollegoiden ja ohjattavien silmissä. (Rayle 2006, ks. Puhakka & Silvonen 2011, 256-267.)

Asiantuntijuuden tunnustus, sen hyödyntäminen ja käyttö missä tahansa työyhteisössä alasta riippumatta on hyvin tärkeää. On elintärkeää oppia, miten informaatio kulkee jokaisen työyhteisön jäsenen läpi, jolloin saadaan voimavaraksi koko työpaikan yhteistyö. Yhteistyö koulun sisällä sekä myös muun ympäröivän yhteiskunnan kanssa korostuu jatkuvasti muuttuvassa maailmassa entisestään. Esimerkkinä muutoksista on sosiaalisten ongelmien lisääntyminen, ja näiden ongelmien ratkomiseen moniammatillisella yhteistyöllä on todella merkittävä vaikutus. Yhteistyöllä voidaan myös ehkäistä ja vähentää opinto-ohjaajien stressiä ja työuupumusta. (Ahola & Mikkola 2004, 81; Onnismaa 1996; Lairio & Varis 2000, 6, 14.)

Työtahti on kiristynyt melkoisesti, ja muutospaineet aiheuttavat opinto-ohjaajille huolta. Muutamien viimeisten vuosikymmenten aikana opettajan ja ohjaajien työn kuormittavuus on lisääntynyt entisestään. Työn kuormittavuuteen ovat vaikuttaneet yhteiskunnalliset ja koulutuspoliittiset muutokset. Muutokset ovat tuoneet mukanaan uusia työtehtäviä, ja tehtäväkenttä on laajentunut. Opinto-ohjaajilta vaaditaan yhä enemmän ja yhä monitahoisempia vaatimuksia, joihin yksinkertaisesti ei ole aikaa eikä voimavaroja vastata. Resurssien puute turhauttaa, ja opinto-ohjaajat kokevat, ettei itse ohjaukselle, sen suunnittelemiselle ja kehittämiseksi jää tarpeeksi aikaa. (Jankko 2000, 103, 105; Similä 2008, 19; Tuijula 2015, 77.)

Yleisesti ottaen jotkut opinto-ohjaajat väsyvät ja uupuvat, mutta toiset etenevät koko työuransa ilman minkäänlaisia ongelmia, mikä lienee todellisuutta myös usealla muulla alalla. Yleisessä mittakaavassa negatiivisesti opinto-ohjaajien työssä jaksamiseen vaikuttaa useiden tutkimusten mukaan kiire (Ahola & Mikkola 2004, 76, 96; Jankko 2000, 36-37, 137; Moilanen 2005, 19-20; Puhakka & Silvonen 2011, 264; Similä 2008, 19; Tuijula 2015, 77). Opinto-ohjaajat kokevat, että työmäärä on kasvanut merkittävästi – työtä on liikaa, ja tehtäväkuva on laajentunut (Ahola & Mikkola 2004, 76, 96; Jankko 2000, 93; Lairio & Varis 2000, 13; Puhakka ja Silvonen 2011, 264). Liiallisen työmäärän ja laajentuvien työtehtävien vuoksi opinto-ohjaajia huolestaa opinto-ohjauksen tavoitteiden täyttyminen nuoren kannalta parhaalla mahdollisella tavalla (Jankko 2000, 93).

Lisäksi työssä jaksamiseen vaikuttaa negatiivisesti työn hajanaisuus, heikko johtaminen, arvostuksen puuttuminen ja ongelmat opettajanhuoneessa. (Jankko 2000, 36-37, 137; Kujala 2006, 152; Lairio & Varis 2000, 13; Moilanen 2005, 19-20; Similä 2008, 22) Etenkin heikko johtaminen koulumaailmassa on Kujalan (2006) sekä Jankon (2000) mukaan ongelma. Kujalan (2006) tutkimus osoittaa, että opettajat eivät koe rehtorin ajavan heidän asioitaan juuri ollenkaan, vaan rehtori nähdään ainoastaan ylempien tahojen, eli kunnan päättävien elinten, sätkynukkena, jonka toimintaa ohjaavat päättäjien motiivit.

Näiden edellä mainittujen asioiden, kuten kiireen, liiallisen työmäärän ja hajanaisen työnkuvan, heikon johtajuuden, arvostuksen puutteen ja työilmapiirin ongelmien on

osoitettu vaikuttavan stressin syntymiseen ja edelleen henkiseen uupumiseen. Henkinen uupuminen voi muodostua merkittäväksi ongelmaksi, mikäli asiaan ei saada parannusta ajoissa. Henkiset ongelmat ovat usein paljon vaikeammin ja hitaammin korjattavissa kuin fyysiset ongelmat. Kuitenkin usein - ehkä myös hieman virheellisesti -, pyritään painottamaan opetushenkilöstön fyysisen kunnon tärkeyttä, mutta unohdetaan henkisen kunnon ylläpito, mikä on vielä merkityksellisempää. (Kujala 2006, 153; Launis, Kantola, Niemelä & Engeström 1998, 60.)

Opinto-ohjaajat ovat saaneet koulutuksen tiettyjen tekniikoiden ja metodien osalta, ja vuosien mittaan heille on syntynyt kokemuksen kautta käsitys siitä, miten ohjattava oppii parhaiten ja tehokkaimmin. Nämä käsitykset ovat vahvoja, ja syvään juurtuneiden käsitysten muuttaminen on mahdollisesti hyvinkin pitkä prosessi. Tämä on merkittävä syy siihen, miksi muutokset koulumaailmassa herättävät opinto-ohjaajissa pelkoa, ja lisäksi syyllisyyttä. Pelkoon liittyy usein epävarmuus ja asian vieraus. Pelätään, miten jokin uusi metodi voisi toimia ohjattaviin, koska kuitenkin vanha ja hyväksi havaittu tekniikka toimii näennäisesti niin hyvin. Syyllisyys taas herää, kun aletaan miettiä asioita taaksepäin - onko aiempi ohjaus ollut jotenkin huonoa ja riittämätöntä, tai olisiko voinut toimia kuitenkin jollain tavalla vielä paremmin. Uuden asian, esimerkiksi täydennyskoulutuksen esille tuoja voi saada hyvinkin skeptisen vastaanoton uupuneilta, vanhoihin kaavoihin kangistuneilta tai ikääntyneiltä opinto-ohjaajilta, jotka eivät nykyisessä hetkessä - tai ylipäätään ollenkaan - kestä muutosta. (Niemi, 1998, 51-52.)

Myös sosiaaliset konfliktit, joita opinto-ohjaaja joutuu kohtaamaan työssään, uuvuttavat. Näiden konfliktien mittakaava on myös yllättävän suuri. Suhteet vanhempiin, joiden kanssa opinto-ohjaajalla voi olla kovin erilainen maailmankuva ja käsitys kasvatuksesta, saattavat olla hyvinkin haasteellisia. Vanhemmat saattavat myös purkaa kasvatukseen liittyvää ahdistusta ja ongelmia opinto-ohjaajaan hyvinkin vahingoittavilla ja haitallisilla tavoilla. Oppilashuoltopalavereissa vanhempien ja opinto-ohjaajien välisten väärinkäsitysten synnyttämien vihan tunteiden laannuttamiseen saattaa mennä vanhempien osalta useampikin vuosi, ja luonnollisesti tällaisilla konflikteilla on myös voimakas ja usein uuvuttava vaikutus opinto-ohjaajaan. (Niemi 1998, 51-52.)

Lisäksi työyhteisön sisällä ilmenevät erilaisuudet ja erimielisyydet työntekijöiden välillä saattavat olla hankalia käsitellä. Kuitenkin tällaiset työyhteisön sisäiset konfliktit olisi syytä selvittää heti alkuunsa, ettei niistä kehity suurempia ja ylitsepääsemättömiä muureja työyhteisön keskuudessa. Keskusteluilla onkin tärkeä merkitys stressin ja työuupumuksen ehkäisemiseen. (Lairio & Varis 2000, 14; Niemi 1998, 51-52.)

Ylipäätään voidaan nähdä, että opettaja elää hyvinkin kaoottisessa ristiaallokossa. Ajatusten, toiveiden, vaatimusten ja syytösten tulva voi tuntua opettajasta välillä hyvinkin haastavalta, sillä näitä erilaisia odotuksia satelee sekä vanhempien, oppilaiden, kollegoiden että ylempien tahojen suunnalta. (Niemi 1998, 51-52.)

Persoonallaan toisille työskentelevä, voimakkaasti työhönsä uppoutuva, ihminen kokee uupuessaan suurena haasteena sen, että pitäisi antaa tilaa omalle heikkoudelleen. Kriisin myöntäminen ja vastaanottaminen ovat myös haastavia asioita. (Niemi 1998, 95-96.) Kuitenkin toisaalta tarmokkuus, omistautuminen ja työhön uppoutuminen luovat positiivisen työn imun. Työn imu on määritelty yleisesti pysyväksi substanssiksi. Se on pysyvä ja myönteinen tunne- ja motivaatiotila, jolloin energia kohdistetaan ammattiylpeyteen. Tutkimusten mukaan rehtorit, opinto-ohjaajat ja muut esimiestehtävissä toimivat henkilöt kokevat voimakkaasti työn imua. Työn imu auttaa todistetusti positiivisesti työssä jaksamisessa. (Hakanen 2005, 229.)

Vahva kyky hallita stressiä ja käytännössä toimivat selviytymiskeinot syntyvät ennen kaikkea hyvästä psyykkisestä jaksamisesta ja hyvinvoinnista. Etenkin työtovereiden, hyvän ilmapiirin, esimiehen tuen ja työn ulkopuolisen elämän, kuten perheen, ystävien ja harrastusten, koetaan antavan voimaa työhön (Jankko 2000, 37; Moilanen 2005, 21; Similä 2008, 22). Lisäksi Kujalan (2006) tutkimuksen mukaan vuorovaikutus oppilaiden kanssa on edelleen se suola ja voimavara, joka antaa energiaa. Jopa ne opettajat, jotka kärsivät työssään erilaisista, vaikeista ongelmista, kokevat oppilaiden kanssa työskentelyn voimaannuttavana. (Kujala 2006, 152.) Henkisiä voimavaroja tarvitaan erityisesti työn ja työyhteisön muutoksessa - oli sitten kyse työroolin muutoksesta tai uusista tavoista organisoida työtä. Tämä luonnollisesti korostuu nykyaikana, kun eletään erilaisten ja jatkuvien muutosten keskellä. Muutoksen pitää ehdottomasti olla tasapainossa työntekijän ammatilliseen valmiuteen ja

mahdollisuuksiin vaikuttaa. Vaikka työn vaatimukset olisivat suhteessa suuret, ei työntekijän työhyvinvointi kärsi, jos hänellä on hyvät, riittävät valmiudet ja valinnan mahdollisuus omassa työssään. (Pursio 2001,102)

3.3 Työuran loppuvaiheet ja eläköityminen

Kujalan (2006) tutkimuksen mukaan eläkkeelle jäämisen vaikeutta auttaa helpotus siitä, että päästään eroon turhauttavista ja haastavista uudistus- ja kehittämistöistä. Eläkkeelle siirtyvät henkilöt kokivat nämä uudistukset turhauttavina, koska he eivät nähneet työn merkitystä käytännössä. Luottamus rehtoriin tutkittavien silmissä kasvoi merkittävästi, kun rehtori osasi karsia tarpeettomat hankkeet ja keskittyä pääasiassa olennaisiin hankkeisiin. (Kujala 2006, 153.)

Eläkkeelle jäävät tai jo eläkkeellä olevat opinto-ohjaajat saattavat pohtia usein, että onko heistä enää hyötyä koulumaailmalle tai yhteiskunnalle. Tässä elämänvaiheessa olevat opinto-ohjaajat pohtivat siis sitä, saavatko heidän oppilaansa heikkoa opetusta, tai toisaalta myös sitä, joutuvatko heidän läheisensä laiminlyödyiksi, mikäli he edelleen jatkavat työelämässä eläköitymismahdollisuuden jälkeen. Tällainen ajattelu saattaa juontaa juurensa siitä, että saatetaan jo tiedostaa uupumus ja siten ymmärtää, ettei pystytä antaa itsestä oppilaille tai lähipiirille tarpeeksi – ollaan siis uupuneita sekä työssä että kotona. Kuitenkin tällaisten ajatusten kanssa painivat pääasiassa henkilöt, jotka kokevat työn jatkamisen vastentahtoiseksi. (Kujala 2006, 155-156.)

Voidaan nähdä, että suomalaisessa kulttuurissa ei saa nauttia työstään enää eläkeiän lähestyessä, vaan siihen ikään kuin kuuluu väsyä. Tehokkuus ja ahkeruus eivät enää sovi opinto-ohjaajalle, joka on jo oikeutettu päättämään työuransa. Tällaista on havaittu esiintyvän selkeästi enemmän naispuolisten kuin miespuolisten opinto-ohjaajien keskuudessa. Eläkkeelle siirtyminen on Suomessa kuitenkin suhteellisen helppoa, koska sosiaalinen paine eläköityvän ihmisen ympärillä ohjailee häntä voimakkaasti siihen suuntaan. Tilanne eläköitymisen suhteen on kuitenkin ristiriitainen, koska läheisten ja ylipäätään sosiaalisten suhteiden merkitys kasvaa ikääntymisen myötä. Iäkkäille opinto-ohjaajille koulussa tärkeintä on oppilaiden kanssa toimiminen: ihmiskontaktit koetaan

yhä tärkeämmiksi vanhenemisen myötä, ja koulumaailmassa syntyvien vuorovaikutustilanteiden – niin oppilaiden kuin työyhteisön jäsenten kanssa – menettäminen voi tuntua siltä, kuin elämältä katoaisi merkitys. (Kujala 2006, 157.) Myönteisen kuvan eläkkeelle jäämisestä luovat puolestaan taloudelliset edut, muiden perheenjäsenten eläkkeellä olo ja uudenlaiset toiminta- ja harrastusmahdollisuudet (Kuusinen ym. 1994, 153).

Kun ohjaaja valmistautuu eläkkeelle siirtymiseen, tätä ajatusprosessia seuraa kolme kehitysteemaa. Ensimmäisessä vaiheessa ohjaaja kiinnittää huomionsa parhaisiin hetkiin työuralla. Tällöin pohditaan mikä on mennyt hyvin, ja missä on koettu onnistumisia. Tästä seurauksena syntyy positiivinen tarkentaminen, mikä luo ohjaajalle tunteen hyvin tehdystä työstä sekä vapauden eläköityä. Toisessa vaiheessa ohjaaja ottaa kriittisesti etäisyyttä työuran viimeisinä vuosina tapahtuneisiin muutoksiin ja tarkastelee niitä pessimistisellä asenteella, mikä helpottaa ohjaajan irtautumista koulusta. Viimeisessä eli kolmannessa vaiheessa on yleistä kohdata pettymyksiä korkeammalta taholta tullessiin työyhteisön linjauksiin, ja syyttää koulun johtoa näistä tapahtumista. (Eteläpelto & Tynjälä 1999, 268-269.)

Työelämän muutoksen takia herää kysymys, onko joidenkin eläkkeelle jäävien ohjaajien tarkoitus poistua näyttämöltä kunniallisesti, vaikka he haluaisivat vielä jatkaa työssään. Työ on ihmisen keskeisin elämäalue irtaantumisteorian mukaan, jolloin eläkkeelle siirtyminen koetaan luvaksi irrottautua yhteiskunnallisista rooleista. Kuitenkin empiiriseen tutkimukseen pohjautuva aktiivisuusteoria rohkaisee eläkkeelle siirtyvää pysymään aktiivisena mukana yhteiskunnassa ja pitämään kiinni roolistaan. Jatkuvuusteoria rohkaiseekin jokaista ihmistä valitsemaan oman tiensä, oli se sitten passiivinen tai aktiivinen - molemmissa on näyttöä ihmisen onnellisuudesta. (Kuusinen ym. 1994, 307, 311, 312.)

4 TUTKIMUSAINEISTO JA –MENETELMÄT

Tässä luvussa käydään läpi, miten tutkimus on toteutettu. Aloitan esittelemällä tutkimustehtävän ja –kysymykset. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksessa käytetyt tutkimusmenetelmät sekä tutkimushenkilöt.

4.1 Tutkimustehtävä ja –kysymykset

Pro Gradu -tutkielmani tavoitteena ja tutkimustehtävänä on pyrkiä selvittämään eläköityneiden opinto-ohjaajien näkemyksiä ja kokemuksia omasta työurastaan, opinto-ohjaajan ammatista ja eläkkeelle jäämisestä.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten haastateltavat opinto-ohjaajat päätyivät opinto-ohjaajiksi, ja miten haastateltavat kuvaavat opinto-ohjaajan työuran alkuvaiheet?
2. Millainen on ollut opinto-ohjaajien tyytyväisyys heidän ammattiinsa, ja mitkä ovat olleet haastateltujen välineitä työssä jaksamiseen pitkän uran aikana?

3. Millaisia muutoksia haastateltavat ovat kohdanneet opinto-ohjauksen kentällä uransa aikana?
4. Millaiseksi haastateltavat kuvaavat työuran loppuvaiheet sekä eläköitymisen?

4.2 Laadullinen tutkimus

Toteuttamani tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimus voidaan nähdä kokonaisvaltaisena tiedon keräämisena ja tutkimuksen tekemisena, joka voi muuttaa suuntaa tutkimuksen edetessä. Kvalitatiivisen tutkimuksen toteuttaminen ja menetelmien käyttö on tarkoituksenmukaista etenkin, jos tutkimusongelmat keskittyvät henkilöiden kokemuksiin tai käyttäytymisen paljastamiseen tai jos halutaan ymmärtää ilmiötä, josta tiedetään vain vähän. (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara 2007, 160.) Koska omassa tutkimuksessani tutkin haastateltavien henkilöiden omia kokemuksia ja näkemyksiä urasta ja opinto-ohjauksen muutoksesta, koin tarkoituksenmukaiseksi valita kvalitatiivisen tutkimustavan kvantitatiivisen sijasta.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että aineisto kerätään kvalitatiivisin metodein kuten esimerkiksi haastatteleamalla tiettyjä tarkoituksenmukaisesti valittuja ihmisiä, vaikka myöskin valmiiden aineistojen käyttö on mahdollista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa hankittua aineistoa ei tarkastella valmiiden teorioiden tai lakien pohjalta eli deduktion kautta, vaan induktiivisesti eli aineistolähtöisesti, empiirisen näytön pohjalta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 25.) Myös omassa tutkimuksessani tarkkailen aineistoa aineistolähtöisellä otteella teorialähtöisyyden sijaan.

4.2.1 Haastattelu

Kvalitatiivisten tutkimusten aineiston hankinnassa suositaan metodeja, kuten esimerkiksi haastattelua ja havainnointia, joissa tutkittavien näkökulmat ja todellinen ääni pääsevät nousemaan esiin (Hirsjärvi ym. 2007, 160; Hirsjärvi & Hurme 2000, 35; Metsämuuronen 2005, 224). Omassa tutkimuksessani tutkimustekniikka eli metodi,

jonka kautta pyrin löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiini, on haastattelu. Haastattelu on toimintaa, joka tähtää informaation keräämiseen, ja on siis ennalta suunniteltua päämäärähakuista toimintaa toisin kuin yleinen keskustelu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 42). Haastattelu on yksi käytetyimmistä tiedonkeruumenetelmistä, jossa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Haastattelu nähdään hyvin joustavana tutkimusmenetelmänä, joka sopii useisiin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34; Metsämuuronen 2005, 224.)

Haastatteleamalla henkilökohtaisesti eläköityneitä opinto-ohjaajia koen saavani esille haastateltavien omia kokemuksia ja näkökulmia mahdollisimman monipuolisesti ja tarkasti toisin kuin mahdollisen tilastollisen kyselyn kohdalla, jossa käytettävissä olisi ainoastaan tiedot siitä, mitä valmiiksi annettuja vastausvaihtoehtoja kukin yksilö on valinnut. Samalla minulta jäisi kuulematta erinomaisia tarinoita koulumaailmasta, jotka syntyvät spontaanisti haastatteluissa. Koska tutkimusaiheeni on edelleen lähes tutkimaton, olisi ollut vaikea lähteä toteuttamaan tilastollista kyselyä, koska vastausten suuntia olisi ollut vaikeaa - ellei jopa mahdotonta - tietää ennalta.

Yksi tutkimuksen olennainen osa on selkeästi aineisto - ilman aineistoa ei voi tutkimusta edes tehdä. Aineiston valinta luonnollisesti riippuu siitä mitä tutkitaan, mutta monissa tapauksissa aineisto joudutaan itse hankkimaan eli käytetään primaariaineistoa, koska tarkoituksenmukaista olemassa olevaa aineistoa eli sekundaariaineistoa ei ole saatavilla. (Hirsjärvi ym. 2007, 181) Omassa tutkimuksessani aineisto ei ollut valmiiksi olemassa olevaa, vaan keräsin aineiston haastatteleamalla kasvokkain kuutta eläköitynyttä opinto-ohjaajaa. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina haastateltavien kotipaikkakunnilla Kymenlaaksossa. Haastateltavista kolme on naispuolisia henkilöitä ja kolme miespuolisia. Kaikki haastateltavat ovat iältään yli 60-vuotiaita. Haastateltavien henkilöiden määrän ollessa suhteellisen pieni on tutkimusongelman kannalta tärkeää, että haastateltavat valitaan tarkasti, jotta tarkoituksenmukaisen informaation saaminen olisi taattu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 58). Omassa tutkimuksessani valitsin harkinnanvaraisesti haastateltavikseni kyseiset henkilöt, jotka kaikki ovat luoneet pitkän, useita vuosikymmeniä kestäneen uran Kymenlaaksossa opinto-ohjaajina. Päätin haastatella opinto-ohjaajia, joista osan tunnen henkilökohtaisesti jo ennestään, ja osa haastateltavista valikoitui erään haastateltavan

avulla. Täten haastateltavien valinnassa on osittain käytetty lumipallo-otantaa, jossa yksi haastateltava suosittelee seuraavaa mielestään haastatteluun hyvin soveltuvaa henkilöä tutkijalle (Hirsjärvi & Hurme 2000, 60). Uskon, että keskinäinen yhteys tuttujen ihmisten kanssa on haastatteluissa voimavara ja mahdollisimman luotettavan aineiston lähde, sillä itseni ja näiden tuttujen henkilöiden välillä vallitsee jo entisestään vahva luottamussuhde. Lisäksi kävin etukäteen kaikkien haastateltavien kanssa lyhyet kartoittavat keskustelut, minkä perusteella pystyin hieman päättelemään heidän potentiaalistaan olla avuksi tutkimusongelmani ratkaisussa.

Tutkimushenkilöiden kuvaus

Tutkimuksen kohderyhmä koostui kuudesta eläköityneestä opinto-ohjaajasta, joista kolme oli naisia ja kolme miehiä. Haastateltavat työskentelivät opinto-ohjaajina Kymenlaakson alueella. Iältään tutkimushenkilöt ovat haastatteluhetkellä 64-71-vuotiaita.

Haastattelut haastateltava A:n ja B:n kanssa on toteutettu vuoden 2012 syksyllä. Muut haastattelut toteutettiin vuoden 2017 syksyllä. Haastattelin jokaista opinto-ohjaajaa kasvotusten heidän kotonaan Kymenlaakson alueella. Haastattelujen kesto vaihteli noin 90 minuutista 140 minuuttiin.

Haastateltava A, nainen, 67 vuotta

Ennen opinto-ohjaajan uraa haastateltava A työskenteli luokanopettajan tehtävissä alakoulun puolella. Haastateltava A aloitti opinto-ohjaajan työt epäpätevänä vuonna 1979. Haastateltava A hankki opinto-ohjaajan pätevyyden Helsingin yliopiston täydennyskoulutuksesta vuonna 1980, minkä jälkeen hän työskenteli opinto-ohjaajan uransa ensimmäiset kymmenen vuotta yläkoulun opinto-ohjaajana. Kyseisestä yläkoulusta lakkautettiin opinto-ohjaajan toinen virka, minkä vuoksi haastateltava A joutui siirtymään uransa loppuajaksi toiseen yläkouluun opinto-ohjaajaksi. Haastateltava A eläköityi vuonna 2010.

Haastateltava B, mies, 69 vuotta

Haastateltava B aloitti työskentelemään epäpätevänä opinto-ohjaajana vuonna 1978, mitä ennen hän teki luokanopettajan töitä alakoulussa. Opinto-ohjaajaksi haastateltava B kouluttautui Joensuun yliopistossa vuoden kestäneessä opinto-ohjaajakoulutuksessa, minkä jälkeen hän jatkoi opinto-ohjaajan töitä samassa yläkoulussa eläköitymiseensä asti. Haastateltava B eläköityi vuonna 2011.

Haastateltava C, mies, 71 vuotta

Ennen opinto-ohjaajan tehtäviä haastateltava C työskenteli alakoulun luokanopettajana. Haastateltava C työskenteli opinto-ohjaajan tehtävissä ensin epäpätevänä vuodesta 1975 alkaen, ja opinto-ohjaajan pätevyyden haastateltava C hankki Turun yliopiston puoli vuotta kestäneestä poikkeuskoulutuksesta vuonna 1976. Haastateltava C työskenteli pätevänä opinto-ohjaajana vuodesta 1977 aina vuoteen 2006 asti, jolloin hän eläköityi. Haastateltava C työskenteli 1977-1996 välisen ajan opinto-ohjaajana yläkoulussa, joka lakkautettiin vuonna 1996. Heti lakkauttamisen jälkeen haastateltava C siirtyi toiseen paikalliseen yläkouluun, jossa hän työskenteli eläköitymiseen asti.

Haastateltava D, nainen, 64 vuotta

Haastateltava D on koulutukseltaan kasvatustieteiden maisteri, ja ennen opinto-ohjaajan uraa hän työskenteli kuraattorin tehtävissä. Haastateltava D aloitti opinto-ohjaajaopinnot Joensuun yliopiston vuoden kestäneessä täydennyskoulutuksessa vuonna 1979. Valmistumisen jälkeen vuonna 1980 haastateltava D aloitti opinto-ohjaajan työt yläkoulun opinto-ohjaajana. Haastateltava D työskenteli koko opinto-ohjaajan uransa ajan samassa koulussa, josta hän jäi lopulta eläkkeelle vuonna 2013.

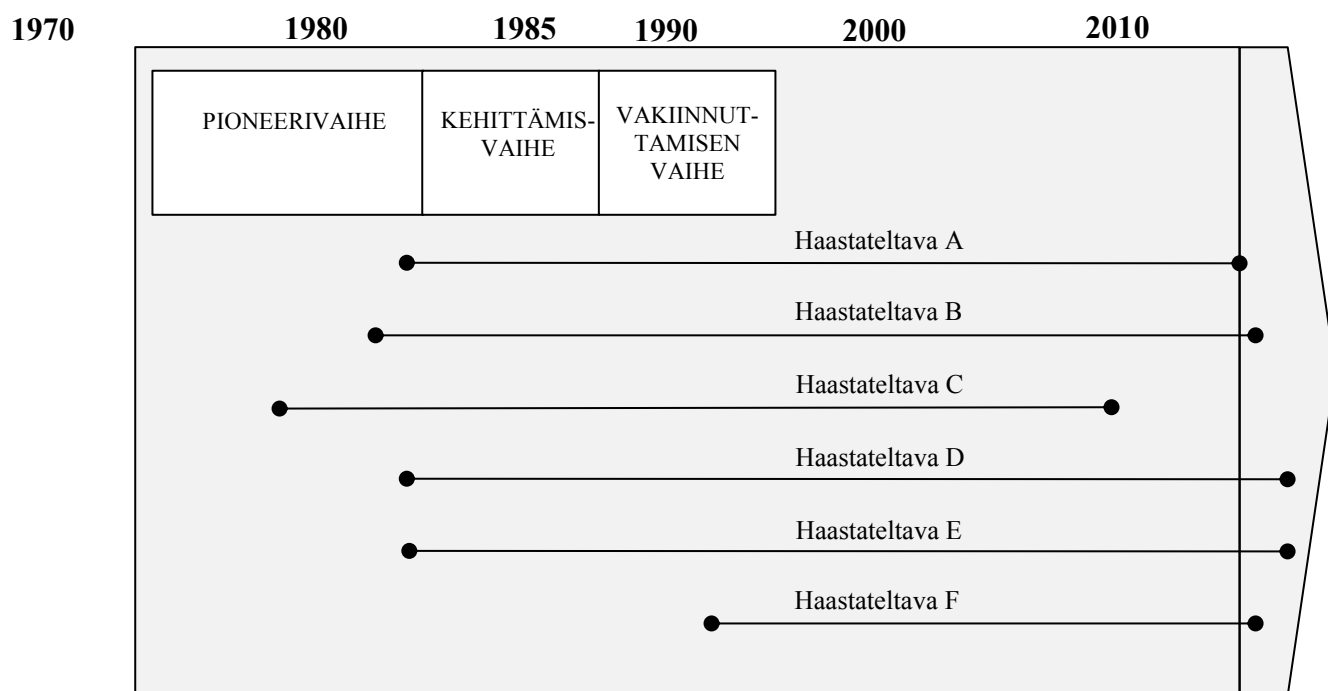
Haastateltava E, mies, 69 vuotta

Haastateltava E on aikaisemmalta koulutukseltaan sähköalan opettaja. Haastateltava E työskenteli ammattikoulun opettajana vuoteen 1979 asti, jolloin haastateltava E aloitti opinto-ohjaajaopinnot Jyväskylän ammatillisessa opettajankoulutuslaitoksessa. Haastateltava E aloitti työt ammattikoulun opinto-ohjaajana heti valmistumisensa jälkeen vuonna 1980. Haastateltava E työskenteli koko uransa ajan opinto-ohjaajana samassa ammattikoulussa, josta haastateltava E eläköityi vuonna 2013.

Haastateltava F, nainen, 70 vuotta

Haastateltava F on koulutukseltaan vaatetusalan opettaja. Haastateltava F aloitti työt ammattikoulussa vaatetuspuolen opettajana 1960-luvun lopulla. 1980-luvun loppupuolelta alkaen haastateltava F alkoi työskennellä opinto-ohjaajan tehtävissä, joissa hän toimi vuoteen 2011 asti, jolloin hän jäi eläkkeelle. Haastateltava F työskenteli opinto-ohjaajan tehtävissä koko uransa ajan epäpäteväenä.

Alla oleva kuvio (kuvio 2) havainnollistaa, miten tutkimushenkilöiden työurat opinto-ohjauksen parissa ajoittuivat Nykäsen ja Vuorisen (1991) kuvaamiin opinto-ohjauksen historian kehitysvaiheisiin.

KUVIO 2. Tutkimushenkilöiden urien ajoittuminen opinto-ohjauksen kehitysvaiheisiin (Nykänen & Vuorinen 1991, 26, mukaillen)

4.2.2 Teemahaastattelu

Strukturointiaste on merkittävin tutkimushaastattelut toisistaan erottava tekijä. Strukturointiasteella tarkoitetaan sitä, miten kiinteästi kysymykset on muotoiltu, sekä millä tasolla haastattelija jäsentää tilannetta (Hirsjärvi & Hurme 2000, 43).

Tutkimushaastattelut voidaan jakaa strukturoituun lomakehaastatteluun ja käytännössä kaikki muut haastattelun lajit, kuten strukturoimaton haastattelu, puolistrukturoitu haastattelu, teemahaastattelu ja syvähaastattelu, muodostavat oman luokkansa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 44-45; Metsämuuronen 2005, 225). Valitsin tutkimusmetodiksi teemahaastattelun, koska teemahaastattelussa vastaamisen vapaus antaa tilaa vastaajien omalle puheelle, ja täten kerättävä aineisto rakentuu haastateltavan kokemuksista eivätkä valmiiksi laaditut vastausvaihtoehdot rajaa kertyvää aineistoa kuten esimerkiksi lomakehaastattelussa saattaa käydä.

Teemahaastattelu on osittain strukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelu kohdennetaan tiettyihin, kaikille haastateltaville samoihin teemoihin, joista on tarkoitus keskustella, eli tietyt haastattelun näkökohdat ovat ennalta lukkoon lyötyjä. Teemahaastattelussa teemat ovat tarkasti etukäteen valittuja ja määriteltyjä, mikä varmistaa, että haastattelulla saadaan käsiteltyä relevantteja asioita tutkimusongelman kannalta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48; Metsämuuronen 2005, 226.) Teemahaastattelussa haastattelun kulkua ei ole sidottu kysymyksiin, vaan haastateltavalle annetaan mahdollisuus kertoa asiasta omin sanoin. Tämä auttaa haastateltavien henkilöiden äänen saattamista esiin ja vähentää haastattelijan vaikutusta tuloksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48) Suoritin haastatteluni teemahaastatteluna. Käytin haastatteluissa samaa runkoa (liite 1). Teema yksi on opinto-ohjaajaksi kouluttautuminen ja uran alkuvaiheet, jossa selvitin yleisesti, miten haastateltavat päätyivät opinto-ohjaajiksi eli millainen oli heidän tiensä kyseiseen tehtävään. Samaisessa teemassa kartoitin myös, minkälaista oli opiskella 1970-luvulla opinto-ohjaajaksi. Teemassa kaksi kyselin haastateltavien työuran alusta, kuten mikä oli haastateltavien ensimmäinen työpaikka ja miten he kokivat ensimmäiset työvuodet. Teemassa kolme kyselin työurasta, työpaikoista, uudistuksista koulumaailmassa, opinto-ohjaajan roolin muutoksesta, työssä jaksamisesta, ammatillisen yhteistyön vaikutuksesta ja oppilaiden muutoksesta. Teemassa neljä kyselin työuran viimeisistä vuosista ja eläköitymisestä. Halusin tietoa erityisesti fyysisestä ja henkisestä jaksamisesta, motivaation tasosta viimeisten työvuosien aikana sekä nykyhetken ajatuksista koulumaailmaa kohtaan ja mahdollisesta kaipuusta työhön. Haastattelurunko löytyy tutkimuksen liitteenä (liite 1). Teemahaastattelussa teemojen käsittelyjärjestyksellä ei ole välttämättä ratkaisevaa roolia (Hirsjärvi & Hurme 2000,

48), mutta itse pyrin kuitenkin omassa haastattelussani noudattamaan edeltä suunniteltua järjestystä selkeyden vuoksi. Teemahaastattelua käytetään usein, jos tutkittava ilmiö on vieras ja vähän tutkittu (Metsämuuronen 2005, 226), ja koin myös tästä syystä tarkoituksenmukaiseksi tutkimukseni kannalta valita teemahaastattelun.

4.3 Aineiston analyysi

Aineiston hankinnan jälkeen aineistoa analysoidaan valitun menetelmän avulla. Aineistoa pyritään analysoimaan systemaattisesti ja tavoitteellisesti, sillä sen avulla on tarkoitus pyrkiä vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Koska teemahaastattelussa käsitellään tutkimusaihetta eri teemojen pohjalta, voidaan myös haastattelujen analysointi toteuttaa teemoittain. Myös omassa tutkimuksessani analysoin hankkimaani aineistoa sisällön teemoittelun avulla. Sisällön teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että aineiston analyysivaiheessa tarkastellaan sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle, tai jos haastateltavia on yksi, tälle. Esiin nousevat piirteet saattavat pohjautua teemahaastattelun teemoihin, ja odotettavaa onkin, että ainakin lähtökohtateemat nousevat esiin. Kuitenkin tavallisesti nousee esiin myös muita teemoja, jotka ovat usein jopa lähtöteemoja mielenkiintoisempia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173.)

Aineistonkeruun jälkeen litteroin kaikki haastattelut sanasta sanaan ja aloin tutkia aineistoa tarkemmin. Tulostin kaikki haastattelut, mikä mahdollisti aineiston konkreettisen käsittelyn. Aluksi poistin aineistosta keskustelupätkät, jotka jäivät tutkimusaiheen ulkopuolelle. Tämän jälkeen jaoin aineiston karkeasti haastattelulomakkeen teemojen mukaisesti eli siirsin samoja aiheita koskevat haastattelukatkelmat teemahaastattelun teemojen alle. Kun alustava jaottelu oli suoritettu, aloin tutkia aineistoa edelleen syvemmin ja etsin aineistosta yhteneväisyyksiä. Aloin alleviivata eri väreillä yhteen sopivia ja yhdenmukaisia ilmaisuja haastatteluista. Esimerkiksi teemahaastattelun työura ja työssäjaksaminen – teeman alta löytyi useita katkelmia, joissa haastateltavat kertoivat olleensa tyytyväisiä opinto-ohjaajan ammattiin. Nämä samaa asiaa koskevat yhdenmukaiset ilmaukset alleviivasin samalla värillä. Aluksi siis etsin aineistosta yhteneväiset ilmaisut, ja myös

toisistaan poikkeavat tai vastakkaiset ilmaisut, jotka liittyivät samaan asiaan. Tällä tavoin värikoodaamalla jäsentelin teemojen sisällä aineistoa pienempiin palasiin, jonka tuloksena syntyi eri alaluokkia. Kun olin suorittanut värikoodauksen, aloin miettiä millaisia yhteyksiä näillä eri väreillä koodatuilla alaluokilla on toisiin alaluokkiin: edellä mainitun tyytyväisyyteen liittyvän esimerkin kohdalla aloin hahmotella tähän aiheeseen liittyviä toisia alaluokkia. Löysin toisen alaluokan, missä yhdistävä tekijä oli se, että haastateltavat olivat luoneet pitkän uran samassa työpaikassa. Tämän lisäksi löysin kolmannen alaluokan, missä katkelmat kertoivat siitä, etteivät haastateltavat olleet harkinneet alanvaihtoa. Nämä alaluokat liittyvät voimakkaasti yhteen, ja alaluokkien yhdistävä tekijä on haastateltavien tyytyväisyys. Näiden alaluokkien yhdistämisestä syntyi täten yksi uusi luokka; tyytyväiset opinto-ohjaajat, jossa jokainen alaluokka vahvistaa sitä tulosta, että opinto-ohjaajat olivat tyytyväisiä omaan työhönsä. Aineiston jäsentelyn jälkeen pyrin vertaamaan esiin nousseita näkemyksiä keskenään sekä esitettyyn taustateoriaan.

5 ONNELLISET OPOVUODET

Pro Gradu -tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää opinto-ohjauksen eläkkeellä olevien opinto-ohjaajien ajatuksia ja kokemuksia menneistä vuosista pitkältä opinto-ohjaajan uralta. Lisäksi tarkoituksena oli perehtyä tarkemmin haastateltujen opinto-ohjaajien uran alkuvaiheisiin, työtyytyväisyyteen ja työssä jaksamiseen. Tutkimuksen tehtävä oli näiden lisäksi kartoittaa muutoksia, jotka tapahtuivat haastateltavien uran aikana, sekä tutkia uran loppuvaiheita ja eläköitymisprosessia.

Tulevassa luvussa esittelen saamiani vastauksia tutkimuskysymyksiini. Olen jaotellut tutkimustulokset teemojen perusteella ja aloitan esittelemällä tutkimustuloksia opinto-ohjaajaksi kouluttautumisesta ja haastateltujen opinto-ohjaajien työuran alkuvaiheista. Tämän jälkeen esittelen tuloksia liittyen opinto-ohjaajien työurien pysyvyyteen, työtyytyväisyyteen ja työssäjaksamisen kannalta merkittäviin asioihin. Kolmannessa osiossa käydään läpi opinto-ohjaukseen liittyviä muutoksia, jotka nousevat esiin tutkimusaineistosta. Viimeisenä käyn läpi tuloksia liittyen työuran loppuvaiheisiin: miten ikääntymisen vaikutti haastateltavien työhön, ja millaisena eläköityminen koettiin.

5.1 Opinto-ohjaajaksi kouluttautuminen ja työuran alkuvaiheet.

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineistosta nousseita tuloksia, jotka liittyvät haastateltujen opinto-ohjaajaksi kouluttautumiseen sekä työuran alkuvaiheisiin. Tulokset jakautuvat kolmeen eri osioon, joista ensimmäisessä avataan haastateltavien taivalta opinto-ohjaajaksi. Toisessa osiossa kerrotaan sen aikaisista opinto-ohjaajan opinnoista sekä kuvataan niiden merkitystä haastatelluille. Viimeisessä osiossa kuvataan opinto-ohjaajan työtä haastateltujen uran alussa ja osoitetaan haastateltujen asema opinto-ohjauksen tienraivaajina Kymenlaakson alueella.

5.1.1 Sattuman kautta opetuslalta opoksi

Polut opinto-ohjaajan tehtäviin ja koulutukseen olivat haastatelluilla melko erilaiset. Kuitenkin yhteneväisyytenä voidaan nähdä se, että pääasiassa opinto-ohjaajan tehtäviin tai koulutukseen ajauduttiin enemmän tai vähemmän sattumalta. Kaikki haastateltavat ajautuivat opinto-ohjauksen pariin koulumaailmasta.

Hetkellinen hurmio oli perussy siihen, ei siinä sen kummempaa ollut.

Ainoastaan yksi haastateltavista hakeutui tarkoituksella, omasta aloitteestaan opinto-ohjaajakoulutukseen. Ennen opinto-ohjaajakoulutukseen hakeutumista haastateltava työskenteli koulukuraattorina Etelä-Suomessa. Haastateltava kertoi pitäneensä kuraattorin työstä, mutta maisterin paperit omaavana hän ei pitänyt palkkaa työstään riittävänä, ja siitä syystä alkoi miettiä muitakin työvaihtoehtoja. Haastateltavan ystävä työskenteli tuolloin opinto-ohjaajana, ja ystävänsä työskentelyä sivusta seuratessa opinto-ohjaajan ammatti alkoi näyttäytyä haastateltavalle kovin mielenkiintoisena vaihtoehtona, ja lopulta haastateltava hakeutui kouluttautumaan opinto-ohjaajaksi.

Ja aloin sit tosiaan vähä seurata sit opon työtä, et se on oikeastaan aika kivaa hommaa, ja siin mä pystyn aika paljon yhdistämään sitä mitä koulukuraattori tekee.

Kaksi haastateltavista työskenteli ennen opinto-ohjaajan tehtäviin siirtymistä alakoulun puolella luokanopettajina. Toinen luokanopettajista päätyi opinto-ohjaajan tehtäviin,

koska luokanopettajan tehtäviä ei ollut tarjolla, ja toinen siirtyi luokanopettajan tehtävistä ohjauksen puolelle koulutoimenjohtajan suosituksesta. Yksi haastateltava puolestaan työskenteli alakoulussa apukoulun opettajana. Hän tapasi eräässä koulutuksessa toisen koulun rehtorin, jonka tyyli tehdä töitä teki häneen vaikutuksen, ja hän päätti siitä syystä hakeutua kyseiseen kouluun opettajaksi. Opettajan töitä ei kuitenkaan ollut tuolloin tarjolla kyseisessä koulussa, mutta opinto-ohjaajan pesti oli ilman tekijää, joten rehtorin suosituksesta haastateltava valittiin tähän tehtävään.

Nämä kolme haastateltavaa, jotka työskentelivät aiemmin alakoulun puolella, aloittivat opinto-ohjaajan uransa epäpätevinä. Jokainen heistä kertoo, että opinto-ohjaajan töitä tehdessään he kuitenkin kokivat vahvasti työskentelyn vanhempien oppilaiden kanssa mielekkäämmäksi, kuten seuraava sitaatti selkeästi osoittaa:

Ku mie olin välituntivalvonnassa ni pikkunen poika tulee yhentoista aikaan, itkee ihan hirveesti et mie myöhästyin. Kysyin et mikäs sul on nyt myöhästymisen syy ni sano et ku mie en saanu makuupussii auki ku vetari juuttu kiinni ja isä tuli ruokatunnilla minut päästään. Ja sit joku toinen sano et isä, mul on kengännauhat auki. Sit mie olin et eeeeeei, mie olin merilt tullu, ja ajattelin sit et tätäkö nelkyt vuotta? Et mie oon tykännyt yläasteen oppilaist, ne antaa haasteen, kolmetoist kuustoist vuotiaat, nii siin oli mulle ainakin se haaste et näitten kanssa ku selviää. Tykkäsin ihan älyttömästi.

Kaksi haastateltavista työskenteli puolestaan ammattikoulun puolella opetustehtävissä; toinen sähköpuolella, ja toinen vaatetuspuolella. Toinen haastateltavista hakeutui opinto-ohjaajan koulutukseen osittain pakon sanelemana, koska muita halukkaita ei ollut, mutta osittain ohjaustehtävät myös hitusen kiinnostivat häntä. Toinen haastateltava päätyi tekemään osa-aikaisesti opinto-ohjaajan tehtäviä työnsä ohella, koska tuohon aikaan pula ammattikoulun opinto-ohjaajista oli huutava. Tämä haastateltava työskenteli koko uransa epäpätevänsä tuossa tehtävässä.

Tutkimuksen mukaan reitit ja syyt hakeutua opinto-ohjauksen pariin ovat haastatelluilla siis melko erilaiset. Kuten jo yllä mainittiin, ainoastaan yhden haastateltavan kohdalla kyseessä oli selkeä tahto tehdä opinto-ohjaajan työtä, ja muut päätyivät alalle muista syistä. Usea haastateltava kuitenkin myös mainitsee, että heitä ohjattiin opinto-ohjauksen pariin jonkun tahon, kuten esimerkiksi rehtorin tai koulutoimenjohtajan, toimesta. Tämä useammasta haastattelusta esiin noussut asia on melko

mielenkiintoinen, ja siitä voinee päätellä, että opoksi päätyneissä henkilöissä on nähty potentiaalia toimia opinto-ohjaajan työssä.

5.1.2 Muotoaan hakeva tiivis koulutus apuna kokonaiskuvan hahmottamisessa

Tutkimukseen haastatelluista opinto-ohjaajista kaksi suoritti opinto-ohjaajan opinnot Joensuussa, yksi Helsingissä, yksi Turussa ja yksi Jyväskylässä. Jyväskylän koulutusta lukuun ottamatta kaikki muut koulutukset olivat yliopiston tarjoamia. Jyväskylän opinto-ohjaajakoulutus suoritettiin ammattikoulun opettajia kouluttavalla opettajaopistolla. Yksi haastatelluista opinto-ohjaajista teki opinto-ohjaajan töitä epäpätevänsä koko uransa ajan, kuten jo aiemmin on kerrottu.

Haastateltavat kouluttautuivat opinto-ohjaajiksi vuosien 1977 ja 1981 välillä. Tuohon aikaan tarve uusille opinto-ohjaajille oli erittäin suuri peruskoulun tulosta johtuen, minkä vuoksi koulutuksia alettiin järjestää eri paikkakunnilla melko nopeallakin aikataululla. Jokainen kouluttautunut haastateltava on siis ollut mukana ensimmäisissä Suomessa järjestetyissä opinto-ohjaajakoulutuksissa.

Et se oli poikkeuskoulutus, eli Helsingin seudulla oli huutava pula opinto-ohjaajista, ni yliopisto järjesti puolen vuoden poikkeuskoulutuksen ja mie satuin pääsemään sinne.

Se oli poikkeusaikaa, piti saada opoja enemmänki Suomeen. Et ne oli ihan niit ensimmäisii kurssei mitä sit alettiin kurssittaa.

Tutkimusaineistosta voidaan päätellä, että opinto-ohjaajaksi kouluttautuminen eri paikkakunnilla erosi tuohon aikaan todella paljon nykyisestä opinto-ohjaajien koulutuksesta jo pelkästään opintojen laajuuden suhteen. Opinnot kestivät maksimissaan vuoden verran, minimissään opinnoista selvisi puolessa vuodessa, kun taas nykypäivänä pelkästään opinto-ohjaajan kelpoisuuskoulutuksen suorittamiseen menee yliopistoissa noin 1,5-2 vuotta. Laajuuden lisäksi myös laadullinen puoli on ollut varmasti hieman erilainen nykypäivän koulukseen verrattuna. Useampi haastateltava nostaa esiin sen, että koska opinto-ohjauksen koulutus oli tuolloin kovin uutta, se haki edelleen muotoaan vahvasti, kuten alla oleva sitaatti osoittaa.

No se oli aika sekavaa, ku oli tosiaan se eka satsi, ni se haki muotojaan. Et ne kouluttajat pähkäs vähä et mitä hittoo täs pitäs niinku kouluttaa, ja koulutettavat vähä raapi päätää et mitähän täs niinku, ku ei oikee kukaan tiennyt et mitä siin vaihees koko ammatillisen puolen opinto-ohjaus vois olla.

Osa haastateltavista mainitsee myös olleensa melko kriittinen opintoja kohtaan. Kriittisyyden perimmäisenä syynä oli se, että oppilailla saattoi olla enemmän kokemusta opinto-ohjauksesta kuin koulutuksen opettajilla. Tästä syystä saatettiin ajautua jopa tilanteisiin, joissa oppilaat joutuivat ohjaamaan opettajia. Tämä ei varmasti ainakaan lisännyt opettajien ja koko koulutuksen uskottavuutta, mikä onkin haastateltavien puheista huomattavissa.

Että ei muuten pidä paikkaansa, et koulussa asiat ei mee näin ja sit ne rupes siitä kinaamaan ja sitten se sano et minä kyllä minä täällä yliopistossa voin pitää luennon ja puhua ihan mitä tahansa. Jos asia on niin anna mennä, mutta ei pidä paikkaansa.

Mutta siel synty sellaisii tilanteita et joskus tuntu et neuvo sitä ns. niinku kurssinpitäjää, niit oli useampii. Mut joittenkin kaa meni niinku sellaseen sauhukseen ja sit mentiin tauolle ni opiskelijakollegat sano: ”toi teidän idea Kotkassa on paljon parempi ku tää mitä nää yrittää kaupata”. Et se et ihan oikeesti tällasii tilanteita.

Vaikka opinnot tuohon aikaan olivatkin vielä hyvin alkutekijöissä, ja suurin osa haastateltavista suhtautui melko kriittisesti opintoja kohtaan, koki jokainen koulutuksen hankkinut kuitenkin koulutuksen tarpeelliseksi. Haastatteluista nousi esiin, että koulutus oli tärkeää opinto-ohjauksen yleiskuvan hahmottamisen kannalta, kuten sitaatti alla osoittaa.

Varmaan välttämätön se oli, et ei siit ilman koulutus pääse jyvälle siihe, et jokanen sit vaa muklaa sen oman näköseks.

Tarpeellisuuden lisäksi jokainen haasteltu koki koulutuksen pääasiassa mielekkäänä, vaikkakin ammattikoulun puolella työskennellyt haastateltu kritisoi melko kärkkäästi teorian paljoutta. Mielekkyyden kokemisen lisäksi haastatteluista nousi esiin, että koulutus antoi työssä tarvittavaa varmuutta, mikä koettiin tärkeänä. Koulutuksen sisältöön liittyen usea haastateltava nosti esiin keskustelujen ja ryhmätyöskentelyn tärkeyden, ja kertoi opintojen pitäneenkin sisällään paljon yhdessä reflektointia ja tekemistä.

Nii sit ku meni sinne ja keskusteli siellä niin se syvensi, et se oli niinku sellasta vuorovaikutteista.

Mutta paljonhan meil oli semmost ryhmätyötä, et me oltiin niinku yliopistolla, soikean pöydän ääressä ja pohdittiin filosofisia kysymyksiä.

Koulutus siis nähtiin puutteistaan huolimatta tarpeellisena - jopa välttämättömyytenä. Tästä huolimatta tutkimusaineistosta nousi vahvasti esiin se, että pelkkä koulutus ei kuitenkaan riitä antamaan kattavaa kuvaa siitä, mitä opinto-ohjaus on, vaan vasta opinto-ohjauksen parissa työskentelemällä voi saavuttaa tietoisuuden siitä, mitä opinto-ohjaus todella on. Koulutuksen nähtiinkin täydentävän jo hankittua kokemusta opinto-ohjauksen kentältä, mikä on huomattavissa seuraavista sitaateista:

Noo... Koulutus on koulutusta ja työ on työtä.

...mut sanotaanko, et pelkän opokoulutuksen perusteella ni mie en ois tienny, se ei ois selventäny et minkälaista se työ tulee olemaan käytännössä, ja ee... Ja mihin se tähtää, mut ku mulla oli sitä käytännön kokemusta ja tää yhdistettynä, ni kyl mie selkeesti tiesin mihin leikkiin tässä oltiin ryhtymässä.

5.1.3 Opinto-ohjauksen pioneerit

Koska opinto-ohjaus oli haastateltavien uran alkuvaiheessa hyvin uusi asia ja peruskoulun tulo Etelä-Suomeen räjäytti opinto-ohjaajien kysynnän, oli opinto-ohjaajista tuohon aikaan todella pulaa, mitä myös poikkeuskoulutusten järjestäminen vahvistaa. Siten opinto-ohjaajaksi oli 1970-1980-lukujen taitteessa melko helppoa työllistyä niin epäpätevänä kuin pätevänäkin, mikä nousi myös esiin jokaisesta haastattelusta. Kouluilla oli suuri pula pätevistä opinto-ohjaajista, joten käytännössä mistä tahansa koulusta työtehtävää hait, oli työllistyminen kyseiseen tehtävään melko varmaa.

Sit mie laitoin et sijoituspaikaksi toivon hänen koulua, kaks paikkaa auki, kolme haki, yks ku ties ketkä haki, mie ja yks kaveri, ni se ties et meil oli paremmat paperit. Veti omansa pois, meni toiseen kaupunkiin kaks työpaikkaa, kaks hakijaa, ei sen helpompaa oo voinnu olla. Et siin suhtees nykynuorilla tosi vaikeet.

Haastatteluista nousi hyvin yhteneväisesti esiin se, että vaikka pula opinto-ohjaajista ja yleisemmin opinto-ohjauksesta olikin tuohon aikaan huutava, oli itse opinto-ohjaus

vielä hyvin alkeellista monilta osin. Sen lisäksi että koulutus haki täysin muotoaan, niin myös opinto-ohjaajan työnkuva ja arvostus opinto-ohjaajan työtä kohtaan olivat vielä voimakkaassa kehitysvaiheessa. Haastateltavista jokainen nostaa puheissaan esiin sen, että uran alussa oli vielä hyvin epäselvää, mitä kaikkea opinto-ohjaus pitää sisällään, ja miten työtä ylipäätään tehdään.

Et se oli niinku pala palalta tehtävä mieltii et mitä tää työ sisältää.

Koska opinto-ohjaus siinä muodossaan oli tuolloin ihan uusi asia, haastateltavat joutuivat alkuaikoina lähteä opinto-ohjaajan työhön miettimällä mitä opinto-ohjaajan työ ensinnäkin pitää sisällään, kuten yllä oleva sitaatti kertoo. Tutkimukseen haastatellut opinto-ohjaajat olivat siis todella luomassa uraa ihan ensimmäisten opinto-ohjaajien joukossa, ja siten heillä on ollut merkittävä rooli siinä, millaiseksi opinto-ohjaus Kymenlaakson seudulla on muotoutunut.

Haastatellut opinto-ohjaajat kertoivat itsekkin olleensa melko tietämättömiä siitä, mitä opinto-ohjaajan työ tarkalleen pitää sisällään ja miten työtä tehdään, on täten aika ilmeistä, että myös koulun muulla henkilökunnalla saattoi olla vaikeuksia hahmottaa opinto-ohjaajan työnkuvaa. Haastatteluista nouseekin esiin, että etenkin opinto-ohjaajan roolin ymmärtäminen oli melko vaikeaa niin rehtorille kuin muille opettajillekin. Eräs haastateltava kertoo rehtorin olleen hyvin tyytyväinen haastatellun kouluttauduttua opinto-ohjaajaksi, koska nyt haastateltu olisi pätevä sijainen opettajille heidän sairastuessaan. Muutamasta haastattelusta nousee lisäksi esiin se, että opinto-ohjaajalla nähtiin tuohon aikaan olevan ensisijaisesti kurinpidollinen vastuu, mitä myös alla oleva sitaatti kuvaa osuvasti.

Opo oli kuraattorin kaa tällänen rangaistuskomppanian vääpelikaksikko. Kun -- (nimi poistettu) tuli meille kuraattoriks ni yks opettaja lähetti sille pojan lappu kouras et erota tämä. Et se oli opettajakunnan käsitys oppilashuollost siihen maailman aikaan ku mie valmistuin.

Koska opinto-ohjauksen kenttä oli hyvin voimakkaassa muotoutumisvaiheessa, ja jopa opinto-ohjaajat itse yrittivät muodostaa tarkempaa käsitystä omasta työstään, on melko ymmärrettävää, että nämä opinto-ohjauksen tienraivaajat kertovat joutuneensa kohtaamaan myös melkoista vastustusta muulta koulun henkilökunnalta, ja arvostus

työtä kohtaan oli todella hankittava. Useammasta haastattelusta nousee esiin, että vastustusta tuli etenkin koulun vanhempien ja perinteisempien työntekijöiden toimesta, mikä on nähtävissä alla olevista sitaateista.

Et ei siin, kyl mie huomasin, et siel oli niit ihmisii, niit vanhempii jotka ei selvästikään arvostanu tota opo hommaa, et me oltiin samanlaisii kallonkutistajii ku kuraattorit, psykologit sun muut.

No rehtorihan otti hyvin vastaan, se ymmärs niinku opon merkityksen, mut sit siel oli vanhoja opettajie, tai vanhoja, ei ne mitään vanhoja silloin ollu, mut kuitenkin sellasii niinku perinteisii opettajii, jotka sit katso ku tällänen pitkätukkanen, parrakas jätkä tulee sinne ni tietysti se on kommunisti (hymähtelyä) ja radikaali. Ja sen kanssa sai vähä niinku tapella, ja se, että se on oppilaiden puolella perusteettomasti opettajia vastaan.

Yllä olevasta sitaatista on nähtävissä myös mielenkiintoinen huomio, jonka eräs haastateltava nosti esiin haastattelussa: epäluuloa herätti opinto-ohjaajissa myös se, että opinto-ohjaajat ovatkin oppilaiden puolella, mikä oli uudenvuoden tilanne koulun yhteisössä. Yhteisöön siis nousi uudenvuoden rooli, johon erityisesti tiettyjen opettajien täytyi ensin hieman totutella.

Haastattelujen perusteella on siis ilmeistä, että haastatellut olivat edelläkävijöitä opinto-ohjauksen kentällä. Näillä pioneereilla olikin etuoikeus – ja toisaalta myös velvollisuus olla kehittämässä isoja asioita opinto-ohjaukseen liittyen. Haastateltavista suurin osa on ollut vahvasti mukana kehitystoiminnassa - jokainen haastateltava toki jollain tasolla, mutta osa selkeästi enemmän. Vaikka nämä vahvasti kehittämisessä mukana olleet opinto-ohjaajat olivatkin niin sanottuja riviopoja, oli heidän työllään todella suuri merkitys opinto-ohjauksen kenttään, ja siten heidän vaikutuksensa on edelleenkin nähtävissä Kymenlaakson opinto-ohjauksessa. Yhtenä merkittävimmistä tuotoksista on ammattilukion synty, mistä alla oleva sitaatti kertoo:

Ja sitte toi lukion rehtori tosiaan oli – (nimi poistettu), ja mentii tonne ysiluokan vanhempainillan jälkee tonne mis nykyään on toi Vausti, ennen oli Martina, ja otettiin yhet tuopit. Ja sit mie kuuntelin vanhempainillas sitä kilpalaulantaa et mitä rehtorit niinku puhu, et lukio hyvä, ammattikoulu ei, et mie sanoin et miksette te laita yhteiskouluu et vois suorittaa molempii tutkintoi. Sit toi – (nimi poistettu) katto minuu et perkeleen poika, nyt sie sanoit hyvän lauseen. Sit ei tosiaan menny kauaa, se meni senaikaseen kouluhallitukseen ja ammattikasvatushallitukseen ja sano et Kotka alkaa ammattilukiokokeilun.

Kaksi haastateltavista kertoo olleensa vahvasti mukana messutoiminnan kehittämässä. Toinen haastateltavista kertoo, ettei siihen aikaan ollut vastaavanlaista messutoimintaa olemassa, ja seurauksena Kotkasta tulikin edelläkävijä sillä saralla. Messuille oli tulijoita linja-autoittain, osa matkalaisista saapui melko kaukaakin, mikä kertookin toiminnan tarpeesta ja suosiosta.

Näiden massiivisempien kehityshankkeiden lisäksi nämä opinto-ohjauksen pioneerit olivat kehittämässä ihan alusta alkaen muun muassa hallinnollisen puolen lomakkeita ja muita opinto-ohjauksen materiaaleja, kuten esimerkiksi tet-harjoitteluihin liittyviä materiaaleja. Lomakkeet ja materiaalit suunniteltiin ja laadittiin alusta alkaen itse.

5.2 Ura opinto-ohjaajana ja työssäjaksaminen

Tässä luvussa esittelen haastateltavien uraan ja työssäjaksamiseen liittyviä tuloksia. Olen jaotellut nämä tulokset neljään eri osioon, joista ensimmäisessä osiossa esitellään aineistosta nousseita tuloksia liittyen opinto-ohjaajien työtyytyväisyyteen. Toisessa osiossa käydään läpi mitkä asiat ovat olleet tärkeitä tekijöitä haastateltujen työssä jaksamisessa, ja kolmas osio tuo esille haastatteluista nousseita tekijöitä, joilla oli vastaavasti kuormittava vaikutus työhön. Viimeisessä osiossa esittelen haastateltavien kuvauksia siitä, mitkä asiat tai tehtävät he näkevät olevan opinto-ohjauksen ydintä.

5.2.1. Tyytyväiset opinto-ohjaajat

Kuten aiemmin on todettu, opinto-ohjaajille todella oli siihen aikaan tilausta, eikä täten haastatelluista opinto-ohjaajista kukaan joutunut olemaan ilman alan työtehtäviä missään uran vaiheessa. Vaikka haastatelluista yksi ei missään vaiheessa kouluttautunut opinto-ohjaajaksi, niin silti epäpätevänäkin töitä riitti hänelle koko uran ajan. Haastateltavista suurin osa myös työskenteli koko opinto-ohjaajan uransa samalla koululla.

Kaksi haastateltavista vaihtoi työpaikkaa uran aikana. Tämä ei kuitenkaan ollut lähtöisin haastateltavien omasta halusta, vaan pakkotilanteesta. Toinen haastateltavista joutui vaihtamaan työpaikkaa koulun lakkauttamisen vuoksi, ja toiselle työpaikkaa vaihtaneelle ei riittänyt tarpeeksi työtunteja silloisessa tehtävässään toisen opinto-ohjaajan rinnalla.

Haastateltavat ovat siis luoneet pitkät urat samoissa työpaikoissa. Tämä pysyvyys kertonee siitä, että haastateltavat ovat viihtyneet työpaikoillaan. eikä ole ollut tarvetta lähteä etsimään parempaa paikkaa. Toisaalta kuitenkin siihen aikaan työn vaihtaminen ei ollut niin yleistä nykypäivään verrattuna, vaan oli tyypillistä tehdä työura samassa työpaikassa.

Et harvinaisia ollaan et samassa paikassa ollaan oltu, tai no tietys meiän ikäsissä niitä on, et samas paikas oltu niinku.

Samassa työpaikassa pysyminen ei kerro pelkästään, että työpaikka on ollut mukava, vaan myös siitä, että haastateltavien ammatinvalinta on osunut oikeaan. Tämä nouseekin erittäin yksimielisesti esiin tutkimusaineistosta: jokainen haastateltava on ollut erittäin tyytyväinen opinto-ohjaajan työhön.

Olen. Olen ollut tosi tyytyväinen. Omasta mielestäni oon ollut niinku oikeel alalla.

En kyllä kadu yhtään, että opon hommat sopi mulle oikeen hyvin. Että että, opoura oli kyllä ihan mitä mainioin, sopi erinomaisesti.

Työtyytyväisyydestä osoituksena on myös se, että yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kukaan ei ole harkinnut missään vaiheessa uraa alanvaihtoa. Yksi haastateltavista nosti esiin myös sen, että vaikka hän työnsä puolesta oli näköalapaikalla työmaailmaan, ei muut alat alkaneet houkutella vaan hän koki jatkuvasti oman työnsä olevan hänelle paras mahdollinen.

Et sanotaan, ettei tullu sellasta hommaa vastaan, mihin mie oisin tän opoilun vaihtanu. Ja mä kuitenkin pääsin kymmenis ja kymmenis työpaikoissa käymään.

Kuten yllä mainittiin, yksi haastateltavista oli jossain vaiheessa uraansa harkinnut alan vaihtoa. Haastateltava kertoo miettineen hetkellisesti paluuta opettajan työhön, jossa hän oli toiminut ennen opinto-ohjaajan tehtäviä. Haastateltava kertoo syyn tähän

pohdintaan olleen vapaus, jonka hän koki olevan suurempi opettajan työssä, mikä on nähtävissä seuraavasta sitaatista:

Nii. Kyl välis tuli sellanen, opettajanhommas oli sillee et ku lyöt neljältä oven kii nii se on siin. Ja kesällä ku lähet lomalle ni ei paljo puhelimet soi. Täs opohommas ni sä oot siel, et puhelin on auki, ku nykyopot tai sillo jossai se meni niin et niit paikkoi piti yrittää myyä epätoivon vimmas. Kaiken kesää puhelin auki ja muistilehtiö mukan, ku joku kysy paikkaa ni heti vaa kipinkapin koululle haastattelemaan ja ettimään paikkaa.

Haastateltava kuvasi pystyvänsä opettajan työssä paremmin irrottautumaan työstään, koska opettajana hänen ei tarvinnut olla jatkuvasti tavoitettavissa, toisin kuin opinto-ohjaajan työssä. Kyseinen haastateltava työskenteli ammattikoululla, mikä luo opinto-ohjaajan työhön oman erityislaatunsa – rahan takia täytyi olla jatkuvasti valppaana haalimaan jokainen mahdollinen opiskelija omaan oppilaitokseensa. Kuitenkin myös tämä alan vaihtoa hetkellisesti harkinnut opinto-ohjaaja kertoo olleensa opinto-ohjaajan ammattiin hyvin tyytyväinen ja painottaa, ettei olisi työtä tehnyt, ellei olisi siitä nauttinut.

Yksi tutkimuksen hyvin selkeä tulos on täten se, että jokainen haastateltava oli erittäin tyytyväinen opinto-ohjaajan työhön, eikä tarvetta ammatin vaihtamiselle ole juurikaan ollut. Tämä tulos on hyvin samansuuntainen aikaisempien tutkimusten (Lairio & Varis 2000, 14-15; Similä 2008, 15) kanssa, joiden mukaan työtyytyväisyys opinto-ohjaajien kohdalla on hyvä.

5.2.2. Yhteistyöstä ja yksityiselämästä voimaa työhön

Yhteistyön merkitys opinto-ohjaajan työssä on suuri (Ahola & Mikkola 2004, 81; Lairio & Varis 2000, 6, 14; Onnismaa 1996; Tuijula 2015, 79-80). Toinen tutkimuksen selkeä tulos on yhteistyön kiistaton merkitys opinto-ohjaajien uralla, mikä täten vahvistaa aiemmin tutkittua. Tutkimusaineistosta nousee selkeästi esiin, että haastateltavat kokivat tärkeimpänä yhteistyönä yhteistyön muiden opinto-ohjaajien kanssa. Lisäksi moniammatillisella yhteistyöllä, kuten yhteistyöllä työvoimatoimiston, sosiaalitoimen ja koulun muun henkilökunnan, on ollut hedelmällinen ja moninainen vaikutus

haastateltavien opinto-ohjaajien työhön. Tämä on hyvin yhtenevä tulos verrattuna aiempiin tutkimuksiin, joiden mukaan yhteistyön merkitys on todella suuri.

Opinto-ohjaajien keskinäisellä yhteistyöllä on tutkimuksen perusteella ollut todella suuri merkitys haastatelluille opinto-ohjaajille työssä jaksamisessa sekä ammattitaidon ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Yhteistyötä muiden opinto-ohjaajien kanssa jokainen haastateltava kuvasi erittäin tärkeäksi.

Kaksi haastatelluista opinto-ohjaajista oli ollut edelläkävijöitä opinto-ohjaajien keskinäisen yhteistyön merkityksen ymmärtäjinä, ja näin ollen he laittoivat keskenään pyörät pyörimään ja pistivät alulle alueopotoiminnan Kymenlaakson alueelle 1970-luvun lopulla. Tästä tuloksena haastateltavat kertovat muodostaneensa ryhmän, jota alettiin kutsua opotiimiksi. Opotiimi piti sisällään neljän kunnan opinto-ohjaajat, jotka kokoontuivat muutaman kerran vuodessa, jolloin tutustuttiin toisiin ja kuunneltiin luennoitsijoita. Tämän opotiimin ansiosta haastatelluilla opinto-ohjaajilla oli vahva tukiverkko, jonka jäseniltä pystyi tarpeen tullessa kysymään neuvoja tilanteessa kuin tilanteessa. Tämä yhteistoiminta ja sen erittäin positiivinen ja merkittävä vaikutus nousi esiin myös muiden haastateltujen puheista, ja he antoivat kiitosta siitä kehittäjille. Toinen opotiimin kehittäjistä kuvaa tätä toimintaa sitaatissa seuraavasti:

Ja sit semmonen mikä on, minkä mie kyl niist vähis lasken omaks ansioks, ni alettiin sitä alueopon toimintaa pyörittää, ja se oli erikoist, mitä ei varmaa muual Suomes, ainakaa siin mitas ku Kotkas oli. Kaks kertaa vuodes, sillo ku amiksel oli rahaa, ni vietii opot tyllysti yön yli reissulle, millon minnekin, ja sinne ei otettu ketää pomoi mukaa.

Alueopotoiminnan kehittänyt kaksikko ymmärsi jo varhaisessa vaiheessa opinto-ohjauksen yhden ydinasian - saumattoman ja välittömän yhteistyön opinto-ohjaajien välillä kouluun katsomatta. Toinen kehittäjistä kuvaa tätä yhteistyötä välttämättömäksi asiaksi, jota ilman opinto-ohjaajan työssä ei voi onnistua.

Aivan välttämätön osa koko opinto-ohjaust ku pyörittää sitä alueellist porukkaa. Jos ei sitä joku tajuu, ni, jos opinto-ohjaajan pitää soittaa toiselle opinto-ohjaajalle ja esitellä ittensä nii sit on asiat päin persettä. Ku sen pitää voia soittaa et Jaska tääll, et nyt ois asiaa.

Yllä oleva sitaatti kuvaa myös opinto-ohjaajien välisen kanssakäymisen luonnetta hyvin: opotiimin jäsenten pitää tuntea toisensa riittävän hyvin, ja vuorovaikutuksen tulee olla välitöntä, jotta yhteistyöstä saadaan irti paras mahdollinen. Opopäivillä käytiin yhdessä läpi todellisia työssä esiin nousseita ongelmia, joita sitten pyrittiin ratkomaan yhteistuumin. Erilaisten kohdattujen tilanteiden läpikäyminen auttoi myös yhdenmukaistamaan koulujen käytäntöjä eri tilanteissa. Useamman haastateltavan puheista nousee esiin hauska yksityiskohta liittyen opopäiviin: haastateltavat pitivät virallista, vaikkakin hyvin vapaamuotoista ohjelmaosuutta tärkeämpänä sitä ajatustenvaihtoa, joka tapahtuu vasta siirryttäessä epäviralliseen osuuteen eli viihteen puolelle.

Tärkeit ne on ne virallisetki, mut viel tärkeempää on se epävirallinen.

Illal, yleensä siin kapakas illal kuuen ja kaheksan välis tapahtu se suurin tietojen vaihto. Sen jälkeen sit taas alkaa mennä sumeemmaks.

Haastatteluista nousi myös esiin moniammatillisen yhteistyön merkitys. Haastateltavat nostivat esiin tärkeiksi yhteistyökumppaneiksi muun muassa muun koulun henkilökunnan sisältäen rehtorin, opettajat, kuraattorit ja psykologit, lääkärit, sosiaalitoimistot ja työvoimatoimistot. Työvoimatoimistojen kanssa uran alkupuolella tehdyn yhteistyön merkitystä korostaa yksi haastateltava erityisesti, ja harmitteli tuon yhteistyömuodon loppumista omalla alueellaan 1980-luvun puolivälin paikkeilla. Yksi haastateltavista nostaa myös esiin kokeneensa työssään arvostusta moniammatillisen yhteistyön kautta, millä on suuri merkitys ammatillisen itsetunnon kannalta, kuten seuraava ote kyseisestä haastattelusta selkeästi osoittaa:

Oikeastaan kaikkein hienoin juttu tolleen ammatillisesti on se, että lääkäri konsultoi minun kanssa tasavertaisena työntekijänä. Otti huomioon minun puheet ja kysy et mieltä ja tälle.

Opotiimin ja moniammatillisen yhteistyön merkitys nousi siis erityisen voimakkaasti esiin tässä tutkimuksessa, ja yhteistyön voidaankin todella nähdä olevan suuri voimavara opinto-ohjaajan työssä. Tutkimuksesta nousi esiin myös muita asioita, joilla oli tärkeä merkitys työssä jaksamisessa. Selkeimpänä hyvinvointia lisäävänä tekijänä kaikkien haastateltavien kohdalla nousi esiin haastateltavien omat harrastukset. Pääasiassa harrastukset olivat fyysistä kuntoa ylläpitäviä, kuten lenkkeily, tanssi ja metsästys. Muita tärkeitä työelämää tasapainottavia harrastuksia olivat muun muassa

ruuanlaitto, musisointi bändissä sekä mökkeily. Useampi haastateltava nostaa myös esiin luonnon merkityksen omaan hyvinvointiin. Tutkimus osoitti selkeästi, että jokainen haastateltava pyrki rikkaaseen työn ulkopuoliseen elämään arkea tasapainottaakseen, minkä seuraavat sitaatit osuvasti kiteyttävät:

Pitää olla mun mielest muuta elämää paljon, et se tasapainottaa sitä työn kiireitä ja tämmöstä.

Mut seki et sit ku mä lähden töistä ni mul on niin paljo kaikkii harrastuksii ja muita, et ne vie mut sit niinku mennessään.

Työssä jaksamisen kannalta perhe on myös yksi tekijä, jonka useampi haastateltava nosti esiin haastatteluissa. Perheen merkitys tulee suureen arvoon työssä, jossa joudutaan käsittelemään vaikeita asioita, jolloin tasapainoinen perhe-elämä on hyvänä vastapainona työlle ja vie ajatukset pois mieltä vaivaavista työasioista. Perheen merkitys työssä jaksamisessa on noussut esiin myös aiemmissa tutkimuksissa (Jankko 2000, 37; Moilanen 2005, 21.)

Työyhteisöllä ja nuorilla on todettu olevan positiivinen vaikutus työssä opinto-ohjaajien työssä jaksamiseen (Jankko 2000, 37; Moilanen 2005, 21; Similä 2008, 22). Työyhteisön merkitys nousi myös esiin tässä tutkimuksessa hyvinvoinnin kannalta merkityksellisenä tekijänä useasta haastattelusta. Hyvä ilmapiiri nähtiin todella tärkeänä asiana työssä jaksamisen kannalta: on tärkeää saada tukea kaikenlaisissa ongelmatilanteissa työyhteisöltä. Vastapainona täytyy opettajanhuoneessa voida rentoutua ja puhua myös muista, kevyemmistä asioista. Lisäksi työn sisältö itsessään ja nuoret, joiden kanssa työtä konkreettisesti tehtiin, nähtiin merkittävänä positiivisen energian lähteenä työssä jaksamiseen.

Muutama haastateltava nosti haastatteluissa esiin myös tärkeän asian työssä jaksamisen kannalta: työn ja vapaa-ajan erottamisen. Yksi haastateltava kertoi, että kun sulki koulun oven päivän päätteeksi takanaan, jäivät kaikki työasiat tuon suljetun oven taakse eikä niihin enää kotona uhrattu aikaa. Tähän vaikuttanee opinto-ohjaajan työnkuva, johon ei kovinkaan merkittävässä määrin sisälly esimerkiksi kokeiden tarkistamista, tuntien suunnittelua tai muuta vastaavaa mitä esimerkiksi opettajat joutuvat tekemään, ja siten työasioiden rajaaminen työpaikalle on luultavasti helpompaa.

Ja sit oli hyvä tos opon hommas ku ei tarvinnu niin kauheesti tehdä mitää kotiduunii.

Työn rajaamisen myös tunnetasolla nosti esiin yksi haastateltava, joka opetteli jättämään henkisen kuorman työpaikalle, mikä on tietenkin ehdottoman tärkeä asia opinto-ohjaajan työssä. Tämä ei kuitenkaan aina ole niin yksinkertaista, vaan vaikeita asioita jäädyään pohtimaan myös työpäivän jälkeen, kuten seuraavassa luvussa tullaan huomaamaan.

5.2.3 Erilaisista tekijöistä kuormitusta työhön

Haastattelujen pohjalta ei noussut esiin selkeää yhteneväisyyttä siinä, mitkä asiat ovat vaikuttaneet haastateltujen opinto-ohjaajien työhön kuormittavasti, vaan kuormitusta tuoneet tekijät olivat erilaisia eri henkilöiden kohdalla. Kuitenkin haastatteluista on löydettävissä yhteneväisyys siinä, että kukaan haastatelluista ei ole kokenut uransa aikana työtään liian kuormittavaksi. Täten kuormittavia tekijöitä ei ole ollut määrällisesti liikaa, eikä tekijöillä ole ollut liian voimakasta vaikutusta.

Mut ehkä se on sama täs työelämässäkin, mut en mie voi todellakaan valittaa, et niit isoi ongelmii ei oo ollu.

Et kyl ne ongelmat on tullu jostain muualta, mut ei niit hirveest oo ollu, koska ei niit tuu mieleen.

Merkittävimpanä yksittäisenä tekijänä aineistosta nousi esiin erään haastateltavan terveysongelmat, jotka aiheutuivat koulun homeongelmasta. Haastateltava joutui näiden ongelmien vuoksi olemaan paljon poissa töistä viettäessään pitkiä aikoja sairaalassa, mikä luonnollisesti oli vaikuttanut haastateltavan työmotivaatioon heikentävästi.

Toisena yksittäisenä tekijänä aineistosta nousi esiin erään opinto-ohjaajan voimakas työssä jaksamiseen vaikuttava kokemus liittyen huonoon johtamiseen. Huono johtaminen on myös Jankon (2000, 36-37, 137) tutkimuksen mukaan selkeä työssä jaksamiseen negatiivisesti vaikuttava tekijä. Haastateltavan kokemus oli niin voimakas, että se sai hänet jopa pohtimaan virkavapaan ottamista. Haastateltava joutui pitämään

oppitunteja liian isoille oppilasryhmille, jotta matemaattisten aineiden opettajat saivat pienempiä ryhmiä itselleen. Haastateltava koki tämän henkilökohtaisesti todella vaikeana asiana - jopa kiusaamisena häntä kohtaan. Haastateltava kertoo keskustelleensa asiasta jälkeinpäin tilanteen sallineen rehtorin kanssa, joka kokikin asiasta valtavaa syyllisyyttä. Haastateltava kuvaa tapahtunutta traumaattisena kokemuksena, mitä tilanne on varmasti hänelle ollutkin, koska ilman taloudellista pakkoa haastateltava olisi ottanut virkavapaata.

Se oli iso auditorio, niin mulle laitettiin sit tunnit sinne, et ku sinne mahtuu viiskyt oppilasta. Ja tota, kolme ryhmää, et yks oli nelkytkaheksan, sit viiskytaks ja viiskytaks. Ni sillen mä kyl mietin et kyl mä niinku et nyt otan virkavapaata, et mä en niinku tähän suostu. Mut sit mul oli perhetilanne semmonen, et oli tota asuntovelat kovat, iso omakotitalo, miehellä työ Kotkassa ja alakouluikäiset pojat, ja miehel on kuitenkin työ et se ei kuitenkaan siit pysty ni helposti lähteen.

Ja tota mä sanoin et rakkaus mun lapsiin teki sen et mä niinku jatkoin.

Näiden lisäksi on erinäisiä kuormittavia tekijöitä, joiden vaikutus ei ole ollut samaa luokkaa yllä olevien tekijöiden kanssa, mutta kuitenkin niillä on ollut vaikutusta työssä jaksamiseen. Kaksi haastateltavaa nostaa esiin nuorten kokemat, koulun vaikutusvallan ulkopuolelle ulottuvat kärsimystä aiheuttavat asiat, tilanteet tai olosuhteet, jotka aiheuttivat kuormitusta opinto-ohjaajien työhön myös Jankon (2000, 137) tutkimuksen mukaan. Nuorten tilanteet ovat jääneet mietityttämään haastateltavia myös työajan ulkopuolella, minkä alla oleva sitaatti osoittaa.

Mut kyllä se oli, et vaikka oli rankkaaki, ja sehä oli henkisesti just sit näitten oppilaitte kanssa, ja ku oli niin vaikeit niit oloja, kotioloja, ja sit meikäläinenki viel, et hän ei ottanut sitä niin tunteella mut ku naisopo ottaa vähän enemmän, ni kyl se henkisesti oli rankkaa. Et oli sit niinku ihan pakko välis ajatella et ny mä lähen kotiin ja mul on omaa aikaa, kun ne meinas tulla ihan väkisi mukana.

Muina yksittäisinä kuormitusta lisänneinä tekijöinä haastatteluista nousee esiin kiire, ristiriidat työyhteisössä, ristiriidat vanhempien kanssa sekä muutosten tuomat haasteet. Kiire nousee esiin opinto-ohjaajien työtä kuormittavana tekijänä usein myös aiemmassa kirjallisuudessa (Ahola & Mikkola 2004, 76, 96; Jankko 2000, 36-37, 137; Moilanen 2005, 19-20; Puhakka & Silvonen 2011, 264; Similä 2008, 19; Tuijula 2015, 77).

Lopputulemana voidaan nähdä, että haastatteluaineiston perusteella opinto-ohjaajat ovat kokeneet hyvin erilaiset asiat kuormittavina. Kuormittavuus ei ole kuitenkaan ollut

liiallista muutamaa yksittäistä tilannetta lukuun ottamatta, ja näin ollen kukaan ei ole kokenut työtään liian kuormittavaksi.

5.2.4 Auttaminen opinto-ohjauksen ytimessä

Haastatteluista nousee selkeästi esiin yksi asia, joka nähdään opinto-ohjauksen ydintehtävänä. Opinto-ohjaajan tärkeimmäksi tehtäväksi haastateltavat kokevat auttamisen, mikä nousee esiin jokaisen haastateltavan puheista. Tällä tuloksella on selkeä yhteys Peavyn (2006) näkemyksiin sosiodynaamisesta ohjaustyöstä, jossa yksilön auttamista ohjaustyössä korostetaan. Haastateltavien mukaan auttaminen – sekä heikompien että parempiosaisten – nähtiin eittämättä olevan merkityksellisin asia opinto-ohjaajan työssä, joka myös antoi haastateltaville eniten.

Mie herkistyn ku tälläst mää puhun [ääni värähtää]. Mie niin monta kannoin, ja niin ihanii on ollut ne palkinnot ku joku huoltaja on tullut sanomaan et sie pelastit miun pojan, pelastit mun tytön.

...että jos ei nyt kaikkia oo pystyny jeesaamaan ni siel on uskomaton määrä ihmisiä, joiden elämään on todella pystynyt vaikuttamaan.

Nuorten avun tarvetta nähdään lisäävän vaikeutuvat perheolosuhteet ja kasvavat sosiaaliset ongelmat, mikä korostaa ydintehtävää entisestään.

Haasteltavien puheista on nähtävissä, että tähän auttamistehtävään oli lähes jokaisen haastateltavan kohdalla voimakas palo. Tätä seikkaa vahvistaa myös haastateltavien kertomukset pitkistä, jopa yömyöhälle kestävästä työpäivistä – töitä siis tehtiin etenkin uran alkuvaiheissa paljon, eikä tehtyjä työtunteja laskettu. Useampi haastateltava kertoo tehneensä oma-aloitteisesti paljon sellaisia asioita, joita ei olisi tarvinnut tehdä, mutta jotka kuitenkin kokivat tärkeäksi siinä vaiheessa.

Mieki tein joskus koulus iltavastaanottoi et saavat tulla juttelee jos on jotai, ihan samal palkal et miun ei ois tarvinnu tehdä sitä, mut mie ilmoitin vanhemmille et niinä ja niinä iltoina oon aina käytettävissä. Sit mie aina kaks tuntii päivystin siel, et joskus tuli ja joskus ei tullu ketään.

Ja kyl mullaki oli, et mul oli sellane puhelinrinki, et mä muistan ku mä aamul, et mehä mentii aina puol seitsemää töihi hänen kaa, et ku sillo oli se hetki et voi jotai tehdä sellast ku ei kukaa oo oven takana, niin sit mä aloin sen soittelemisen ja herättämisen.

Alempi sitaatti kertoo sitä, kun haastateltava soitteli puhelimella oppilaille ja herätteli heitä, jotta he ehtisivät kouluun. Hän koki tehtäväkseen huolehtia heistä myös tällä

tavalla, koska heillä ei välttämättä ollut ketään muuta, joka sen olisi tehnyt. Haastateltava kertookin joidenkin oppilaiden sanoneen hänelle suoraan, ettei heistä ole kukaan koskaan huolehtinut.

Auttamisen rinnalla muutama haastateltava nosti esiin opinto-ohjaajan roolin eräänlaisena ”tarjottimena”, joka on pullollaan informaatiota ja erilaisia vaihtoehtoja, minkä tarkoituksena on saada oppilas ajattelemaan ja innostumaan hänelle parhaiten sopivista asioista.

*Mie kuvailin aina itteeni et mie oon niinku sellanen tarjotin, et mun tehtävä on tarjota niille niin paljon, antaa pienii täkyi, mikä vois olla mahdollista. Ei niin et mie täytän tän sun yhteishakukaavakkeen ruudun numero viisi.
Ja sitte tietysti, niitä elämän viisauden pipanoita jakelee siellä, ja saattaa äärelle jotenkin.*

Usea haastateltava nosti haastatteluissa esiin myös tärkeän asian: he kertoivat ymmärtäneensä, että opinto-ohjaajan työssä oppilaat ovat ne, jotka ovat työn keskiössä. Vaikka paljon puhutaankin muun muassa yhteistyön merkityksestä, hyvästä työporukasta tai henkilökohtaisista onnistumisista, niin siitä huolimatta haastateltavat halusivat muistuttaa nuoren asemasta ja merkityksestä koulussa – nuori on se, jonka hyväksi työtä tehdään.

mmm... et mut kyl siin töitä sai tehä sen eteen, että tuli selväksi se, että mikä tärkeintä on siellä on se oppilas. Et opettajista pitää huolta ammattijärjestö ja kaikki muut, että tuota sit se on ollu helppoo.

Haastatteluista nousee myös esiin kuvailuja siitä, millaiset piirteet ovat opinto-ohjaajalle ominaisia ja helpottavat opinto-ohjaajan tehtävissä onnistumista. Ensinnäkin vahva persoonallisuus nähtiin tärkeänä opinto-ohjaajan työssä: opinto-ohjaajan tulee olla työpaikalla näkyvä henkilö, mihin liian hiljaiset tai vetäytyvät henkilöt eivät haastateltavien mukaan sovi. Myönteinen näkyvyys työpaikalla tekee opinto-ohjaajasta helposti lähestyttävän oppilaiden ja opettajien silmissä, mikä on erittäin merkityksellinen asia opinto-ohjaajan toimenkuvan kannalta.

Opon rooli, ei kai se oo vaiheltu mitenkää, siis toi opoilu on aika tällänen persoona juttu. Et tota jos sie oot hiljainen, rauhallinen ja teet töitä niitte oppilaiden kanssa ja sie pysyttelet omassa huoneessas, etkä pidä yhteyksiä kolleegoihin, ni sä oot aika

näkymätön. Mut sit taas jos tekee niinku mie, et on joka paikassa mukaan, kahvin keittämisessä ja kaikēs.

Näkyvän persoonan lisäksi haastatteluista nousi esiin tiettyjä luonteenpiirteitä, mitkä kokeneet opinto-ohjaajat näkevät hyödyllisinä opinto-ohjaajan työssä. Huumorintajua eräs haastateltava kuvasi yhdeksi tärkeimmäksi asiaksi, vaikkakin myös tiettyä jämpätyttä tulee löytyä nuorten kanssa toimiessa. Toinen haastateltava nostaa esiin rehellisyyden olevan todella tärkeä asia – tulee olla rehellinen sekä työkavereille, oppilaille että itselle. Lisäksi innokkuutta ja rautaisia hermoja pidettiin tärkeinä piirteinä. Negatiivisina asioina nousi esiin muun muassa liiallinen niuhottaminen, pedanttisuus sekä arkuus sosiaalisessa kanssakäymisessä.

Auttaminen, erityisesti heikoimpien yksilöiden, oli täten vahvasti haastateltujen opinto-ohjaajien sydämellä, ja auttamistehtävää pidettiinkin opinto-ohjaajan merkittävänä tehtävänä.

5.3 Muuttuva opinto-ohjaus

Tässä luvussa esittelen tulokset liittyen muuttuvaan opinto-ohjaukseen. Ensimmäisessä alaluvussa avataan haastateltujen opinto-ohjaajien uran aikana tapahtuneita muutoksia, jotka nousivat selkeimmin esiin tutkimusaineistosta. Toisessa alaluvussa käydään läpi haastateltujen ajatuksia liittyen opinto-ohjauksen tulevaisuuteen.

5.3.1 Erilaisten muutosten sävyttämä opinto-ohjaus

Haastattelujen perusteella muutoksia opinto-ohjauksen kentällä on tapahtunut erittäin paljon haastateltavien uran aikana – tämä nousee esiin jokaisen haastateltavan puheista. Tämän voidaan nähdä olevan aika ilmeinen tulos johtuen siitä, että haastateltavien aloittaessa heidän uransa oli opinto-ohjaus hyvin tuore ammatti, joka vasta lähti hakemaan muotoaan. Kuten alla olevasta sitaatista on nähtävissä, erään haastateltavan

mukaan otti oman aikansa, ennen kuin päästiin edes hieman selvyyteen siitä, mitä opinto-ohjaus todella on:

Onhan niit, ne ensimmäiset käännekohat on ku saatii se jotenki ees jengoille, sanotaa et semmonen kolme vuotta siit ku se alko se, ni siin varmaa ekan kerran päästii jyvälle et mitä se homma o.

Oppilasaines

Yhtenä selkeimmistä muutoksista nousee haastatteluista esiin oppilasaineksen muutos. Jokainen haastateltava ilmaisi huomanneensa selkeän muutoksen siinä, millaisia oppilaat olivat uran alkuvaiheessa ja millaisia uran loppuvaiheessa.

Kaksi haastateltavista koki oppilasaineksen muuttuneen huonompaan suuntaan, ja tästä syystä tarve oppilaiden ohjaukselle lisääntyi merkittävästi. Tämän huomion tehneet haastateltavat olivat molemmat ammattikoulun opinto-ohjaajia, ja siten tämä tulos liittyy vahvemmin ammattikoulumaailmaan.

Sit on niin vaikee sanoo, et ku -- (nimi poistettu) joskus haikaili sen perään, ni mä sanoin et ota nyt huomioon se kans et se aines on muuttunut kans siit ku sä olit, et se kaikkein paras aines sillo alkuvaiheessa.

Kaksi haastateltavaa kuvasi nuorten muuttuneen vapautuneemmiksi ja välittömämmiksi. On mielenkiintoista, että toinen haastateltavista piti tätä muutosta huonona, ja toinen puolestaan näki muutoksen olevan hyvä asia. Muutoksen negatiivisena nähnyt haastateltava näki tämän aiheuttavan ongelmia aikuisten auktoriteettiasemaan liittyen, ja siten siitä seurasi esimerkiksi kurinpidollisia ongelmia. Toinen haastateltava taas näki muutoksen positiivisena, koska aiempi turha jäykkyys ja liika etiketteihin tuijottaminen ei hänen mielestään auttanut opinto-ohjaajan ja oppilaan välistä suhdetta.

Haastatteluista nousi myös esiin vanhempien vaatimusten kasvaminen nuorta ja koulua kohtaan. Tämän näkemyksen rinnalla haastatteluista ilmeni myös useampaan otteeseen melko vastakkainen näkemys, jonka mukaan yhä useampi nuori joutui pärjäämään täysin omillaan huonoista perheoloista johtuen, mikä nousi myös esiin Jankon (2000, 111) tutkimuksessa. Näiden vastakkaisten näkemysten ilmeneminen kertonee siitä, että kuilu vahvempien ja heikompien perheiden välillä on kasvanut.

Lama

Haastattelujen perusteella on nähtävissä, että 1990-luvun lamalla oli vaikutus sekä oppilaisiin että yleisemmin koulun arkeen, vaikkakaan haastateltavat eivät kokeneet laman vaikuttaneen suoranaisesti opinto-ohjaukseen. Koska lama vaikutti voimakkaasti etenkin oppilaisiin, huomasivat opinto-ohjaajat muutoksia, jotka epäsuorasti vaikuttivat heidän työhönsä.

Suurin osa opinto-ohjaajista nostaa esiin laman aikana kasvaneen työttömyyden vaikutukset nuoriin. Kun kotona vanhemmat eivät enää lähteneetkään töihin, nuorten välinpitämättömyys kasvoi – myös nuoret kokivat oikeudekseen jäädä vanhempien tapaan kotiin. Roolimallien puuttuminen kotona näkyi etenkin ammatillisella puolella muun muassa levottomuutena, poissaoloina ja voimakkaasti kasvaneina eroprosentteina. Myös eriarvoisuus korostui selkeämmin noina aikoina, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että kaikilla ei yksinkertaisesti ollut rahaa oppikirjoihin tai luokkaretkiin.

...alko olla sitä työttömyyttä niin paljon, nii sen porukan ku ne lapset tuli ni ku isät ja äidit ei aamul lähtenytkää töihi, nii ne lapsetki oppi siihe.

Se roolimallin puuttuminen, ja sitte se rahan väheneminen et oltii nii tiukoil siel kotona, et sitte vanhemmat ei jaksanut huolehtii yhtää.

Haastateltavat kertovat laman näkyneen yleisemmin koulun arjessa esimerkiksi varojen vähentymisenä. Henkilökuntaa saatettiin lomauttaa, virkoja ei välttämättä täytetty, ja siten resurssien vähyys vaikutti myös luokkakokojen kasvuun. Lamalla siis oli vaikutuksensa myös kouluun, mutta haastateltujen opinto-ohjaajien kohdalla suoranaiset vaikutukset olivat vähäiset.

Ja sit tuli se lama ni se näky just näis käytännön asiois, et budjettii vähennettiin, ei voitu tehdä sitä, eikä voitu tehdä tätä ja vähennettiin, niinku jotkuu tälläset retket tai tapahtumat, jotka oli kuulunu jo vuoskausii koulun perinteisiin, jouduttiin lopettamaan, koska ei ollu varaa siihen.

Teknologian kehitys

Useammasta haastattelusta nousi myös esiin teknologian kehityksen vaikutus opinto-ohjaukseen. Eräs haastateltava näki teknologian tarjoamat mahdollisuudet hyvin

positiivisessa valossa, sillä hän koki työn tekemisen helpottuneen merkittävästi esimerkiksi erilaisten tietokantojen avulla.

Toinen haastateltava taas kertoo huomanneensa teknologian kehityksen vaikuttaneen vaatimustason kasvuun oppilaiden kohdalla. Haastateltavan mukaan informaatiomäärä on lisääntynyt teknologian myötä merkittävästi, ja siten myös oppilaat joutuvat selviytymään tämän informaatiotulvan keskellä.

Kansainvälistyminen

Myös kansainvälistymisen vaikutukset koulumaailmaan ilmenevät useamman haastateltavan puheista, mikä nousi esiin myös Jankon (2000, 111) tutkimuksesta. Eräs haastateltava kertoi Balkanin sodan vaikuttaneen Kymenlaakson alueeseen sinne saapuvien pakolaisten muodossa, mikä näkyi jonkin ajan kuluttua myös koulun arjessa maahanmuuttajaoppilaina ja sittemmin kokonaisina maahanmuuttajaluokkina. Toinen opinto-ohjaaja mainitsi myös itänaapurin vaikuttaneen koulujen kansainvälisyyden lisääntymiseen.

Maahanmuuttajien lisääntyminen luonnollisesti toi omat uudenlaiset haasteensa koulun arkeen, ja kulttuurillisten erojen kanssa elämisestä tuli arkipäivää. Haastateltava kertookin eräänä esimerkkinä yksilöohjaustilanteen, jonne maahanmuuttajataustainen ohjattava saapui oman isänsä kanssa.

Muistan ensimmäisen tämmösen niinku ensimmäisen, tämmösen ku se maahanmuuttajapoika, oisko se nyt sit ollut kurdi, niin, niin mä yritin sille varata ohjausaikaa niin, niin hän sit sano et hänen pitää kysyä isältä et millon hänelle sopii. Ni mä olin sit et niinku et siis isältä, et mä olin kyl niinku sun kanssa keskustelemassa, niin eiku hän sit pyys isän siihen ohjaustilanteeseen mukaan et oltiin siinä sit kolmestaan.

Tästäkin esimerkistä on nähtävissä, että maahanmuuttajien ohjaaminen vaatii uutta tietoa, jota muutama haastateltava olikin lähtenyt hankkimaan erinäisistä koulutuksista.

Yhtenäiskoulun vaikutukset

Kahden haastateltavan mukaan myös kouluasteiden yhdistämisellä oli vaikutusta koulun arkeen. Vaikutukset eivät ulottuneet suoranaisesti opinto-ohjaukseen, mutta esimerkiksi salassapitovelvollisuus hankaloitti opinto-ohjaajien ja opettajien välistä yhteistyötä. Toinen opinto-ohjaaja kritisoi vahvasti yhtenäiskoulun ideaa, jossa hyvin eri ikäiset, eri kehitysvaiheissa olevat oppilaat laitetaan resurssien puutteiden vuoksi ”yhteen pakettiin”, kuten alla olevasta sitaatista on nähtävissä.

Lapsii, eskarilaisista ysiluokkalaisiin ja sit esimerkiksi, samat päivänavaukset, samat joulujuhlat öö.. olihan niit aluks eri, mut niit ruvettiin pitää sit, rahanpuutteen takia tietenkkin, nii tää ei mun ajatusmaailmaan sopinu yhtää, et jokaisen lapsen erilainen kehitysvaihe jätetään kokonaan huomioimatta ku tehää tällänen yhteinen paketti, kaikki istuu jossain samassa juhlassa kuin urheiluseuran, urheilukentän katsomos, ja kukaan ei viihdy ku sieltä ei tuu just itellee sopivaa ohjelmaa, se oli minust sellanen, mitä mie purnasin, mut mille mie en mahtanu mitään.

Lisäksi samainen opinto-ohjaaja kuvasi yhtenäiskoulun luoneen ongelmia myös opettajien auktoriteettiasemiin liittyen. Haastateltavan mukaan alakoulun opettajalla ei ollut kovinkaan kummoista vaikutusvaltaa yläkoulun oppilaaseen arvostuksen puutteen vuoksi, ja tällä oli haastateltavan mukaan negatiivinen vaikutus koulun yhteishenkeen.

Arvostus opinto-ohjausta kohtaan

Kuten aiemmin tässä luvussa on mainittu, opinto-ohjauksen arvostus haastateltujen uran alkuvaiheessa ei ollut vielä kovin korkea. Koska opinto-ohjaus oli vielä tuolloin niin uusi työn muoto, ei opinto-ohjaajan työtä ja työn tarkoitusta ymmärretty tässä vaiheessa kovinkaan selkeästi. Opinto-ohjaajan rooli koulun yhteisössä haki vielä paikkaansa etenkin muiden yhteisön jäsenten näkökulmasta katsottuna, ja haastateltavat kertoivatkin työyhteisöstä nousseen vastustusta tätä uutta alaa kohtaan.

Haastatteluista kuitenkin ilmenee selvä yhteneväisyys siinä, että haastateltavat kokivat opinto-ohjaajien arvostuksen kasvaneen heidän uransa aikana. Eräs haastateltava kertookin kokeneensa erityistä arvostusta muun työyhteisön jäseniltä viimeisten työvuosiensa aikana. Haastateltavien mukaan arvostus opinto-ohjaajan työtä kohtaan

kasvoi työnteon kautta – alettiin nähdä niitä tuloksia, joita ohjaustyöllä saavutettiin, kuten seuraavassa sitaatissa osuvasti kuvataan:

Et se oli yks arvostuksen asia monille muille opettajille ku ne näki et hei meidän oppilaat jatkaa seuraavaan oppilaitokseen. Et se arvostus nousee sit sitä mukaa, että tekee sitä tärkeätä sarkaa.

Yllä olevassa sitaatissa eräs haastateltava kertoo opettajien ymmärtäneen opinto-ohjauksen merkityksen esimerkiksi siinä, kun heidän oppilaat etenivät kaikkien haasteiden jälkeen, opinto-ohjaajan tukemana, jatkokoulutuspaikkoihin. Tällaisten hienojen tulosten kautta muussa työyhteisössä alettiin nähdä opinto-ohjaajan työ erittäin tärkeänä ja merkityksellisenä, ja arvostus opinto-ohjausta kohtaan alkoi kasvaa.

5.3.2 Näkymiä opinto-ohjauksen tulevaisuuteen

Haastateltavien opinto-ohjaajien uran aikana on täten tapahtunut melkoisesti erilaisia muutoksia, joilla on ollut enemmän tai vähemmän vaikutusta opinto-ohjaukseen. Haastattelujen perusteella haastateltavat eivät usko muutosvauhdin kuitenkaan hidastuvan, vaan ajattelevat opinto-ohjaajien kohtaavan uudenlaisia haasteita myös tulevaisuudessa.

Opinto-ohjaajien haastatteluista ei noussut esiin keskenään kovin samanlaisia ajatuksia tulevaisuuden muutoksista. Kuitenkin ilmaistujen ajatusten takana on selkeästi sama tekijä - yhteiskunnan muutos, jolla on vaikutusta nuoriin. Jokainen haastateltavista siis näkee nuorten tulevan muuttumaan tulevaisuudessa, mikä nähtiin johtavan ohjauksen tarpeen lisääntymiseen. Ohjauksella nähtiin siis entistä suurempi rooli tulevaisuudessa, mutta kuitenkin tiedostettiin taloudellisten haasteiden todellisuus, mikä saattaa johtaa yhä niukkeneviin resursseihin.

Muutama haastateltava nosti esiin perheissä lisääntyvät ongelmat, jotka heijastuvat voimakkaasti myös kouluun. Haastateltavat uskovat vaikeiden kotiolojen lisääntyvän tulevaisuudessa yhä enemmän, mistä seurauksena nuoret oirehtivat yhä voimakkaammin. Eräs haastateltava kertoo työskennelleensä opinto-ohjaajan kanssa,

joka oli aiemmin työskennellyt psykiatrisena sairaanhoitajana. Haastateltava kertoo kollegansa tietämyksen olleen erittäin tärkeää useissa tilanteissa etenkin uran loppuvaiheessa, ja haastateltava ajattelisikin vahvemman ja runsaamman yhteistyön mielenterveysalan henkilöiden ja koulun välillä olevan yksi keino vastata nuorten lisääntyvään ongelmakäyttämiseen.

Ni kyllä se loppuaikana varsinki ku oltiin töissä ni oikeen tunki et semmone pitäs olla jokikisellä ku niin paljon on niit ongelmatapauksii, mielenterveysongelmia.

Nuorten ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen vapautuminen nähtiin myös olevan yksi tulevaisuuden haaste erään opinto-ohjaajaan mielestä. Nuorten asenne vanhempia kohtaan on haastateltavan mukaan muuttunut vuosien aikana vähemmän kunnioittavampaan suuntaan, ja haastateltava uskoo tämän muutoksen jatkuvan edelleen. Haastateltava näkee aikuisen auktoriteettiaseman puutteen synnyttävän ongelmia tulevaisuudessa, minkä vuoksi haastateltavan mielestä olisikin tärkeää pitää tiukemmin kiinni siitä, että nuoria ohjataan ylhäältäpäin - ei olla täysin tasavertaisia tai kaverillisia.

Kyl se käytännössä et jos se lepsuuntuu, vie enemmän toi nuorten asenne vanhempii ihmisiin kohtaan ni niin kyl ne on liemes koulus, kyl työ tuutte oleen liemes koulus.

Ammattikoulussa työskentelevät opinto-ohjaajat nostivat esiin omatoimisen opiskelun kasvavan trendin. Etenkin toinen opinto-ohjaajista on todella kriittinen omatoimista opiskelua kohtaan, eikä usko sen olevan liian suurissa määrin hyvä nuorten kannalta. Haastateltavat uskovat omatoimisen opiskelun ensin lisääntyvän tulevaisuudessa, ja sitten lopulta kohtaavan tiensä päin ja vähentyvän radikaalisti. Haastateltavat eivät siis usko omatoimisen opiskelun toimivuuteen ammattikoulussa, ja siksi uskovat paluun vanhoihin tapoihin koittavan ennemmin tai myöhemmin.

Kuten aiemmin on mainittu, teknologian kehityksellä on ollut vaikutusta opinto-ohjaajien työhön pitkän uran aikana, ja tämän kehityksen uskotaan vaikuttavan opinto-ohjaukseen edelleen tulevaisuudessa työtä helpottavasti. Eräs haastateltava ajattelee kehityksen olevan hyvä asia, mutta muistuttaa, ettei teknologia yksistään kykene auttamaan nuorta elämän valinnoissa. Haastateltava painottaakin opinto-ohjaajan tärkeää roolia nuoren hankkiman tiedon analysoijana ja jäsentäjänä, eikä usko

lisääntyvän teknologian auttavan nuorta tässä tehtävässä. Lisäksi haastateltava muistuttaa, että opinto-ohjaajan tulee pysyä jatkuvasti kehityksen aallonharjalla niin teknologiaan liittyvissä asioissa kuin monissa muissakin, jotta myös oppilaat saavat ajantasaista tietoa.

Niin ei se että, että on pelit ja vehkeet josta voi kattoo tietoo, jos haluaa. Vaan on ihminen joka tarjoaa sulle sit tietoo, ja rupee analysoimaan sitä tietoo sen kans, et mikä asia sinuu kolahtaa ja mikä sinuu kiinnostaa ja..

Et kyl mie oon sitä mieltä, et ku nää systeemit muuttuu niin hirveen kovaa tahtii, ni se että kotona puhutaan, et mie oon käynny lukion vuonna viis ja nyt eletään vuodessa nelkytviis ni taa.. ei se oo enää sama asia, et kyl pitää olla ihminen joka pystyy antaa sulle ajankohtaista tietoa, silloin ku sä sitä tarvitset.

Koska muutoksia on opinto-ohjaajien uran aikana tapahtunut valtavasti ja myös tulevaisuus nähdään muutosten sävyttämänä, nousee useasta haastattelusta esiin opinto-ohjaajan tarve jatkuvalla tietojen päivittämiselle ja kouluttautumiselle. Haastateltavista suurin osa oli käynyt uransa aikana koulutuksissa, osa enemmän ja osa vähemmän. Haastateltavien puheista on kuitenkin nähtävissä, että halua ja tarvetta kouluttautumiselle olisi ollut enemmänkin, mutta ajan rajallisuuden ja taloudellisten tekijöiden vuoksi kouluttautuminen ei aina ollut mahdollista. Haastateltavat pitävätkin ehdottoman tärkeänä asiana sitä, että tulevaisuudessa kouluttautumiselle järjestetään paremmat mahdollisuudet, sillä muuten kehityksen aallonharjalla on mahdotonta pysytellä. Tämä tulos on yhdenmukainen Jankon tutkimuksen (2000, 140) kanssa, jonka mukaan olisi tärkeää mahdollistaa opinto-ohjaajien tarvittava kouluttautuminen, jotta pysyttäisiin koko ajan uudistuvien tehtävien tasolla.

5.4 Uran loppuvaiheet ja eläköityminen

Viimeisessä luvussa käydään läpi tulokset liittyen haastateltavien opinto-ohjaajien uran loppuvaiheisiin ja eläköitymiseen. Ensimmäiseksi esittelen ikääntymisen vaikutuksia opinto-ohjaajien uran loppuvaiheisiin, ja toisena aiheena käydään läpi tuloksia liittyen eläköitymisprosessiin. Lopuksi esittelen tuloksia liittyen haastateltavien elämään eläköitymisen jälkeen.

5.4.1 Ikääntyessä fokus työssä perusasioihin

Haastateltavista opinto-ohjaajista jokainen huomasi ikääntymisen vaikuttavan jollain tavalla työhön. Haastateltavat kuitenkin nostavat esiin keskenään aika erilaisia huomioita siitä, millaiset vaikutukset ikääntymisellä oli.

Yhtenä selkeänä yhteneväisyytenä haastatteluista nousee esiin ikääntymisen vaikutus työnkuvaan. Useampi opinto-ohjaaja kertoo, että viimeisten vuosien aikana pysyteltiin työssä enemmän vain pakollisten tehtävien parissa, eikä enää lähdetty mukaan ylimääräisiin tai pidempikestoisiin projekteihin tai kehitystoimintaan. Tämä tulos poikkeaa Eteläpellon ja Tynjälän (1999, 267-269) esittelemän työuran viimeisestä vaiheesta, jossa osallistutaan kehittämistyöhön ja päätöksentekoon. Haastateltavat kertovat osallistuneensa aktiivisesti erilaisiin kehittämistehtäviin ja olleensa mukana päätöksenteossa, mutta viimeisten vuosien aikana näistä vetäydyttiin enemmän tai vähemmän.

Yksi haastateltava kertoo vetäytymisen syynä olleen valmistautuminen tulevaan. Muutama haastateltava taas kertoo taka-alalle siirtymisen syynä olleen ikääntymisen myötä vähentyneen energian. Eräs haastateltava kertookin energisimpien vuosien olleen 30-40 ikävuoden välillä, jonka jälkeen sitten hiljalleen alettiin keskittyä enemmän perushommien tekemiseen.

Nii et ne uudet ideat ja tälläset, kylhän niit tuli loppuu asti, mut ehkä niil oli pienempi, niil oli pienempi merkitys ku mitä silloin joskus tosissaan siel -- (koulun nimi poistettu), ku aina kehiteltiin jotain uutta ja aina tehtiin jotain uutta ja se oli hirveen mukavaa aikaa silloin.

Yksi haastateltava puolestaan ei kokenut ikääntymisen vaikuttaneen jaksamiseen negatiivisesti, vaan kertoo olleensa hyvin energinen ihan uran loppuun saakka, mikä oli selkeästi aika poikkeava tilanne verrattuna muiden haastateltavien kokemuksiin. Vaikka haastateltava vetäytyikin isommista projekteista, niin hän halusi silti tietoisesti pysyä aktiivisena ja virkeänä viimeisetkin vuodet, mistä kertoo esimerkiksi opinto-ohjaajajarjoittelijan ottaminen viimeiseksi lukuvuodeksi:

Mutta tota, joo, ja sit must oli jotenki itelle tärkeetä se et mä oon niinku ite sataproseptisest mukana työelämässä ihan viimeeseen työpäivään asti, et se oli mulle jotenki kauheen tärkeetä. Niinku just mä olin sillon vikana keväänä ku olin opon, niin ennen eläkkeelle jäämist, ni mä otin viel opoharjoittelijan siihen. [naurahtaa] Mä ajattelin et se pitää hyvin virkeenä siinä vielä, etten mä nyt vaan ajattelis ettei täs nyt enää viiti tehdä mitään.

Eteläpellon ja Tynjälän (1999, 269) mukaan työuran viimeisessä vaiheessa syntyy kyky olla apuna kollegoiden ammatillisessa kehittämisessä. Tämän voidaan nähdä toteutuneen haastateltavan kohdalla hänen opinto-ohjaajaharjoittelijan ohjaamisen kautta.

Energinen opinto-ohjaaja myös opiskeli itse jatkuvasti jotain uutta välttääkseen tilanteen, jossa olisi alkanut halveksia muiden ymmärtämättömyyttä – hän koki pystyvänsä siten paremmin asettumaan toisten asemaan oppijana. Haastateltava uskoo viimeisten työvuosien energisyyteen vaikuttaneen suurilta osin se, että hän säästy suuremmilta terveydellisiltä ongelmilta ja eläköityi heti kun se oli mahdollista.

Erään haastateltavan kohdalla terveysongelmilla oli selkeästi vaikutus uran loppuvaiheisiin. Stressistä ja homeongelmista johtuneiden terveysongelmien vuoksi haastateltava koki, ettei keskittymiskyky riittänyt enää samalla tavalla ohjaustilanteisiin, eikä innostusta enää löytynyt aiempien vuosien tapaan.

län puolesta pisimpään opinto-ohjaajana toiminut haastateltava olisi kaivannut uran loppuvaiheessa enemmän järjestettyjä koulutuksia, jotka olisivat mahdollistaneet itsensä kehittämisen. Haastateltava koki, että ikääntyessä oma innostus ei enää ollut niin voimakasta, että se olisi ajanut hänet opiskelemaan jatkuvasti uusia asioita, vaan uran lopussa siihen olisi tarvinnut hieman vetoapua ulkopuolelta.

Et siinä ois esim koulutuspäivä kerran viikkoo. Se ois vaikka perjantai, sehän vaatis sitten sen, et pitäis lähteä jonnekin kauemmaksi, se maksaa, mut semmonen siinä ois, että se ois niin uus homma, että siihen vois asennoituu ihan toisen lailla.

Toisena selkeänä yhteneväisyytenä ikääntymisen kokemuksiin haastatteluista nousi esiin ikäeron kasvu oppilaisiin ikääntymisen myötä – suhde oppilaisiin muuttui. Usea haastateltava korosti sitä, että on hyvin erilaista työskennellä nuorten kanssa itekin suhteellisen nuorena, kun taas uran loppuvaiheissa ikäero nuoriin alkoi olla aika merkittävä.

Ku mieki menin alle kolkyt vuotiaana, ni se ikärakoki oppilaisii, et mieki aina ihmettelin vanhoi opettajii et miks ne on tommosii, mut ku se ikärako alkaa kasvaa nii tottakai se vaikuttaa. Viiskytyviis vuotiaana kättelee kuustoistvuotiasta ihan eri silmil ku kakskytyhteksä vuotiaana.

Siis et se suhde, et se oppilas ja miä, et ku miä oon 30 ja oppilas on 15v. ni se on ihan erillainen ku miä oon 60 ja se oppilas on 15, eli tota se, se ku se ikäero mun ja oppilaiden välillä kasvo, ni kyllähän se väkisinkin vaikutti, et tota.. mitenköhän se ois siin työssä vaikuttanu, mut aika pitkää jakso olla kiinnostunu niinku nuorison, muustaki ku koulumaailmasta, niinku mikä bändi oli milloinkin muotia, et aina ku tulee uusii sanontoi, et mitä ne tarkoittaa ja tota. öö.. et mikä on in ja mikä out, mut sit jossain vaiheessa totes, että E.V.V.K.

Alempi sitaatti kuvaa oivasti sitä, että ikääntyessä ei enää välttämättä jaksettu pysytellä samalla aaltopituudella nuorten kanssa kuin uran alkuvaiheissa, jolloin ikää itsellä oli vähemmän. Nuorempina jaksettiin imeä itseensä nuorisokulttuuria voimakkaammin ja pysyä kartalla siitä, mikä on kullakin hetkellä suosittua nuorison keskuudessa, mutta iän myötä keskityttiin enemmän työn tekemiseen kuin trendien seuraamiseen. Toisaalta yksi haastateltava kertoo melko vastakkaisen kokemuksen; hän pelkäsi kovasti putoavansa kärryiltä nykynuorison menosta, mutta pysymällä herkkänä ja valppaana nuorison signaaleille ei tätä kuitenkaan tapahtunut iän myötäkään.

Ikääntyminen siis vaikutti kaikkien haastateltujen opinto-ohjaajien työhön tavalla tai toisella. Kuitenkaan ikääntyminen yksistään ei vaikuttanut kenenkään työhön ratkaisevasti, mikä johtunee ainakin osittain siitä, että yhtä lukuun ottamatta haastatellut opinto-ohjaajat eläköityivät heti sen ollessa iän puolesta mahdollista.

5.4.2 Valmiit lähtijät

Haastateltavista opinto-ohjaajista viisi jäi eläkkeelle heti, kun eläköityminen oli heille mahdollista. Näistä yhden opinto-ohjaajan kohdalla eläköitymispäätökseen vaikutti aviopuolison sairastuminen ja sen myötä omaishoitajan työn alkaminen, kun taas muut tekivät päätöksen eläköityä omaan haluun perustuen. Haluun eläköityä vaikutti muiden opinto-ohjaajien kohdalla kokemus siitä, että oma osuus työelämästä on jo hoidettu, sekä halu päästä nauttimaan eläkepäivistä terveinä ja elinvoimaisina.

Haikuhan siin tuli ku joutu lähtemään. Sanoin rehtorille et minuu on sit turha pyytää sijaiseksi, en ala enää ku tää latu on hiihetty loppuun ja mie oon maalissa, mut kylhän sielt niinku ilolla itkien lähettiin.

Ja se on minust silleenki just et ku on tykännyt niin siit työstä, ni minust jotenki tuntuu et on sit kuitenkin helpompi sillei et ku lähtee pois. Ku joku taas sit ajattelee sillei et voi lähtee. Mut mie ajattelen sen niinku jotenki toisin päi. Et ku kumminki aattelee, et ku se on se aika, et sit ku ei kuitenkaa tiiä siit tulevastakaa nii niit eläkepäiviiki on kuitenkin tosi kiva viettä.

Yllä olevista sitaateista on myös nähtävissä, että haastateltavien eläköitymispäätöksiin ei vaikuttanut motivaation heikkeneminen tai muut itse työhön liittyvät syyt. Haastateltavien kohdalla päätös syntyi kokemuksesta, että työt on heidän osalta saatettu loppuun, ja nyt oli aika nauttia muista tärkeistä asioista elämässä. Tämä ajatus on selkeästi yhdenmukainen Eteläpellon ja Tynjälän (1999, 268-269) kuvaaman eläköitymisen kynnyksellä tapahtuvan ajatusprosessin kanssa, jonka ensimmäisessä vaiheessa keskitytään pohtimaan uran parhaita hetkiä ja onnistumisia, mistä tuloksena syntyy positiivinen tarkentaminen. Positiivinen tarkentaminen luo tunteen siitä, että työ on tehty hyvin ja on vapaus eläköityä, mikä nousi esiin selvästi myös tämän tutkimuksen haastatteluista.

Yksi haastateltavista jatkoi vielä muutaman vuoden työelämässä eläkeiän saavuttamisen jälkeen. Syynä työssä jatkamiselle oli työyhteisön toiveet pitää hänet vielä mukana tiimissä sekä myös oma halu jatkaa, vaikkakin terveysongelmat olivat vaivanneet haastateltavaa jo pidemmän aikaa. Sairastelu nakersi kuitenkin loppujen lopuksi työmotivaatiota siinä määrin, että haastateltava joutui myöntämään työuran olleen siinä. Epävarmuus siitä, meneekö hänen terveydellinen tilansa entistä huonompaan suuntaan, oli viimein lopullinen syy eläköitymiselle.

Haastatteluista nousee selkeänä yhteneväisyytenä esiin se, että kaikki haastateltavat opinto-ohjaajat olivat valmiita jäämään eläkkeelle eläköitymisen hetken koittaessa. On kuitenkin huomattavissa eroja siinä, minkälaiset olivat opinto-ohjaajien viimeiset ajat työssä ja tunnelmat ennen tuota hetkeä. Osa haastateltavista oli jo hieman kylläntyneitä työhön viimeisten kuukausien tai lukukausien ajan, ja odottivat tiedossa olevaa eläköitymistä, kuten alla olevat sitaatit osoittavat.

Ei mul ollu semmosii vaikeuksii. Itseasiassa se viimeine puol vuotta oli aika kitkuttelua, et olis pitäny varmaa lähtee heti sillo syksyl, mut mie olin helmikuuhu asti töissä.

Mutta kyl siin vähän semmosta, tosiaan sellasta hyytymistä tapahtu.

Osa taas koki eläköitymispäätöksen vaikuttaneen työuran loppuvaiheisiin vapauttavasti, mikä sai haastateltavat tekemään ohjaustöitä innolla ja ilolla viimeisiin päiviin asti. Eläköitymisen suhteen oltiin kuitenkin hyvin odottavalla mielellä, mutta myös viime hetkistä työelämässä nautittiin täysin siemauksin.

Erään haastateltavan kohdalla yksityiselämän olosuhteiden muutokset aikaansaiivat päätöksen eläköityä heti eläkeiän koittaessa. Mikäli puolison sairastuminen ei olisi vaatinut jättäytymistä työelämästä, olisi haastateltava voinut vielä jatkaa työssä ainakin jonkin aikaa. Eläköitymispäätöksen tehtyään hän kuitenkin koki itsensä varsin valmiiksi jättämään työelämän, eikä olisi enää voinut kuvitella jatkavansa työssä eläkeiän koittaessa. Tätä ajatusprosessia kuvaavat seuraavat sitaatit:

Et mie oisin voinnu ihan hyvin jatkaa viel pari vuotta, et et.. mul ei oikeastaan koskaan tapahtunu sellasta totaallista kyllästymistä omaan työhön. Esimerkiksi se oli jännä aina kesäloman lopus, ku pitäis sanoo aina et voi vitsi ku työt alkaa taas, ni mie en koskaan kehannu sanoo, et voi ku kiva ku pääsee töihin.

Et sitte jos joku ois kesällä sanonnu, että et sä pääsekkää eläkkeelle, ni mie oisin varmaan saannu hermoromahduksen siin vaihees.

Toinen selkeä yhteneväisyys haastateltavien kohdalla oli haikeuden tunteminen eläköitymisprosessin loppumetreillä. Viimeisinä aikoina ennen eläköitymistä mietittiin paljon kuluneina vuosina tehtyä työtä ja sen suurta merkitystä lukuisten nuorten elämässä, mikä myös liittyy Eteläpellon ja Tynjälän (1999, 268-269) kuvaamaan ajatusprosessiin, jonka ensimmäisessä vaiheessa pohdintaan työn parhaita hetkiä. Alla oleva sitaatti kuvaa osuvasti tätä ajatusprosessia seuraavasti:

Sehän herätti paljo ajatuksii silloin keväällä, koska oli jäämässä, ja kaikki kyseli, et miltä nyt tuntuu ja miten, mikä on ollu parasta ja mikä on muuttunu ja joutu itekki mieltii. Koululehteenkin piti tehdä juttu siitä ja, niiku rupes miettimään sitä, että kuinka monta nuorta mun käsien läpi on menny no sitä ei pysty tarkkaa laskemaan, mut joku 2300, 2500 jotain sellasta ja kun aattelee, mitä niist on tullu, et siel on maisterista murhaajaan ja ee.. lehtorist luuseriin ja öö.. eli kaikkee mahollista mitä maa päällään kantaa, ni siin on päässy sipasemaan tai hieman niinku elämään hetki uskomattoman monen ihmisen rinnalla.

Haikeuden tunteita ei koettu pelkästään eläköitymisen hetkellä, vaan tunteet tulvivat pintaan myöhemminkin. Usea haastateltava kertoi etenkin eläköitymistä seuraavan syksyn olleen melko haasteellinen, koska muistot aiempien syksyjen koulun käynnistyvistä arjesta tulvivat mieleen hyvin voimakkaina. Irrottautuminen opinto-ohjaajan työstä siis kesti jonkin aikaa, ja jotkut haastateltavat joutuivat prosessoimaan suurta muutosta melko pitkään. Eräs haastateltava kertoo tästä irrottautumisprosessista seuraavasti:

Et sit lähettiin seuraavan syksyn ku koulu alko ni Viroon, meni täältä Sillanmäkeen se Vironia laiva Kotkast, ni autoon hypättiin Kapo ja vaimo ja koira ja mie, ja ku jouduttii yö oleen siel laivas ni vaimo sano et ota ny se viskis ni tiedät olevas eläkkeel ku sie koko ajan funtsaat et no nyt siel ne on kokoontunut. Et se oli siis ihan, en ikinä ois uskonut et se ammatti roolittaa sinuu niin kovin et seuraava syksy oli se vaikein paikka, jäädä niinku eläkkeelle.

Tutkimuksen selkeänä tuloksena on siis haastateltavien opinto-ohjaajien yhdenmukaiset ajatukset siitä, että aika eläköitymiselle oli heidän kohdallaan juuri oikea, vaikkakin tunteet eläköitymistä ennen ja varsinaisella eläköitymisen hetkellä vaihtelivat.

5.4.3 Aktiiviset eläkeläiset

Suurinta osaa haastatelluista opinto-ohjaajista yhdistää eläköityminen heti eläkeiän koittaessa. Täten haastateltavat olivat eläköityessään suhteellisen nuoria eläkeläisiä, ja yhtä lukuun ottamatta jokainen oli oikein hyväkuntoinen ja elinvoimainen eläkeiän koittaessa. Yksi opinto-ohjaaja, joka jatkoi uraansa vielä muutaman vuoden eläkeiän saavuttamisen jälkeen, kärsi terveysongelmista.

Lieneekö vaikutusta eläköitymisellä jo suhteellisen varhaisessa vaiheessa vai haastateltavien persoonilla, mutta toinen selkeä yhteneväisyys opinto-ohjaajien kohdalla on varsin aktiivinen elämäntyyli eläkkeellä. Usea haastateltava kertoo haastattelussa pysyvänsä tietoisesti aktiivisena arjessa, sillä aktiivisuudella ajatellaan olevan hyvin tärkeä merkitys fyysisen ja henkisen kunnon ylläpidossa ikävuosien karttuessa. Muutama nostaa esiin myös sen, että erilaisen tekemisen kautta syntyy arkeen rutiinit. Erilaisista aktiviteeteista syntyy arkeen rytmi, mikä on tärkeä asia arjen mielekkyyden

kannalta. Rutiineiden nähdään myös luovan turvallisuutta, mikä on erityisen tärkeä asia erään haastateltavan mielestä.

Aktiivisesta elämäntyylistä kertovat haastateltavien lukuisat harrastukset ja ajanviettotavat - harrastetaan urheilua eri muodoissa, metsästetään, kalastetaan, matkustellaan kumppanien kanssa, mökkeillään, vietetään aikaa lastenlasten kanssa ja opiskellaan kieliä. Eräs haastateltava lähti yrittäjäksi perustamalla sähköalan yrityksen heti eläköitymisen jälkeen. Yksi puolestaan toimii puolisonsa omaishoitajana kokopäiväisesti.

Haastateltavien elämä eläkkeellä on siis varsin aktiivista, ja haastateltavat kertovat nauttivansa tästä aktiiviteettien täyttämästä arjesta. Haastatteluista välittyi selkeästi, että jokainen todella nauttii eläkkeellä olosta – elämänilo välittyi vahvasti jokaisen haastateltavan puheista.

Et mei on kyl molemmilla hyvin samanlainen asenne, et ollaan kyl nautittu todella paljon täst eläkkeel olost, et ku nyt on sit voimaa mennä. Ja aina tuntuu sunnuntait, et nythän on niinku sunnuntait koko aika. Aina vaan on niinku sellanen, et sunnuntaiha tää on nyt tää meidä elämä.

Haastateltavien mukaan omia intohimojaan myös kykenee toteuttamaan aivan toisella intensiteetillä, koska työelämän pyöryksestä poistumisen jälkeen energiaa kaikkeen muuhun riittää ihan eri tavalla, kuten seuraava sitaatti kiteyttää:

Mul on ihan, mä oon kyl nauttinut eläkkeel olost tosi paljon, ja just se energisyys, et ilman muuta se työelämä vie niinku tavallaan sen, et nyt on niin energinen ku pystyy tavallaa ite miettimään et mitä tekee, niinku ihan toisel tavalla.

Haastateltavat siis kuvaavat arjen sujuvan oikein mukavasti, ja osa haastateltavista on huomannut ajan kuluvan todella nopeasti. Haastateltavista kenelläkään ei ole ollut täten vaikeuksia sopeutua eläkkeellä oloon – päinvastoin, he kokevat tämän elämänvaiheen olevan hyvin mielekästä. Tästä johtuen kukaan haastateltavista ei ole saanut ohjausta eläkkeellä ollessaan, ja jokainen ilmaisee hyvin selkeästi, ettei ohjaukselle ole ollut minkäänlaista tarvetta. Haastateltavat ovat saaneet luotua elämästä nautinnollista, heidän tarpeensa täyttävää elämää.

Arjen mielekkyys ja vauhdikkuus on varmasti auttanut työelämästä irrottautumisessa - kukaan haastateltavista ei tunne juurikaan kaipausta koulumaailmaan. Haastatteluista nousee selkeästi esiin, että kukaan haastateltavista ei ole enää halukas palaamaan takaisin työelämään. Usea haastateltava ajattelee saattaneensa työnsä lopulliseen päätökseen opinto-ohjauksen parissa, jonka jälkeen on muiden opinto-ohjaajien vuoro jatkaa tuota tärkeää työtä nuorten parissa. Yksi haastateltava painottaa lisäksi, että olisi myös väärin tunkeilla takaisin työelämään vieden nuorempien paikkoja, kuten sitaatti alla osoittaa.

Sielhä on paljo sellasia jotka jäi eläkkeelle, ja tuli seuraavan aamun takas. Minust se on väärin, et pitää sit nuorille antaa ne työmaat ku kerra eläkkeelle jäädää. Ei se oo oikee et tallataan sit tuntiopettajaks saman tien.

Yksi yhteys menneisiin työvuosiin opinto-ohjauksen parissa on silti säilynyt haastateltavien elämässä myös eläköitymisen jälkeen – eläköityneiden opinto-ohjaajien opotiimi. Jokainen haastateltava kertoo olevansa mukana opotiimin säännöllisissä kokoontumisissa, ja nämä yhteiset tapaamiset ovat heidän mielestään hyvin mielekkäitä. Haastateltavat nostavat kuitenkin esiin, että opotiimin tapaamisissa ei muistella menneitä tai muuten keskustella opinto-ohjauksesta, vaan vietetään rennosti aikaa yhdessä ja keskitytään nykyhetken kuulumisiin. Tämäkin seikka kertonee osaltaan myös siitä, että työelämästä ollaan päästy irrottautumaan.

Eläköityneiden opinto-ohjaajien kohdalla on tutkimuksen perusteella yhteneväisyys tiivistetysti siinä, että jokainen haastateltava todella nauttii eläkepäivistään ja elää edelleen hyvin aktiivista elämää. Lisäksi haastateltavat ovat kyenneet irrottautumaan työelämästä, eivätkä enää haikaile takaisin koulumaailmaan.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tässä kappaleessa tarkoitukseni on pohtia tutkimukseni tuloksia, arvioida tutkimuksen luotettavuutta sekä esitellä tutkimukseni esiin nostamia mahdollisia tulevaisuuden jatkotutkimusaiheita.

6.1 Yhteenveto tutkimustuloksista

Tutkimustehtävänäni oli selvittää eläköityneiden opinto-ohjaajien näkemyksiä ja kokemuksia pitkältä työuralta, opinto-ohjaajan ammatista yleisesti sekä ikääntymisestä ja eläköitymisestä. Halusin selvittää, miten opinto-ohjaajat olivat päätyneet opinto-ohjaajiksi, ja millaista opinto-ohjaus siihen aikaan oli ollut, kun he aloittivat työnsä alalla. Lisäksi halusin selvittää, olivatko opinto-ohjaajat tyytyväisiä työhönsä, ja mistä he saivat voimaa työssä jaksamiseen. Halusin myös tutkia millaisia muutoksia opinto-ohjaajat ovat uransa aikana kokeneet, ja millainen niiden vaikutus on ollut heidän työhönsä. Tavoitteenani oli näiden lisäksi selvittää, miten ikääntyminen on vaikuttanut opinto-ohjaajien uraan, ja millainen kokemus eläköityminen heille oli.

Haastattelemistani opinto-ohjaajista suurin osa päätyi tuohon aikaan vielä hyvin uudelle opinto-ohjauksen kentälle hieman vahingossa - joko muiden ihmisten suositusten saattamana tai jonkinlaisen pakon sanelemana, kuten esimerkiksi opetustöiden vähyyden vuoksi. Täten suoranaista halua kyseisen ammatin pariin ei ollut, mikä toisaalta on ymmärrettävissä sillä, että opinto-ohjaus siinä muodossa oli kovin tuore ilmiö. Aineistosta nousi yhteneväisesti esiin se, että haastateltavien uran alkuvaiheissa

opinto-ohjauksen työnkuva oli vasta kehittymäisillään eikä arvostusta opinto-ohjausta kohtaan vielä juuri ollut. Tämä on melko odotettavissa oleva tulos, koska opinto-ohjaus tuohon aikaan oli vasta alkanut kehittyä nykyiseen muotoonsa. Tutkimuksen mukaan nämä opinto-ohjaajat olivatkin siten melkoisia tienraivaajia opinto-ohjauksen kentällä.

Tutkimuksesta nousi erittäin vahvasti esiin haastateltavien opinto-ohjaajien tyytyväisyys työhön; työstä todella nautittiin, tehtyjä ylityötunteja ei laskettu eikä alan – tai edes työpaikan vaihtoa mietitty. Opinto-ohjaajat eivät kokeneet työssään liikaa kuormitusta tai stressiä, mikä varmasti vaikutti tyytyväisyyteen – tai toisinpäin; tyytyväisyys vaikutti siihen, ettei työ ikävistä asioista huolimatta tuntunut liian raskaalta. Tutkimuksesta nousi todella voimakkaasti esiin, että yhteistyö – etenkin opinto-ohjaajien keskinäinen, mutta myös moniammatillinen – auttoi todella paljon opinto-ohjaajien työssä jaksamisessa. Yhteistyön lisäksi voimaa työhön saatiin erityisesti nuorista, työyhteisöstä ja työelämän ulkopuolelta perhe-elämästä. Myös työn ja vapaa-ajan erottamista pidettiin tärkeänä asiana työhyvinvoinnin kannalta. Kuormittavat tekijät puolestaan olivat melko yksittäisiä, joskin selkeä yhteneväisyys on siinä, ettei kukaan ollut kokenut työtään liian kuormittavaksi. Kuormitusta työhön toivat terveysongelmat, huono johtaminen, nuorista huolen kantaminen, kiire, ristiriidat ja muutosten tuomat haasteet.

Tutkimuksen mukaan opinto-ohjauksen ydinasiana pidetään auttamista, joka korostuu myös Peavyn (2006) sosiodynaamisen ohjauksen auttamisfilosofiassa. Tätä tulosta vahvistaa myös opinto-ohjaajien kertomukset ylimääräisistä töistä, joita tehtiin vapaaehtoisesti, myös omalla ajalla, etenkin heikompiosaisten nuorten hyväksi. Opinto-ohjaajat korostivat ylipäättään nuorten asemaa - nuoret ovat opinto-ohjaajan työn keskiössä, ei kukaan tai mikään muu. Tutkimuksen mukaan opinto-ohjaajat siis kokivat vahvaa paloa nuorten – sekä hyvin pärjäävien että etenkin heikommassa asemassa olevien auttamiseen.

Tutkimuksesta nousi vahvasti myös esiin erilaisten muutosten vaikutus opinto-ohjaajien työhön. Haastateltavat olivat kokeneet uransa aikana lukuisia muutoksia - sekä yhteiskunnallisia että koulupoliittisia, joilla oli ollut vaikutusta heidän työhönsä. Tutkimuksen mukaan oppilasaineksen muuttuminen oli hyvin selkeä havainto, jonka suurin osa opinto-ohjaajista oli tehnyt. Tämä muutos kuitenkin nähtiin

mielenkiintoisesti hyvin kaksijakoisena: osa näki muutoksen oppilaissa tapahtuneen parempaan suuntaan ja osa taas huonompaan. Vahvaa kaksijakoisuutta voi selittää opinto-ohjaajien kouluaste: muutoksen huonompaan olivat havainneet ammattikoulun opinto-ohjaajat, ja muutoksen parempaan lukion opinto-ohjaajat. Yhtenäiskoulu, lama, kansainvälistyminen ja teknologian kehittyminen ovat kaikki vaikuttaneet tutkimuksen mukaan opinto-ohjaukseen enemmän tai vähemmän. Opinto-ohjauksen arvostuksessa oli myös tapahtunut muutos parempaan opinto-ohjaajien uran aikana, minkä koettiin olevan tulosta hyvin tehdystä työstä. Opinto-ohjaajien työ kohtasi jatkuvasti erilaisia muutoksia, ja näiden muutosten vaikutusten vuoksi opinto-ohjaajat kokivat tarvetta erilaisille koulutuksille, joskaan niihin ei aina riittänyt resursseja. Opinto-ohjaajat uskovat myös tulevaisuuden olevan muutosten sävyttämä, ja siksi he pitävät ehdottoman tärkeänä opinto-ohjaajien mahdollisuutta kouluttautua pysyäkseen ajan tasalla.

Suurin osa opinto-ohjaajista eläköityi heti sen ollessa mahdollista. Tämä osaltaan vaikuttaa siihen, ettei ikääntymisen vaikutukset työhön viimeisten vuosien aikana olleet mitenkään kovin merkittäviä, vaan työt jatkettiin tehdä hyvin loppuun asti. Opinto-ohjaajat kokivat ikääntymisen vaikutukset työuran loppupuolella esimerkiksi energian vähentymisenä, mistä seurauksena alettiin keskittyä enemmän työn perusasioihin. Tähän osittain liittyen tutkimuksesta nousi esiin, että ikääntyminen vaikutti suhteeseen oppilaiden kanssa, kun ikäero opinto-ohjaajan ja oppilaan välillä kasvoi. Voidaan siis päätellä, että opinto-ohjaajien asenne muuttui jonkin verran työuran loppua kohden – vaikka työn keskiössä oli edelleen nuoret, niin huomio nuoriin liittyvissä asioissa alkoi siirtyä enemmän perusasioiden äärelle, eikä enää seurattu esimerkiksi erilaisia nuorisoon vaikuttavia trendejä.

Tutkimuksen mukaan opinto-ohjaajat eivät olleet tyytyväisiä pelkästään työssä ollessaan, vaan myös eläkepäiviä viettäessään. Tutkimuksesta nousi selkeänä tuloksena esiin, että opinto-ohjaajat olivat eläköitymisen hetkellä valmiita siirtymään syrjään työelämästä ja nyt eläkepäiviä viettäessään todella nauttivat aktiivisesta elämästä työuran jälkeen. Tutkimus osoittaa, että opinto-ohjaajat nauttivat työstään erittäin paljon, mutta työuran jälkeen elämästä nauttiminen jatkuu – nyt vaan eri merkeissä. Tästä tuloksesta voidaan päätellä, että opinto-ohjaajat antoivat kaikkensa työhön, jonka jälkeen oli hyvä siirtyä syrjään ja nauttia hyvin tehdystä työstä.

6.2. Pohdinta

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää eläköityneiden opinto-ohjaajien kokemuksia uran alkutaipaleelta aina eläkepäiviin asti. Tutkimustehtävä oli melko haastava – ei pelkästään siksi, ettei kukaan koskaan ollut aikaisemmin tehnyt vastaavanlaista tutkimusta opinto-ohjaajista, vaan myös tutkimuksen rajaaminen tehtävän laajuuden vuoksi oli suhteellisen hankalaa. Jälkikäteen rajaisin tutkimusta hieman enemmän, jotta syvempi keskittyminen eri aiheisiin olisi mahdollista. Laajuuden vuoksi myös teoriaosuuden sekä tutkittavan ilmiön paikantaminen ja kuvaus oli haastavaa, ja tarkemmalla rajaamisella nämäkin olisivat voineet olla helpommin toteutettavissa. Vaikka aihe olikin tutkimattomuuden takia melko haasteellinen, halusin silti toteuttaa tutkimuksen. Uskon, että eläköityneet opinto-ohjaajat ansaitsivat saada äänensä kuuluviin. Haastattelujen teko oli erittäin mielenkiintoista, ja koen saaneeni haastatteluista paljon mukaan opinto-ohjaajan uralleni. Haastattelujen jälkeen tunsin suurta kunnioitusta haastateltuja kohtaan - oli äärimmäisen hienoa huomata, kuinka jokainen haastateltava oli valmis puhumaan avoimesti hyvin henkilökohtaisistakin asioista.

Tutkimuksen yksi selkeä tulos on, että opinto-ohjaajat ovat olleet hyvin tyytyväisiä työhönsä, ja sitä he ovat myös nyt eläkepäiviä viettäessään. Haastateltavista paistoi läpi elämänilo, joka on kantanut haastateltuja läpi elämän, mikä tuntui haastattelujen perusteella olevan opinto-ohjaajille yleistä. On mielenkiintoista pohtia, onko tällainen tyytyväinen opinto-ohjaaja historiallinen jäännös ajalta, jolloin työelämässä oli mahdollisesti hieman helpompaa vai eläköitykö tulevaisuudessakin yhtä tyytyväisiä opinto-ohjaajia? Nykyinen koulumaailma kuitenkin tuntuu päivä päivältä kiireisemmältä ja haastavammalta, ja siten mietityttääkin, miten nykypäivän ja tulevaisuuden opinto-ohjaajat pysyvät yhtä tyytyväisinä erilaisten muutosten runtelemalla ohjauksen kentällä. Toisaalta voi myös miettiä, onko aika hieman kullannut muistoja eläköityneiden opinto-ohjaajien kohdalla? Tutkimuksen tuloksena on joka tapauksessa työhönsä erittäin tyytyväiset opinto-ohjaajat, joista kukaan ei ollut kovinkaan stressaantunut tai kuormittunut uransa aikana, mikä on jokseenkin erilainen tulos verrattuna esimerkiksi Jankon (2000) ja Puhakan ja Silvosen (2011) tutkimusten tuloksiin, joiden mukaan opinto-ohjaajat kokevat työnsä olevan melko stressaavaa ja

uuvuttavaa. Toisaalta joissain tutkimuksissa on todettu opinto-ohjaajien olevan vahvasti työhönsä sitoutuneita ja kuormittavistakin tekijöistä huolimatta heillä on voimakas työn imu (esim. Takalahti 2012).

Toinen selkeä ja mielenkiintoinen tulos on yhteistyön suuri merkitys opinto-ohjaajien työhön ja työssä jaksamiseen. Yhteistyöllä voidaan ehkäistä ja vähentää opinto-ohjaajien stressiä ja työuupumusta (Ahola & Mikkola 2004, 81; Onnismaa 1996; Lairio & Varis 2000, 6, 14), ja täten onkin aiheellista pohtia, miten suuri vaikutus tutkimuksen opinto-ohjaajien kokonaisvaltaiseen tyytyväisyyteen vahvalla yhteistyöllä on ollut.

Tutkimuksesta ilmeni kahden haastateltavan alulle panema alueen opinto-ohjaajien tiimi, jota kutsuttiin opotiimiksi. Opotiimi kokoontui lähes viikoittain 1970-luvulta lähtien. Tämä tiimi tuntui olevan tukipilari jokaisen haastatellun työssä, ja moni kuvasikin tiimiä henkireiäksi. Haastattelujen perusteella opotiimin toiminta kuulostaa olleen osallistujille työnohjauksellista, ja siten tiimin luominen ja toiminta voidaan nähdä melko edistyksellisenä yhteistyömuotona siihen aikaan. Asiasta kuin asiasta pystyi avautumaan, vaikeita asioita käsiteltiin yhdessä ja aina saatiin tai annettiin apua toisille opinto-ohjaajille. Tiimissä pystyttiin käsittelemään asioita niin, etteivät ne ole jääneet painamaan mieltä. Mieli puhdistuu kuormittavista asioista puhumalla, ja sitä opinto-ohjaajat tiimissä olivat tehneet. Tämä yhteistyömuoto on varmasti erittäin tärkeä myös nykypäivänä, kun erilaisia haasteita ja ongelmatilanteita kohdataan yhä enemmän.

Opotiimin toiminnan onnistumisen on mielestäni mahdollistanut jokaisen opinto-ohjaajan tarve kehittyä ohjaustyössä - kukaan tiimin jäsenistä ei tullut alkuaikoina mukaan yhteisöön useamman vuoden kestäneen yliopistokoulutuksen jälkeen kertomaan, miten asiat teoreettisesta näkökulmasta ovat tai miten niiden pitäisi olla. Onkin oletettavissa, että tiimin jäsenet ovat olleet hyvin vastaanottavaisia, koska jokainen on ryhtynyt opinto-ohjaajaksi varsin kapealla tietopohjalla suhteellisen lyhyen koulutuksen tai opinto-ohjaajana toimimisen jälkeen, joten tällöin tuen tarve kollegoilta on ollut erityinen. Opinto-ohjaajista huokuu vahvasti tiimin merkitys heidän professionsa kehittymiseen - voisikin ajatella, että tässä ryhmässä olleet opinto-ohjaajat ovat kasvaneet yhdessä opinto-ohjaajan ammattiin. Vahva yhteisöllisyys ja kuuluminen tällaiseen yhteen hiileen puhaltavaan porukkaan on varmasti merkittävä asia niin opinto-

ohjauksessa kuin missä tahansa muussakin työssä. Uskon opinto-ohjaajien tiiviillä keskinäisellä yhteistyöllä olleen suuri merkitys opinto-ohjaajien työssä jaksamiseen ja tyytyväisyyteen.

Yhteistyömuodoista korostui ennen kaikkea opinto-ohjaajien keskinäisen yhteistyön merkitys, mutta lisäksi myös muu yhteistyö sekä koulun sisällä että koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa osoittautui tärkeäksi. Opinto-ohjaajat uskovat yhteistyön merkityksen kasvavan entisestään tulevaisuudessa, mutta resurssien niukkenemisen vuoksi on myös aiheellista miettiä, miten tärkeänä nähdylle yhteistyölle saadaan varattua riittävästi resursseja. Yhteistyöstä puhutaan paljon ja sen merkitys kyllä tiedostetaan, mutta lienee myös todellisuutta, ettei nykyisellään sen tarjoamaa potentiaalia kyetä täysin hyödyntämään (Ahola & Mikkola 2004, 81; Atjonen ym. 2009, 48-49; Onnismaa 1996; Varis & Lairio 2000, 6, 14).

Opinto-ohjaajat olivat kohdanneet työuralla lukuisia yhteiskunnallisia ja koulutuspoliittisia muutoksia, jotka vaikuttivat opinto-ohjaukseen. Opinto-ohjaajan työ oli jatkuvassa muutoksessa jo siitäkin syystä, että opinto-ohjaus alkoi opinto-ohjaajien uran alkuaikana vasta kehittymään nykyiseen muotoonsa. Opinto-ohjauksen historiallinen kehitys ja sen vaikutukset haastateltavien työhön ei noussut juurikaan esiin haastatteluista. Olisin kuvitellut opinto-ohjaajien kertovan enemmän opinto-ohjauksen kehitysvaiheista, mutta muutosten kohdalla keskityttiin selkeästi enemmän yhteiskunnallisiin muutoksiin.

Opinto-ohjaajat ilmaisivat, että olisivat kaivanneet enemmän koulutusta näiden muutosten keskellä, mutta resursseja ja aikaa niihin ei aina kuitenkaan ollut löytynyt. Tästäkään huolimatta opinto-ohjaajat eivät kokeneet liikaa stressiä muuttuvan opinto-ohjauksen kentällä, vaan olivat tyytyväisiä, ja jaksivat tehdä työtä ilolla. Tämä on toisaalta melko ristiriitainen tulos suhteutettuna siihen, miten paljon muutoksia opinto-ohjaus on viimeisten vuosikymmenten aikana kohdannut. Lieneekö tyytyväisyyden ja jaksamisen takana opinto-ohjaajien persoona, pienemmät paineet työssä vai kenties ajan kultaamat muistot?

Muutoksista johtuen luulisi opinto-ohjaajien joutuneen painimaan ainakin jonkin verran ajan rajallisuuden kanssa. Kiire on useiden aikaisempien tutkimusten mukaan ollut merkittävästi läsnä opinto-ohjaajien työssä, mikä on vähentänyt mahdollisuuksia oppilaiden henkilökohtaiseen ohjaukseen (Ahola & Mikkola 2004, 80; Jankko 2000, 143; Lairio & Varis 2000, 10, 16; Lappalainen et al. 2010, 52; Tuijula 2015, 79). Henkilökohtainen ohjaus voidaan nähdä opinto-ohjauksen tärkeimpänä elementtinä (Pekkari 2006, 17), ja siten riittävät resurssit yksilöohjaukseen nähdäänkin haasteena opinto-ohjauksen kentällä. On aika mielenkiintoista, että henkilökohtainen ohjaus ei noussut juurikaan missään muotoa esiin tutkimuksesta. Opinto-ohjaajat eivät puhuneet sen tärkeydestä, eivätkä myöskään siitä, että siihen ei olisi ollut aikaa. Toisaalta syynä tähän voisi olla, etteivät haastattelut ohjanneet tarpeeksi puhumaan näistä aiheista, tai sitten toisaalta henkilökohtainen ohjaus voidaan nähdä niin arkisena ja itsestään selvänä työmuotona opinto-ohjaajan työssä, ettei se noussut esiin siitä syystä.

Tutkimuksen mukaan eläköityminen oli opinto-ohjaajille hyvin luonnollinen ja tervetullut asia. Vaikka opinto-ohjaajat nauttivat täysin siemauksin työstään opinto-ohjaajina, poistuivat he hyvillä mielin työelämän näyttämöltä lopullisesti heti tullessaan eläkeikään. Uskon, että työhönsä ja omaan elämäänsä tyytyväinen ihminen osaa tehdä oikeita päätöksiä oikeaan aikaan - tässä tapauksessa päästää oikealla hetkellä irti työelämän pyörteistä. Opinto-ohjaajat kertoivat pohtineensa eläköitymistä edeltävinä aikoina paljon omaa työtään, etenkin merkityksellisiä ja hyviä asioita työhön liittyen. Tämän ajatusprosessin, joka tapahtui myös haastateltavien opinto-ohjaajien kohdalla, voidaan nähdä synnyttävän positiivista tarkentamista, joka tuo tunteen hyvin tehdystä työstä ja vapauden eläköityä (Eteläpelto & Tynjälä 1999, 268-269). Uskoisin myös, opinto-ohjaajat eivät kokeneet asioiden jääneen kesken, koska he olivat panostaneet työhönsä jatkuvasti. Lisäksi uskon myös, että opinto-ohjaaja ohjauksen ammattilaisena osaa suunnitella ja ohjata itse omaa elämäänsä, ja siten erilaiset nivelvaiheet elämässä, esimerkiksi työelämästä eläkkeelle siirtyminen, sujuvat helpommin. Tätä tukee myös se, että opinto-ohjaajista kukaan ei ollut saanut ohjausta eläkkeellä ollessaan, koska siihen ei koettu olleen minkäänlaista tarvetta. Haastattelujen aikana opinto-ohjaajista oli nähtävissä, että asiasta keskustelu jopa hieman huvitti näitä ohjausalan entisiä ammattilaisia.

Myönteisen kuvan eläköitymisestä luovat muun muassa perheenjäsenten eläkkeellä olo ja vapaus toimia ja harrastaa uudella tavalla (Kuusinen ym. 1994, 153) Myös tässä tutkimuksessa uskoisin perheen ja uudenlaisten toiminta- ja harrastusmahdollisuuksien vaikuttaneen myönteisesti eläköitymiseen jokaisen opinto-ohjaajan kohdalla. Uskoisin, että opinto-ohjaajat olisivat saattaneet jatkaa työelämässä vielä eläkeiän ylittämisen jälkeen, jos heillä ei olisi ollut elämäkumppania, jonka kanssa mielekästä ja aktiivista uutta elämänvaihetta lähdettiin rakentamaan. Perheen merkitys oli suuri jo työuran aikana, mutta eläkkeelle siirryttäessä kumppanin merkitys näytti vain kasvaneen.

Haastatteluja ja ylipäätään koko tutkimusta suunnitellessani oletin, että pitkän uran luoneet opinto-ohjaajat olisivat edelleen melko innokkaita seuraamaan opinto-ohjauksen kehittymistä myös eläkepäivillään. Tutkimus osoitti asian kuitenkin olevan toisin: todellisuudessa kukaan haastateltavista ei kokenut opinto-ohjaukseen kohdistuvaa julkista keskustelua kovinkaan mielenkiintoiseksi. Suurin osa opinto-ohjaajista mainitsi lukevansa tai katsovansa uutisen aiheesta, jos sellainen silmien eteen osuu, mutta minkäänlaista paloa ei haastatelluilla aiheeseen enää ollut. Tämä ilmiö toistuu myös eläköityneiden opojen opotiimin tapaamisissa, joissa keskustellaan nykyhetken kuulumisista, eikä enää palata muistelemaan menneitä. Myös nämä seikat vahvistaneet opinto-ohjaajien työelämästä irrottautumisen onnistumista: taaksepäin ei enää katsella, vaan keskitytään täysillä nykyhetkeen.

Viimeisimpänä haluan vielä nostaa esiin tutkimukseni tuloksen, jonka mukaan opinto-ohjaajat kokevat opinto-ohjauksen ydinasiana auttamisen, joka korostuu myös Peavyn (2006) sosiodynaamisessa ohjauksessa. Opinto-ohjaajat korostivat vielä aivan erityisen paljon niiden nuorten auttamista, joiden osa oli syystä tai toisesta heikompi. Vaikka yleisten opinto-ohjauksen määritelmien mukaan opinto-ohjaus onkin nuorten auttamista – ohjaamista, opastamista, kasvun ja kehityksen tukemista – on tässä tutkimuksessa esiin noussut auttaminen jotenkin vielä syvempää ja merkityksellisempää. Mielestäni auttamisen nouseminen opinto-ohjauksen tärkeimmäksi ydinasiaaksi on mielestäni toisaalta mielenkiintoinen tulos. En tiedä olisinko itse lähtökohtaisesti käyttänyt yksistään sanaa auttaminen kuvaamaan opinto-ohjauksen perimmäistä tehtävää – en ainakaan ennen tekemääni tutkimusta. Nyt kuitenkin itse miettiessäni omaa tulevaisuuttani näen aika kirkkaana mielessäni oman tarkoitukseni opinto-ohjaajan

työssä toimimisessa – olen koulussa nimenomaan sitä heikointa yksilöä varten. En tiedä oliko tämä ajatus jo minussa ennen tutkimuksen tekemistä, vai selkeyttikö tutkimus vain tämän ajatukseni, mutta joka tapauksessa tämän tutkimuksen kautta löysin myös oman ajatukseni opinto-ohjauksen ydinasiasta – ja siitä olen kiitollinen.

6.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tässä tutkimuksessa, kuten tieteellisissä tutkimuksissa yleensäkin, on tarpeen arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Reliabiliteetti ja validiteetti ovat käsitteitä, joita tutkimuksessa yleensä arvioidaan. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen toistettavuutta, eli toisen tutkijan mahdollisuutta suorittaa sama tutkimus päätyen samoihin lopputuloksiin. Reliabiliteetti siis arvioi sitä, miten tutkimus kykenee tuottamaan tuloksia, jotka eivät ole sattumanvaraisia. Validiteetti puolestaan tarkoittaa tutkimuksen kykyä tuottaa tuloksia, jotka vastaavat juuri kyseisen tutkimuksen tutkimuskysymyksiin – validiteetilla siis arvioidaan sitä, onko tutkimuksessa tutkittu juuri sitä, mitä oli tarkoitus. Reliabiliteetin ja validiteetin arviointia laadullisissa tutkimuksissa on kuitenkin kritisoitu jonkin verran, koska ne on kehitetty kvantitatiivisten tutkimusten tarpeisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136) Seuraavaksi arvioin tekemäni tutkimuksen reliabiliteettia ja validiteettia.

Teoriaosuuden ja tutkittavan ilmiön paikantamisen ja kuvauksen osilta koen, että olen kyennyt rakentamaan ne tutkimuksen kannalta oleelliseen muotoon. Tätä varten hankin aineistoa sekä eri tietokannoista että alan keskeisestä kirjallisuudesta. Tutkimuksen taustaosion rakentaminen oli kuitenkin jokseenkin haastavaa erityisesti siksi, koska aiempia tutkimuksia aiheeseeni liittyen on melko vähän. Siten tutkimusta tukeva osio on melko yleisluonteinen. Tutkimuksia esimerkiksi eläköityneiden opinto-ohjaajien urista tai eläköitymisestä ei ole olemassa, koska opinto-ohjaus on niin nuori professio. Opinto-ohjauksen synnystä ja kehityksestä oli taas helpointa löytää tietoa. Pyrin kuitenkin hyödyntämään mahdollisimman paljon aiempia tutkimuksia ja kirjallisuutta luodakseni tutkimukselle sellaisen taustan, joka antaisi lukijalle vähintään perustiedot tutkimukseen keskeisesti liittyvistä aiheista. Tutkimustehtävän laajuus hankaloitti myös hieman

taustaosion rakentamista, ja tutkimuksen tarkemmalla rajaamisella myös taustaosion rajaaminen olisi ollut selkeämpää.

Tutkimusaineiston kerääminen alkoi tutkimustehtävän kannalta sopivien haastateltavien valinnalla. Lähestyin ensin muutamaa eläköitynyttä opinto-ohjaajaa, jotka olivat minulle ennestään tuttuja, ja pyysin heitä mukaan tutkimukseeni. Tiesin heidän luoneen pitkän uran opinto-ohjaajana, joten heidän soveltuvuutensa tutkimusta varten oli selvä. Kyseisten opinto-ohjaajien kautta sain muiden eläköityneiden opinto-ohjaajien yhteystietoja, ja otin näihin henkilöihin sähköpostitse yhteyttä. Kahta lukuun ottamatta kaikki haastateltavat on valittu sattumanvaraisesti, joskin valinnan kriteerinä oli, että haastateltavien tuli olla toiminut vuosikymmenten ajan opinto-ohjaajana. Lopulta haastattelin tutkimukseeni kuutta Kymenlaaksolaista eläköitynyttä opinto-ohjaajaa. Vaikka otos on melko pieni, on kvalitatiivisessa tutkimuksessa kuitenkin taustalla se oletus, että kun tutkitaan yksittäistä tapausta tarpeeksi perusteellisesti, niin saadaan selville mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä voisi toistua, kun tarkastellaan ilmiötä myös yleisemmällä tasolla (Hirsjärvi ym. 2007, 171). Näin ollen eläköityneiden opinto-ohjaajien haastatteluista nousseista ajatuksista ja näkemyksistä voidaankin päätellä jotain ajattelumalleista, jotka vallitsevat yleisemminkin opinto-ohjaajien keskuudessa.

Haastattelujen toteuttamiseen liittyy myös haasteita, jotka voivat vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Haastattelijalla on laadullisessa tutkimuksessa melko merkittävä vaikutus haastattelujen kulkuun ja sitä kautta edelleen tutkimuksen tuloksiin. Itselläni ei ole juurikaan kokemusta tutkimushaastattelujen toteuttamisesta, joten olen voinut kokemattomuuttani vaikuttaa haastattelun kulkuun eri tavoin, vaikka pyrinkin aina siihen, että haastateltava pystyy tuomaan ajatuksensa esiin ilman, että johdattelen haastateltavaa mitenkään. Kuitenkin on myös selvää, että pelkästään ennalta suunnitellut haastatteluteemat ja niiden sisältämät kysymykset vievät haastattelua tiettyyn suuntaan. Mahdollisen vaikutukseni lisäksi myös haastateltavilla voi olla vaikutusta tulosten virheellisyyteen: he voivat esimerkiksi vastata rehellisten vastausten sijasta tavalla, joka on sosiaalisesti hyväksyttävämpi (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35). En kuitenkaan usko, että haastateltavat eivät vastanneet rehellisesti kysymyksiini, koska haastatteluissa käsittelemämme aihepiirit eivät olleet kovin arkaluontoisia. Lisäksi

vastauksista löytyy hyvinkin suoranaista kritiikkiä tiettyjä asioita kohtaa, mikä puoltaa sitä, ettei haastateltavat turhaan kaunistelleet sanomisiaan.

Aineiston analyysillä on suuri vaikutus siihen, millaisiin tuloksiin tutkimuksessa päädytään. Koska tutkija suorittaa aineiston analyysin, on täten tutkijan vaikutus koko tutkimukseen erittäin suuri. Omassa tutkimuksessani analysoin aineiston sisällön teemoittelun avulla. Mielestäni toteutin teemoittelun hyvin systemaattisesti, ja lisäksi pyrin avaamaan analyysivaihetta mahdollisimman konkreettisesti neljännessä luvussa todellisen esimerkin avulla, jotta lukija ymmärtäisi analyysiprosessin kulkua. Tekemiäni päätelmiä esitellessäni olen liittänyt tekstin sekaan riittävästi tarkoituksenmukaisia lainauksia aineistosta, jotka ovat oleellisia tutkimuskysymysten kannalta. Näiden lainausten avulla pyrin tukemaan tekemiäni tulkintoja aineistosta, ja antamaan lukijalle mahdollisuuden arvioida päätelmäni osuvuutta ja totuudellisuutta itse.

Tekemäni tutkimus on reliaabeli, koska uskon, että myös toisen tutkijan toteuttamana sama tutkimus samoine tutkimusongelmineen ja tutkimusmenetelmineen tuottaisi samankaltaisia tuloksia kuin tämä tutkimus. Lisäksi tutkimuksen validiteetti on hyvä, koska tutkimus tuotti selkeästi tutkimuskysymyksiin vastaavia tuloksia.

6.4 Jatkotutkimusaiheet

Tutkimukseni pohjalta nousi esiin aihealueita, joiden tarkempi tutkiminen olisi mielenkiintoista ja suositeltavaa. Koska omassa tutkimuksessani haastattelin eläköityneitä opinto-ohjaajia Kymenlaakson alueelta, olisi ensinnäkin mielenkiintoista toteuttaa sama tutkimus, jossa haastateltaisiin opinto-ohjaajia, jotka ovat luoneet uransa muualla Suomessa. Olisi todella mielenkiintoista nähdä, millainen vaikutus paikkakunnalla on opinto-ohjaajien ajatuksiin ja kokemuksiin. Omassa tutkimuksessani haastattelin kuutta eläköitynyttä opinto-ohjaajaa, mikä on melko pieni otos, ja siten aineiston kokoa voisi laajentaa haastattelemalla useampia opinto-ohjaajia.

Tutkimuksessani tutkin eläköityneiden opinto-ohjaajien ajatuksia ja kokemuksia työskentelystään melko laajasti, mistä johtuen tuloksia eri aihealueilta on melko paljon.

Tulevissa tutkimuksissa voisikin rajata tutkimuksen koskemaan erityisesti jotain tiettyä tutkimuksestani noussutta mielenkiintoista tulosta, kuten esimerkiksi opinto-ohjaajien välisen yhteistyön merkitystä. Tutkimukseni yksi merkittävin tulos on opinto-ohjaajien välisen yhteistyön todella suuri merkitys sekä työssä jaksamisessa että ylipäättään koko opinto-ohjaajan työssä. Olisi mielenkiintoista tutkia ensinnäkin sitä, millaista yhteistyö opinto-ohjaajien kesken on ollut muualla Suomessa, ja toiseksi myös sitä, mikä merkitys opinto-ohjaajien väliselle yhteistyölle muiden - joko eläköityneiden tai edelleen työelämässä toimivien – opinto-ohjaajien toimesta annetaan.

Olisi lisäksi hyvin mielenkiintoista pohtia opinto-ohjaajien päätymistä opinto-ohjaajiksi tarkemmin. Tutkimukseni perusteella opinto-ohjaajaksi päädyttiin sattumalta, mutta tilanne lienee nykypäivänä toisenlainen. Olisikin mielenkiintoista selvittää, miten opinto-ohjaajina nykypäivänä työskentelevät henkilöt ovat päätyneet omalle alalleen.

Tutkimuksen perusteella opinto-ohjaajien koulutus ja sen taso on koulutuksen alkuaikoina ollut melko vaihtelevaa. Vaikka opinto-ohjauksen kehitystä historiassa on kuvattu enemmänkin, ei opinto-ohjaajakoulutusten historiasta ole juurikaan tarkempaa tietoa. Siten voisi olla mielenkiintoista tutkia koulutuksen varhaisia vaihteita enemmän.

Lähteet

- Ahola, S. & Mikkola J. 2004. Opinto-ohjaus, muutos ja epävarmuus. Turun yläasteiden ja lukioiden opinto-ohjaajien näkemyksiä ohjauksesta ja oman työnsä lähtökohdista. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 62. Turun yliopisto.
- Atjonen, P., Mäkinen, S., Manninen, J. & Vanhalakka-Ruoho, M. 2009. Missä ohjaus on menossa? Arviointia oppilaanohjauksen kehittämisestä syksyllä 2008. Helsinki. Opetushallitus.
- Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. 2007. Työ, identiteetti ja oppiminen. 1. painos. Helsinki: WSOY.
- Eteläpelto, A. & Tynjälä, P. 1999. Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Porvoo: WSOY.
- Hakanen, J. 2009. Työn imua, tuottavuutta ja kukoistavia työpaikkoja? - Kohti laadukasta työelämää. Helsinki: Työsuojelurahasto.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 10., osin uudistettu taitos. Helsinki: Tammi.
- Jankko, T. 2000. Opinto-ohjaajien työssäjaksaminen. Lisensiaatin tutkimus. Jyväskylän yliopisto. http://tuirejankko.fi/tiedostot/Jankko_Tuire_lisensiaatinty%C3%B6.pdf [luettu 24.12.2017]
- Kasurinen, H. 2004. Ohjaus opintoihin ja elämään – opintojen ohjaus oppilaitoksessa. Helsinki. Opetushallitus.
- Keskiasteen oppilaanohjaus- ja valintatoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1982: 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Korkeakivi, R. 2016. Resurssipula riivaa opinto-ohjausta. Opetusalan ammattijärjestö. http://www.oaj.fi/cs/oaj/Uutiset?&contentID=1408913316577&page_name=Resurssipula+riivaa+opinto-ohjausta [luettu 20.1.2018]
- Korpinen, E. 1991. Opinto-ohjaajakoulutuksen kehittämistutkimus - tutkimussuunnitelma. Julkaisussa Korpinen, E. 1991. Oppilaanohjauksen ajankohtaisia haasteita, Jyväskylän yliopisto.
- Kujala, T. 2006. ”Ei pirise enää koulun kello”: Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymiskokemuksista. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Kuusinen, J., Heikkinen, E., Huuhtanen, P., Ilmarinen, J., Kirjonen, J., Ruoppila, I., Vaherva, T., Mustapää, O. & Rautoja, S. 1994. Ikääntyminen ja työ. Helsinki. Työterveyslaitos ja WSOY.

- Lairio, M. & Varis, E. 2000. Opinto-ohjaajan uudistuva toimenkuva muuttuvassa yhteiskunnassa. *Kasvatus* 31 (1), 5-18.
- Lairio, M. & Puukari, S. 1999. Opinto-ohjaajan toimenkuva muuttuvassa yhteiskunnassa. Tutkimuslauseita 1. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Lappalainen, S., Mietola, R. & Lahelma, E. 2010. Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseyemmärrystä: nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. *Nuorisotutkimus* 28 (1), 39-55.
- Launis, K., Kantola, T., Niemelä, A-L. & Engeström, Y. 1998. Työyhteisöt vanhan ja uuden murroksessa. Helsinki: Työterveyslaitos.
- McLeod, J. 2003. An introduction to counselling. Third edition. Open University Press: Buckingham.
- Merimaa, E. 1992 Koulun muutokset oppilaanohjauksen näkökulmasta – historiasta nykypäivään. Teoksessa Arveli, E., Jokinen, A., Kivimäki, M., Siippainen, M., Säynätkari, O., Tolonen, I. & Yli-Vakkuri, M. (toim.) 20 vuotta oppilaanohjausta Suomessa. Kontiolahti: Suomen opinto-ohjaajat Ry.
- Merimaa, E. 2011. Kehityskulkuja ammatinvalinnanopetuksesta oppilaan- ja opinto-ohjaukseen. Teoksessa Kasurinen, H., Merimaa, E. & Pirttiniemi, J. (toim.) OPO. Opinto-ohjaajan käsikirja. Helsinki. Opetushallitus.
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 3. laitos. Helsinki: International Methelp.
- Moilanen, I. 2005. Työnohjaus opinto-ohjaajan tukena. Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18062/URN_NBN_fi_jyu-2006273.pdf?sequence=1 [luettu 14.1.2018]
- Niemi, H. 1998. Opettaja modernin murroksessa. Jyväskylä: Atena.
- Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. 2002. Opinto-ohjauksen tila 2002. Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/115528_opinto_ohjauksen_tila_2002_osa1.pdf. [luettu 9.12.2017]
- Nykänen, S. & Vuorinen, R. 1991. Oppilaanohjaustyön kehittäminen. Oppilaanohjauksen kohde- ja teorianhistoriallinen analyysi Suomessa vuosina 1970-1990. Jyväskylän ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 2.
- Onnismaa, J. 1996. Ohjauksen tarve lisääntymässä? *Aikuiskasvatus: Aikuiskasvatustieteellinen aikakauslehti* 16 (4), 286-293.

- Onnismaa, J. 2007. Ohjaus – ja neuvontatyö. Aikaa, huomiota, ja kunnioitusta. 3. painos. Helsinki: Gaudemus.
- Opetusalan ammattijärjestö OAJ. Koulutus. <https://www.oaj.fi/cs/oaj/koulutus4#amk>. [luettu 16.4.2018]
- Opetushallitus. 2014. Hyvän ohjauksen kriteerit. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/158918_hyvan_ohjauksen_kriteerit.pdf [luettu 7.1.2018]
- Opetushallitus. 2018. Oppilaanohjaus ja työelämään tutustuminen. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/oppilaan_tukeminen/oppilaan_ohjaus [luettu 3.3.2018]
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016. Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:37. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-429-0> [luettu 16.4.2018]
- Peavy, R. V. 2006. Sosiodynaamisen ohjauksen opas. Helsinki: Psykologien kustannus.
- Pekkari, M. 2006. Ohjauskeskustelu nuorten lukio-opintojen ja uran pohdinnan tukena. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Puhakka, H. & Silvonen, J. 2011. Opinto-ohjaajan työstä ja työhyvinvoinnista. Kasvatus 42 (3), 256-267.
- Pursio, H. 2001. Allegro gioso, allegro molto e risoluto. Teoksessa Vesterinen, P-L. & Suutarinen, M (toim.) Y-sukupolvi työelämässä. 2011. Jyväskylä: JTO.
- Similä, A. 2008. Opinto-ohjaajien työtyytyväisyys. Tutkimus Oulun läänissä toimivien opinto-ohjaajien työtyytyväisyydestä ja siihen liittyvistä tekijöistä. Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä. Jyväskylän Yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19873/Similä%20Arto.pdf?sequence=1> [Luettu 14.1.2018]
- Takalahti, J. 2012. Opinto-ohjaajien työhyvinvointiprofiilit: työoloihin turhautuneet, rutinoituneet ja työn imussa olevat opot. Ohjauksen koulutuksen pro gradu - tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.
- Tuijula, T. 2015. Tue, ohjaa, opasta, lisäkurssilla tehosta – ohjaajien kokemuksia lukion opinto-ohjauksesta. Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 46 (1), 74-82.
- Vuorinen, R. 2000. Opinto-ohjaus – ohjausta koulunuorison keskuudessa. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Ohjauksen toimintakentät. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Vehviläinen, S. Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta. Helsinki: Gaudeamus.

Liitteet

Liite 1 Teemahaastattelurunko

Teemahaastattelurunko:

Teema 1: Opinto-ohjaajaksi kouluttautuminen

1. Miten päädyit opiskelemaan opinto-ohjaajaksi?
 - mitä teit ennen opo-opintoihin hakeutumista, mistä tilanteesta hait opintoihin?
 - mikä innosti tai kannusti hakemaan opo-opintoihin?
 - missä ja milloin opiskelit opoksi?
2. Kuvaile tuon ajan opokoulutusta- millaista se oli? (esim. kesto, miten järjestetty, keskeiset sisällöt, teoreettiset ja käytännölliset opintojen suhde – kumpi painottui? Millainen porukka oli opiskelemassa?)
3. Miten arvioit koulutusta ammatillisen identiteettisi rakentajana?
4. Millaisen kuvan ja tietämyksen opo-opinnot mielestäsi antoi tulevasta ammatistasi ja sen tavoitteista?

Teema 2: Työuran alku ohjaajana

1. Mikä oli ensimmäinen opon työsi ja työpaikkasi? Kuinka sinut opona otettiin siellä vastaan (opon arvostus ja ”paikka” ja rooli työyhteisössä)?
2. Miten luonnehtisit ensimmäisiä työvuosiasi, miten koit ne?
3. Olitko tyytyväinen uuteen ammattiisi? Mietitkö/ kokeilitko joitakin muita tehtäviä?
4. Millaiset valmiudet työhön koit opokoulutuksen antaneen? Kaipasitko joihinkin osa-alueisiin lisäkoulutusta? Tarjottiinko sitä sinulle?

Teema 3: Työura

1. Monessako työpaikassa olet opona ollut? Jos useita, miksi vaihtanut paikkaa? Oletko ollut muissa töissä välillä?
2. Millaisia merkittäviä uudistuksia tai muutoksia ohjauksessa ja yleensä koulumaailmassa olet kohdannut työvuosina? Onko erityisiä käännekohtia tms.? Miten opon rooli, ohjauksen asema ja arvostus koulussa on vaihdellut työurasi aikana?
3. Kuinka 1990- luvun lama-aika vaikutti mielestäsi kouluun ja oppilaisiin?
4. Mitkä ovat olleet sinun välineistä työssä jaksamisessa? Mikä on antanut voimia työhön?
5. Millaiset asiat ovat haitanneet jaksamistasi ja vieneet voimia?
6. Millainen rooli ammatillisella yhteistyöllä on ollut työurallasi (opojen kanssa, muu kouluyhteisö, moniammatillinen yhteistyö koulun ulkopuolella)? Mitä se on sinulle antanut?
7. Miten näet koulun oppilasaineksen muuttuneen työurasi aikana? Oletko pohtinut syitä muutoksille?

8. Oletko hankkinut lisä- tai täydennyskoulutusta ohjaustyöhön liittyen ja yleisemmin? Millaista?
9. Oletko harkinnut ammatinvaihtoa myöhemmin työurasi aikana? Jos on niin, miksi ja mihin töihin?

Teema 4: Työuran viimeiset vuodet ja eläköityminen

1. Miten kuvailisit viimeisiä työvuosiasi?
2. Kuinka koet ikääntymisen vaikuttaneen työhösi ja jaksamiseesi?
3. Mitkä nostat parhaiksi/ huonoimmiksi kokemuksiksi pitkältä työuraltasi?
4. Miten suhtauduit eläkkeelle jäämiseen? Millainen prosessi se oli? Mitä ajatuksia siihen liittyi?
5. Mitä teet nykyään? Kaipaako koulumaailmaa?
6. Pidätkö yhteyksiä entiseen kouluun? Työkavereihisi, muihin opoihin?
7. Seuraatko opinto-ohjaukseen liittyvää julkista keskustelua?
8. Miten näet opinto-ohjauksen tulevaisuuden?

Kiitos ajatuksistasi.